

Breda gaat voor een beter klimaat

Uitvoeringsprogramma **Klimaat** 2009-2012

Breda gaat voor een beter klimaat

Uitvoeringsprogramma **Klimaat** 2009 - 2012

Inhoudsopgave

1 Inleiding	5
2 Projecten	7
2.1 Duurzame overheid (DO)	7
2.2 Duurzame energieproductie (DE)	7
2.3 Schone en zuinige mobiliteit (MO)	8
2.4 Energiezuinige gebouwde omgeving (GO)	8
2.5 Duurzame (agrarische) bedrijven (DB).....	8
2.6 Klimaatbestendige leefomgeving (adaptatie) (KL).....	9
2.7 Monitoring CO ₂ -reductie	9
3 Financiën	11
3.1 Energiestudies en communicatie.....	12
3.2 Financiële instrumenten	12
3.3 Totale kosten	14
4 Communicatie	15
5 Projectbeschrijvingen	17
Duurzame overheid (DO)	19
DO1 CO ₂ -neutrale gemeentelijke gebouwen.....	19
DO2 Energiezuinige nieuwbouw.....	21
DO3 Energieplatform.....	22
DO4 Campagne duurzaam handelen.....	23
DO5 Compensatie CO ₂ -uitstoot broeikasgassen.....	24
DO6 Openbare verlichting	25
DO7 CO ₂ -reductie vervoer bij gemeentelijke organisatie.....	25
DO8 Energiebesparing lichtreclames en overige objecten	27
Duurzame energieproductie (DE)	29
DE1 Regionaal duurzame energieplan	29
DE2 Windenergie.....	30
DE3 Slibvergister waterzuivering Nieuwveer	31
DE4 Biomassacentrale Teteringen	32
DE5 Verduurzaming stadsverwarming	33
DE6 Energie Conversie Park	34
DE7 Ondergronds bestemmingsplan (KWO).....	35
DE8 Zonnepanelen op geluidsscherm.....	36
DE9 Proef met algen.....	37
DE10 Energie uit asfalt.....	38
DE11 Kosten/baten duurzame energie	39
Schone en zuinige mobiliteit (MO)	41
MO1 Schone brandstoffen	41
MO2 Fietsplatform	42
MO3 Bredase fietsprijs.....	42
MO4 Voetgangersplan	43
MO5 CO ₂ -reductie mobiliteit ruimtelijke plannen.....	44
MO6 Week van de Vooruitgang	45

MO7	Vervoersmanagement bedrijven en particulieren	45
MO8	Nieuwe modaliteiten openbaar vervoer.....	46
MO9	Fietsevenement	47
MO10	Promoten fietsgebruik	47
Energiezuinige gebouwde omgeving (GO)		49
GO1	Energie in ruimtelijke plannen/ energietransitie	49
GO2	Energiezuinig (ver)bouwen	50
GO3	Bouwen in eigen beheer	52
GO4	Energiebesparing in Hoge Vucht.....	53
GO5	Herstructurering de Heuvel	54
GO6	Energieafspraken met woningcorporaties	55
GO7	Steek energie in je huis.....	57
GO8	Financiële instrumenten.....	58
GO9	Energiebesparing particulieren.....	59
GO10	Regionale bewonerscampagne	60
GO11	Cultuurafhankelijke voorlichting over energiebesparing	61
Duurzame (agrarische) bedrijven (DB).....		63
DB1	Broeikasgassen als onderdeel integrale controles.....	63
DB2	Duurzaam ondernemen in de agrarische sector	65
DB3	Duurzame energie in de agrarische sector.....	66
DB4	Kansen bij verkassen.....	67
DB5	Duurzaam ondernemen bij bedrijven	68
DB6	Duurzaam ondernemen bijeenkomst	69
DB7	Stimuleren duurzame energie bij bedrijven.....	70
DB8	Onderzoek uitwisseling reststromen.....	71
DB9	Klimaatneutrale ontwikkeling Bavelse berg	72
DB10	Duurzame ontwikkeling bedrijventerrein de Wig.....	73
Klimaatbestendige leefomgeving (adaptatie) (KL).....		75
KL1	Adaptatie	75
KL2	Vegetatiedaken en gevelbegroeiingen.....	76
Monitoring CO ₂ -reductie		78

Inleiding

In de klimaatnota 'Steek positieve energie in het klimaat' heeft de Gemeente Breda zich tot doel gesteld om in 2044 een CO₂-neutrale stad te zijn. In 2015 wil Breda ten opzichte van 2006 al een reductie van 25% gehaald hebben en in 2020 zelfs 45% (overeenkomstig de landelijke doelstelling).

Dit uitvoeringsprogramma richt zich op de periode van 2009 tot en met 2012 en definieert doelen voor 2012. De eerste jaren wordt de uitstoot gestabiliseerd en worden vele nieuwe projecten opgestart. De resultaten van projecten zullen bij diverse projecten pas na 2012 volledig behaald zijn. Daarom wordt voor de periode 2009 tot en met 2012 als doel gesteld om de CO₂-uitstoot met 100 kiloton terug te brengen, dit komt overeen met een CO₂-reductie van circa 7,5% ten opzichte van 2006, terwijl zonder nieuw beleid een stijging van 4% uitstoot werd voorzien. Dit betekent dat in de periode 2013 tot en met 2015 nog een forse extra CO₂-reductie nodig zal zijn om het doel voor 2015 (25% CO₂-reductie ten opzichte van 2006) te behalen. Dit lijkt haalbaar, omdat veel opgestarte projecten in de periode 2013 tot en met 2015 resultaten gaan opleveren.

De gemeente kan deze doelen niet alleen halen, daarvoor is samenwerking nodig met vele partners. De visie 'Steek positieve energie in het klimaat' is opgesteld via een interactief proces samen met partners, waarbij gezamenlijk projecten zijn geformuleerd. Hiermee is al veel draagvlak gecreëerd voor het nieuwe klimaatbeleid. De wensen die in dat proces zijn uitgesproken hebben een belangrijke rol gespeeld bij het opstellen van het uitvoeringsprogramma.

Begin 2010 vindt een eerste evaluatie plaats en zal een voorstel voor een uitvoeringsprogramma voor de periode 2011-2014 worden opgesteld. Het college zal op basis hiervan keuzes maken voor de nieuwe collegeperiode.

In 2008 heeft de Gemeente Breda interactieve communicatie een nieuwe impuls gegeven. De manier waarop de diverse partijen, bewoners en bedrijven in de gelegenheid zijn gesteld om mee te denken over de inhoud van dit uitvoeringsprogramma, past daar goed in.

Dit uitvoeringsprogramma gaat niet alleen over het voorkómen van klimaatverandering, maar ook over aanpassing aan klimaatverandering (adaptatie). Vanuit dit uitvoeringsprogramma zijn met name de coördinerende werkzaamheden beschreven, aangezien adaptatie onderdeel uitmaakt van het reguliere werk van vele beleidsvelden.

Projecten

Het uitvoeringsprogramma is, evenals de visie 'Steek positieve energie in het klimaat' ingedeeld op basis van de thema's uit het klimaatakkoord tussen Rijk en gemeenten. De projecten kunnen op meerdere klimaatthema's betrekking hebben. Een project dat bij gebouwde omgeving staat beschreven, kan bijvoorbeeld ook elementen van duurzame energie of adaptatie (aanpassing aan klimaatverandering) bevatten. In dit hoofdstuk staan de projecten genoemd; een uitgebreide beschrijving per project met uren, kosten en dekking vindt u in hoofdstuk 5.

Als alle onderstaande projecten worden uitgevoerd, wordt de doelstelling bereikt om in 2012 100 kton minder CO₂ uit te stoten dan in 2006. Bij veel projecten is een beeld te geven van de verwachte CO₂-reductie per 2012. Bij een aantal projecten is dit echter erg moeilijk. Dit geldt bijvoorbeeld voor:

- **Communicatieprojecten**
Deze leveren indirecte CO₂-reductie op, omdat zij bijdragen aan bewustwording en uiteindelijk personen en organisaties aanzetten tot het uitvoeren van energiebesparende maatregelen;
- **Onderzoeken**
Binnen diverse projecten worden onderzoeken uitgevoerd om inzichtelijk te maken welke CO₂-reductie haalbaar is. Hierbij wordt onderzocht welke CO₂-reductie haalbaar is en door welke projecten dit kan;
- **Langere termijn projecten**
Een aantal projecten wordt in de komende periode opgestart, maar zal pas in de periode van 2013 tot en met 2015 daadwerkelijk tot CO₂-reductie gaan leiden;
- Projecten die afhankelijk zijn van de hoogte van financiële stimuleringsinstrumenten (zie paragraaf 3.2).

2.1 Duurzame overheid (DO)

De gemeente heeft een belangrijke voorbeeldfunctie. Daarom zal de gemeentelijke organisatie reeds in 2020 CO₂-neutraal zijn. Uitgangspunt is dat alle maatregelen met een terugverdientijd tot 10 jaar worden uitgevoerd. De komende 4 jaar worden de volgende projecten uitgevoerd:

- CO₂-neutrale gemeentelijke gebouwen
- Energiezuinige nieuwbouw
- Energieplatform
- Campagne duurzaam handelen
- Compensatie CO₂-uitstoot broeikasgassen
- Openbare verlichting
- CO₂-reductie vervoer bij gemeentelijke organisatie
- Energiebesparing lichtreclames en overige objecten

2.2 Duurzame energieproductie (DE)

Ongeveer een derde deel van de CO₂-reductie in deze periode zal worden behaald met behulp van duurzame energie. Diverse lopende initiatieven worden komende jaren daadwerkelijk gerealiseerd en nieuwe initiatieven worden opgestart. De komende 4 jaar worden de volgende projecten uitgevoerd:

- Regionaal duurzame energieplan
- Windenergie
- Slibvergister waterzuivering Nieuwveer
- Biomassacentrale Teteringen
- Verduurzaming stadsverwarming
- Energie Conversie Park
- Ondergronds bestemmingsplan (KWO)

- Zonnepanelen op geluidsscherm
- Proef met algen
- Energie uit asfalt
- Kosten/baten duurzame energie

2.3 Schone en zuinige mobiliteit (MO)

Ongeveer een kwart van de CO₂-uitstoot in Breda wordt veroorzaakt door verkeer. De komende 4 jaar worden de volgende projecten uitgevoerd:

- Schone brandstoffen
- Fietsplatform
- Bredase fietsprijs
- Voetgangersplan
- CO₂-reductie mobiliteit ruimtelijke plannen
- Week van de Vooruitgang
- Vervoersmanagement bedrijven en particulieren
- Nieuwe modaliteiten openbaar vervoer
- Fietsevenement
- Promoten fietsgebruik

2.4 Energiezuinige gebouwde omgeving (GO)

De gebouwde omgeving draagt circa een kwart bij aan de huidige CO₂-uitstoot in Breda. Om de uitstoot niet verder te laten stijgen zal zo zuinig mogelijk moeten worden gebouwd. Daarnaast ligt er een forse uitdaging om de huidige woningvoorraad energiezuiniger te maken. Uitgangspunt is om zo veel mogelijk in te springen op natuurlijke momenten. De komende 4 jaar worden de volgende projecten uitgevoerd:

- Energie in ruimtelijke plannen/ energietransitie
- Energiezuinig (ver)bouwen
- Bouwen in eigen beheer
- Energiebesparing in Hoge Vucht
- Herstructurering de Heuvel
- Energieafspraken met woningcorporaties
- Steek energie in je huis
- Financiële instrumenten
- Energiebesparing particulieren
- Regionale bewonerscampagne
- Cultuurafhankelijke voorlichting over energiebesparing

2.5 Duurzame (agrarische) bedrijven (DB)

Ongeveer de helft van de CO₂-uitstoot in Breda wordt veroorzaakt door bedrijven. Dit is daarom een belangrijke doelgroep binnen het klimaatbeleid. De komende 4 jaar worden de volgende projecten uitgevoerd:

- Broeikasgassen als onderdeel integrale controles
- Duurzaam ondernemen in de agrarische sector
- Duurzame energie in de agrarische sector
- Kansen bij verkassen
- Duurzaam ondernemen bij bedrijven
- Duurzaam ondernemen bijeenkomst
- Stimuleren duurzame energie bij bedrijven
- Onderzoek uitwisseling reststromen
- Klimaatneutrale ontwikkeling Bavelse berg
- Duurzame ontwikkeling bedrijventerrein de Wig

2.6 Klimaatbestendige leefomgeving (adaptatie) (KL)

Klimaatverandering kan niet volledig worden voorkomen en daarom is het belangrijk om ons aan te passen aan het veranderende klimaat. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan hittebestendig bouwen, onder andere voor kwetsbare groepen. Er worden plannen van aanpak opgesteld voor adaptatie en voor vegetatiedaken en er wordt gestart met de uitvoering daarvan

2.7 Monitoring CO₂-reductie

CO₂-monitoring zal plaatsvinden om te bepalen of de gemeente de gestelde doelen haalt.

Financiën

Op het moment van verschijnen van dit uitvoeringsprogramma is sprake van zeer bijzondere omstandigheden. Allereerst de economische crisis, die snel om zich heen grijpt en talloze branches in de samenleving hard treft. Het ineenzakken van afzetmarkten, terughoudendheid bij investeringen zullen stagnerend werken, ook bij marktpartijen die zo noodzakelijk zijn om de ambities uit dit programma te realiseren.

De financiële crisis zorgt voor een verslechterd klimaat voor investeringen. De banken zijn terughoudend met kredieten, en staan sowieso onder grote druk. In combinatie met de economische situatie moet rekening worden gehouden met een slechtere uitgangspositie van marktpartijen in de komende jaren. De bouwwereld, installatiebranche, leveranciers duurzame technologie en energiebesparing zullen niet ontkomen aan de gevolgen van de huidige crisis.

Een tweede gegeven is dat de trends op energiegebied, ondanks een tijdelijke verlaging van de prijs van olie, aangeven dat de prijsontwikkeling van fossiele energiedragers (gas, olie, steenkool) zullen blijven stijgen. De afgelopen 15 jaar heeft die prijsontwikkeling op gemiddeld 7% per jaar gelegen.

Gelijktijdig neemt de kostprijs van opwekking van energie uit duurzame bronnen af. Dit geldt niet voor alle opties, maar technieken als WKO, zoals toegepast op Nieuw Wolfslaar, zijn in zichzelf rendabel. Dergelijke technieken winnen dan ook snel terrein in situaties van nieuwbouw.

Daardoor ontstaat op veel plekken geleidelijk de opvatting dat lokale energie-opwekking niet alleen technisch, maar ook in financieel opzicht een interessante optie begint te worden. De eerste lokale exploitatiematschappijen zijn een feit. In Breda wordt de biomassa-centrale t.b.v. onder meer de wijk Boeverijen ook bij voorkeur in eigen beheer genomen.

Energiebesparing en lokale opwekking van duurzame energie-opwekking lijken op korte termijn lonend te worden. En ze voldoen bovendien aan de volgende criteria:

- betrouwbare en duurzame technologie;
- veelal economisch rendabel, gelet op de periode van exploitatie en afgezet tegen verwachte energieprijis-ontwikkelingen van fossiele brandstoffen;
- mogelijkheid tot eigen exploitatie en daarmee tot beïnvloeding van prijsvorming op lokaal niveau van energie.

Bovenstaande wordt in de praktijk vaak belemmerd doordat de investeringskosten hoger zijn dan de investeringen met gangbare technologie. Echter: over de periode van exploitatie gezien, zijn de energiebesparingen en duurzame energie-technologie veel aantrekkelijker. Bovendien blijven deze investeringen hun waarde behouden.

Dit betekent in de praktijk veelal een rol van de overheid in termen van risicospreiding, bijdrage voorinvestering of deelnemer exploitatie.

Het betekent dus dat op financieel vlak veel mogelijkheden liggen om het uitvoeringsprogramma te ondersteunen. Die mogelijkheden liggen niet uitsluitend op de klassieke instrumenten: subsidies en/of financiering onderzoek etc. maar liggen ook op het vlak van gewogen risico's nemen bij investeringen. Financieel-organisatorische instrumenten hiervoor zijn onder andere:

- het creëren van revolving funds, al of niet met marktpartijen;
- garantstelling op investeringen in energiebesparing en/of duurzame energie-opwekking;
- het deelnemen in exploitatie van lokale duurzame energie-opwekking.

Uitgangspunt voor Breda blijft dat de investeringen in principe door marktpartijen gedragen moeten worden. Echter: Breda realiseert zich ter dege dat de huidige financieel/economische crisis en de ontwikkelingen rondom energie ook belangrijke kansen biedt. Kansen ook in economisch opzicht en die een positie van Breda vragen ook op financieel gebied.

Voor de projecten uit het thema 'Duurzame overheid' is de Gemeente Breda zelf verantwoordelijk.

3.1 Energiestudies en communicatie

► Tabel 1: Kosten en dekking energiestudies en communicatie

	2009	2010	2011	2012	Totaal
Kosten studies en communicatie (in €)	494.273	329.750	389.750	289.750	1.503.523
Dekking SLOK	278.023	40.000	40.000	40.000	398.023
Luchtkwaliteitsplan	46.500	80.000	50.000	25.000	201.500
Diverse budgetten	94.750	63.750	63.750	63.750	286.000
Energietransitieprojecten	75.000	75.000	0	0	150.000
Totaal gedekt:	494.273	258.750	153.750	128.750	1.035.523
Nog te dekken:	0	71.000	236.000	161.000	468.000

3.1.1. Kosten

Vanuit haar faciliterende rol wil de gemeente een actieve houding aannemen tegenover marktpartijen. Dit doet de gemeente door middel van het financieren van haalbaarheidsstudies en proefprojecten. Het merendeel van de kosten voor de gemeente bestaat dan ook uit eigen uren, inhuur van adviesbureaus voor studies en communicatie (huur van zalen, brochures e.d).

3.1.2. Dekking

Subsidies en co-financieringpartners

De gemeente blijft sterk inzetten op externe financiering voor uitvoering van energieprojecten, ondermeer d.m.v. (Europese) subsidiemogelijkheden. Tevens zullen we sterk inzetten op co-financiering met de partners in de energieprojecten. De gemeente ontvangt reeds de Europese subsidies ENPIRE en MUSEC, die met name uren dekken. Verder wordt er middels Stimuleringsregeling Lokale Klimaatinitiatieven (SLOK) en andere subsidies deels in de dekking van het klimaatuitvoeringsprogramma voorzien. De investeringskosten zijn niet in de totale kosten geraamd.

Energietransitie

Er is voor 2009 en 2010 per jaar € 75.000 beschikbaar voor energietransitieprojecten. Dit betreft voorbeeldprojecten in samenwerking met partners worden uitgevoerd met hoge energieambitie, die opgeschaald kunnen worden.

3.2 Financiële instrumenten

3.2.1. Kosten

In 2009 zal worden onderzocht welke financiële instrumenten kunnen worden ingezet om bewoners en organisaties aan te zetten tot investeringen in energiebesparende maatregelen. De noodzakelijke investeringen zijn voor bewoners vaak niet op te brengen en marktpartijen lopen tegen onrendabele toppen aan wanneer zij innovatieve maatregelen willen uitvoeren. Om de doelstellingen te behalen zou de gemeente bewoners en marktpartijen waar nodig op financieel gebied kunnen ondersteunen. Naast het informeren over beschikbare subsidies, zou de gemeente ook zelf financiële instrumenten kunnen inzetten. Hierbij geldt een hoge multiplier: de kosten die daarvoor gemaakt worden, zullen een veelvoud aan investeringen door bewoners en marktpartijen tot gevolg hebben. In dit uitvoeringsprogramma worden mogelijke instrumenten benoemd voor particuliere woningeigenaren en voor toepassing van duurzame energie. Onderstaande en andere mogelijke instrumenten zullen samen met de partners in 2009 nader worden onderzocht en op basis daarvan zal eind 2009 vervolgens besluitvorming plaats vinden.

Het beschikbaar stellen van financiële stimuleringsinstrumenten dient er echter rekening mee gehouden te worden dat deze beoogd zijn voor een langere periode te worden ingezet om zodoende maximaal hun vruchten af te werpen.

Revolverend fonds-particuliere woningeigenaren

Een mogelijk financieel instrument voor particuliere woningeigenaren is het instellen van een revolverend fonds. Bij een revolverend fonds wordt een bedrag gestort wat vervolgens wordt uitgeleend. De aflossingen (en de rente) van deze leningen worden in het fonds teruggestort en worden vervolgens weer uitgeleend. Dit kan eindeloos worden herhaald en is dan ook het principe van een revolverend fonds. Het voordeel hiervan is dat er voor een langere periode geld beschikbaar is. Bewoners kunnen een lening afsluiten (tegen een lage rente of mogelijk zelfs renteloos) en betalen deze in maandelijkse termijnen terug uit de besparing op de energiekosten. De gemeente stelt een kapitaal beschikbaar waarbij een derde (bijvoorbeeld het SvN) de verdere beheersing op zich neemt.

Landelijk is al enige ervaring opgedaan met het opzetten van een dergelijk fonds. Rekening houdend met deze ervaringen zou een langdurig revolverend fonds opgezet kunnen worden, waaruit jaarlijks maximaal 250 leningen met een gemiddeld leningsbedrag van € 7.500 beschikbaar worden gesteld met een looptijd van 10 jaar tegen een rentekorting van 2 ½ % per jaar. (Bij de huidige rente van 4 ½ % resulteert dit in een lening tegen 2%). De gemeente neemt de afsluitprovisie en de kosten van het kredietwaardigheidsonderzoek voor haar rekening om de regeling zo laagdrempelig mogelijk te houden. Het jaarlijks verstrekken van 250 leningen is op zich al ambitieus. Het SvN gaat op basis van hun ervaringen uit van 40 leningen voor het eerste jaar. Door een totaalpakket aan te bieden van advies, energiebesparingsmaatregelen en financiering probeert de Gemeente Breda toch op 250 te komen. Ten aanzien hiervan wordt momenteel in een voorbeeldproject in Breda al ervaringen opgedaan. Tevens wordt de mogelijkheid van woon/energielastengarantie onderzocht. Bij de berekening van de te behalen CO₂-reductie en het bepalen van de doelstellingen van het Bredase klimaatbeleid, is ervan uitgegaan dat jaarlijks ongeveer 1000 woningen energiezuinig worden gemaakt. Ingezet wordt op provinciale en landelijke ondersteuning voor een revolverend fonds. Hiernaast zal een deel van de huishoudens geen gebruik maken van voorfinanciering van energiezuinige maatregelen..

Verder wordt o.a. onderzocht welke stimulering uitgaat van het geven van een gratis energieadvies en van woonlastengarantie.

Om een beeld van de kosten te geven, dit betekent voor het eerste jaar, 2010 € 179.000 en voor het tweede, 2011 € 227.000 en voor het derde jaar, 2012 € 270.000. Na ongeveer 10 jaar houdt het revolverend fonds zichzelf in stand en wordt een stabiel niveau bereikt. De kosten bedragen dan jaarlijks € 405.000.

Revolverend fonds grotere projecten / lokale exploitatie

Naast de mogelijkheden voor particulieren worden ook de mogelijkheden voor andere projecten/toepassingen onderzocht. Dit al of niet in combinatie met het participeren van de gemeente in de exploitatie van lokale (duurzame) energieprojecten.

Met het fenomeen 'lokaal duurzaam energiebedrijf' worden de eerste ervaringen opgedaan. Bekend is het project DEVO in Veenendaal, waarbij gemeente, corporaties en marktpartijen een exploitatie BV hebben opgericht t.b.v. de KWO installatie van een nieuwbouwwijk. In Apeldoorn wordt een zelfde initiatief genomen rond de ontwikkeling van een nieuwbouwwijk. Vooralsnog zijn corporatie en gemeente hier aan zet.

De rijksoverheid (h)erkent in haar nota 'Innovatieagenda Energie' deze trend onder het begrip 'smart cities'.

Regeling duurzame energie

Daarnaast zal een regeling onderzocht worden voor de realisatie van grootschalige en innovatieve toepassing van duurzame energie. Hierbij kan de onrendabele top van maatregelen gefinancierd worden, maximaal 5 % van de totale investering. Uitgangspunt is dat middelen worden ingezet op basis van milieurendement (hoge CO₂-reductie per geïnvesteerde euro). Op basis van verwachte projecten zal een bedrag van € 50.000 per jaar nodig zijn om gewenste projecten uit te kunnen voeren. Nadere uitwerking van de regeling vindt plaats

in 2009. Het geld kan onder andere worden ingezet voor de projecten DE1, DE3, DE4, DE6, DE8, DB3, DB7 en DB8. Met een investering van € 50.000 per jaar (vanaf 2010) wordt een bedrag van 1 miljoen euro per jaar aan investeringen in duurzame energie losgemaakt: een multiplier van 20!

3.3 Totale kosten

Op basis van bovenstaande zijn de kosten voor energiestudies en communicatie, de kosten voor financiële stimuleringsinstrumenten en de totale kosten in onderstaande tabel weergegeven.

► Tabel 2: Kosten studies, communicatie en financiële stimuleringsinstrumenten

	2009	2010	2011	2012
Kosten studies en communicatie (in €)		71.000	236.000	161.000
Revolverend fonds		179.000	227.000	270.000
Regeling duurzame energie		50.000	50.000	50.000
Benodigde dekking		300.000	513.000	481.000

Communicatie

In dit hoofdstuk wordt beschreven welke rol communicatie speelt bij de uitvoering van het Bredase klimaatbeleid. Waar in deze nota wordt gesproken over communicatie, wordt ook educatie bedoeld. In de klimaatnota "Steek positieve energie in het klimaat" zijn de uitgangspunten voor communicatie over energiebesparing en duurzame energie benoemd:

- Communicatie richt zich op:
 - Bestuurders en ambtenaren van de Gemeente Breda
 - Bredanaars
 - Bedrijven
 - Scholen
 - Andere doelgroepen (o.a. andere gemeenten)
- Communicatie in twee fases:
 - Communiceren met partners, die helpen de boodschap te verkondigen
 - Communiceren met de doelgroepen
- Niet de Gemeente Breda (alleen) is afzender
- Inspelen op verschillende motieven (klimaatverandering, geld, comfort, gezondheid)
- Manier waarop: faciliteren en verleiden
- Goede voorbeeld geven
- Gebruikmaken van natuurlijke momenten
- Wijzen op mogelijkheden

De Gemeente Breda communiceert over het uitvoeringsprogramma en binnen het uitvoeringsprogramma. Met dat laatste wordt de communicatie in en over projecten bedoeld.

Bij de formulering en uitvoering van Bredaas beleid is de Gemeente niet langer de belangrijkste partij. Door middel van stadsgesprekken wordt aan alle Bredase bewoners, bedrijven en organisatie gevraagd wat zij belangrijk vinden. De techniek 'Waarderend vernieuwen' is hierbij een belangrijk hulpmiddel.

De manier waarop bewoners, bedrijven en organisatie in de gelegenheid zijn gesteld om mee te denken over de inhoud van dit uitvoeringsprogramma, past goed in de aanpak van interactieve communicatie. Om alle wensen en ideeën te inventariseren, zijn bij ongeveer dertig organisaties interviews afgenomen en hebben workshops plaatsgevonden.

Communicatie over het uitvoeringsprogramma: dat we aan de slag gaan

De Gemeente Breda heeft alle Bredase bewoners, bedrijven en organisaties nodig om haar doelen op het gebied van CO₂-uitstoot te bereiken. Zij laat zo veel mogelijk mensen weten dat zij hoge ambities heeft, aan de slag gaat en alle hulp kan gebruiken. Het zwaartepunt van de (algemene) communicatie ligt in de eerste maanden na de vaststelling van het uitvoeringsprogramma. De klimaatnota en het uitvoeringsprogramma worden in de stad, in de regio en in het land onder de aandacht gebracht. Daarnaast wordt gewerkt aan het verkrijgen van draagvlak; het is niet alleen belangrijk dat men weet dat deze nota's zijn vastgesteld maar ook dat men zich hieraan committeert en een steentje wil bijdragen.

Na de vaststelling van het uitvoeringsprogramma klimaat zal de Gemeente Breda de projecten uit deze nota samen met de partners die een rol gaan spelen uitvoeren.

Bij de uitvoering van de projecten in dit uitvoeringsprogramma maakt de Gemeente Breda duidelijk op welke manier de projecten samenhangen en dat zij deel uitmaken van een groter geheel. Hiervoor wordt de slogan 'Breda gaat voor een beter klimaat!' gelanceerd.

Na vaststelling van het uitvoeringsprogramma roept de Gemeente Breda alle partners op om samen de boodschap te verspreiden dat iedereen in Breda zijn steentje moet bijdragen om onze CO₂-uitstoot omlaag te brengen. Hierbij zal de Bredase Energieraad een belangrijke rol vervullen. De leden van de Energieraad en de partners motiveren hun achterban, hun partners en hun netwerken om ook een stapje extra te zetten.

Over de klimaatnota en het uitvoeringsprogramma wordt een brochure uitgebracht. Deze brochure wordt verspreid onder de partners. De organisatie die hem verspreidt, laat daarmee zien dat zij actief betrokken is bij de uitvoering van één of meerdere projecten en zet anderen aan tot actie. Op deze manier wordt de boodschap niet alleen door de Gemeente Breda verzonden maar door alle partners.

De klimaatnota en het uitvoeringsprogramma worden daarnaast breed bekendgemaakt via een symposium. Dit symposium wordt in de eerste helft van 2009 georganiseerd. Op dit symposium worden diverse Bredase successen op het gebied van klimaat&energie voor het voetlicht gebracht. Daarnaast is het doel van het symposium om bij te dragen aan bewustwording en om iedereen in Breda aan te zetten tot actie.

De Gemeente Breda maakt zo veel mogelijk gebruik van natuurlijke momenten om te communiceren over (de uitvoering van) het Bredase klimaatbeleid. Naast de projecten die in de bijlage zijn beschreven, zijn er veel ontwikkelingen, projecten en activiteiten die zich lenen voor communicatie over het Bredase klimaatbeleid. Dit kunnen zowel Bredase programma's zijn (Luchtkwaliteit, Fietsbeleid, Innovatieprogramma) als landelijke/provinciale/regionale activiteiten (Warme Truiendag, Week van de Vooruitgang, Nacht van de Nacht).

Inspelen op verschillende motieven is één van de uitgangspunten van de communicatie over het uitvoeringsprogramma. De één is meer ontvankelijk voor communicatie die benadrukt dat geld kan worden verdiend, de ander staat meer open voor argumenten die verwijzen naar het milieuvoordeel. Voordat de Gemeente Breda hierin een keuze maakt, gaat zij na hoe in hoeverre de argumenten die worden genoemd (om iets te doen of te laten) kloppen. Soms zit achter "Dat kost te veel geld" een andere reden om bijvoorbeeld niet te investeren in energiebesparingsmaatregelen. De Gemeente Breda gaat na welke redenen dat kunnen zijn. Als dat is "Maar mijn bijdrage is maar een druppel op een gloeiende plaat" dan legt de Gemeente Breda uit dat alle beetjes helpen en dat niets doen verstrekkende gevolgen kan hebben. Het uitvoeringsprogramma is niet alleen gericht op mitigatie, het beperken van de CO₂-uitstoot, maar ook op adaptatie, het anticiperen op een veranderend klimaat.

Communicatie binnen het uitvoeringsprogramma: hoe we aan de slag gaan

In (vrijwel) alle projecten in het uitvoeringsprogramma speelt communicatie een rol. In de projectomschrijvingen is communicatie een vast onderdeel; waar nodig zal dit per project worden uitgewerkt in een communicatieplan.

Projectbeschrijvingen

Duurzame overheid (DO)
Duurzame energieproductie (DE)
Schone en zuinige mobiliteit (MO)
Energiezuinige gebouwde omgeving (GO)
Duurzame bedrijven (DB)
Klimaatbestendige leefomgeving (adaptatie)(KL)
Monitoring CO₂-reductie

Duurzame overheid (DO)

DO1 CO₂-neutrale gemeentelijke gebouwen	
Achtergrond	De gemeente heeft een belangrijke voorbeeldfunctie. Daarom zal de gemeentelijke organisatie reeds in 2020 CO ₂ -neutraal zijn. Een eerste stap is het realiseren van forse energiebesparingen binnen de gemeentelijke gebouwen. Uitgangspunt is dat alle maatregelen met een terugverdientijd tot 10 jaar worden uitgevoerd. In een plan van aanpak wordt uitgewerkt welke stappen worden gezet om de gemeentelijke gebouwen CO ₂ -neutraal te maken.
Projectdoelstelling	Het opstellen van een plan van aanpak om de gemeentelijke gebouwen CO ₂ -neutraal te maken en starten met de uitvoering daarvan.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Inventarisatie naar maatregelen in gemeentelijke gebouwen die binnen 10 jaar zijn terugverdiend • Plan van aanpak met daarin een routemap op weg naar een CO₂- neutrale organisatie • Model voor financiering van investeringen (afstemming tussen budgetten voor investeringen en exploitatie) • Inzicht in benodigde capaciteit voor uitvoering van plan van aanpak • Start met uitvoering van plan van aanpak • Circa 50 kton CO₂-reductie in 2020
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Kostenbesparing • Verbetering binnenklimaat en comfort • Groen imago • Extra CO₂-reductie bij andere partijen door de werking van de voorbeeldfunctie
Afbakening	Het project beperkt zich tot de gemeentelijke gebouwen. Het gaat daarbij zowel om de gebouwen die daadwerkelijk door de gemeente worden gebruikt als gebouwen die verhuurd worden. Daarnaast wordt een doorkijk gegeven welke maatregelen nodig zijn om voor de overige aspecten (installaties, vervoer, organisatie van evenementen, etc) CO ₂ -neutraal te worden. Compensatie en inkoop van groene energie kan in beperkte mate onderdeel uitmaken van de strategie om een CO ₂ -neutrale organisatie te worden. Gedragsmaatregelen vallen buiten dit project, deze staan in een aparte projectbeschrijving benoemd.
Werkzaamheden/ aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. De afgelopen jaren zijn diverse energie-onderzoeken uitgevoerd in gemeentelijke gebouwen, bijvoorbeeld bij sportgebouwen. In 2008 is een rapportage opgesteld, waarin een overzicht is opgenomen van veel voorkomende energiebesparings-maatregelen in de gemeentelijke gebouwen met een eerste indicatie van kosten. Ook wordt informatie verkregen via energielabelling. Informatie van de diverse onderzoeken en rapporten wordt verzameld en dient als basis voor een verdere uitwerking tot een plan van aanpak. 2. Opstellen van planning voor toekomstige aanscherpingen van de energie/ GPR-eisen bij nieuwbouw (mede in samenhang met landelijke aanscherping EPC-normen). 3. Besparende maatregelen in bestaande gebouwen worden bij voorkeur op natuurlijke momenten uitgevoerd. Daarom voor bestaande gebouwen in beeld brengen waar tot 2020 renovaties en verbouwingen gepland of gewenst zijn. Deze in een routemap uitzetten. Gebouwen die binnen enkele jaren worden afgestoten worden niet opgenomen op de routemap, aangezien investeringen zich daar niet meer kunnen terugverdienen. Hier o.a gebruik maken van onderhoudsplannen. 4. De gebouwen waar geen plannen voor bestaan inplannen op de routemap tot 2020, daarbij uitgaand van een gelijkmatige verdeling van tijdsinzet en benodigde investeringen. Waar nodig worden energie-onderzoeken uitgevoerd in gebouwen waar nog onvoldoende informatie van beschikbaar is. 5. Plannen van maatregelen om gemeentelijke gebouwen massaal te voorzien van duurzame energie (bijvoorbeeld zonne-energie en windmolens op daken). Vandalismebestendigheid is hierbij een belangrijk aandachtspunt. 6. Op de routemap inzichtelijk maken welke jaarlijkse investeringen nodig zijn en welke CO₂-reductie daarmee gepaard gaat. 7. Plannen inkoop van groene stroom en groen gas (uitwerking via het energieplatform) 8. Bepalen van resterende CO₂-uitstoot en de noodzakelijke compensatie om in 2020 CO₂-neutraal te kunnen zijn. 9. Bepalen benodigde capaciteit om het plan van aanpak uit te kunnen voeren. 10. Bepalen van financieringsmodel voor de investeringen in energiebesparende maatregelen. Belangrijk is afstemming tussen budgetten voor investeringen en exploitatie. Budgetten voor investeringen dienen te worden verhoogd, terwijl op exploitatie kan worden bespaard. 11. Geven van een doorkijk naar noodzakelijke maatregelen om overige gemeentelijke CO₂-uitstoot (bijvoorbeeld door vervoer) drastisch te verlagen. 12. Na vaststelling van het plan van aanpak en toekenning van benodigde capaciteit en budgetten (kadernota 2010) starten met de uitvoering. 13. Monitoring met behulp van instrument Milieubarometer en voortzetten deelname aan landelijke benchmark overheidsgebouwen
Regionale aanpak	Het project wordt op lokaal niveau uitgevoerd.

Projectorganisatie	<p>De projectcoördinatie en –verantwoordelijkheid is in handen van Stadsbedrijven. Inhuur van extern personeel is noodzakelijk, aangezien Stadsbedrijven over onvoldoende capaciteit beschikt om dit project volledig te trekken. Inhoudelijke ondersteuning wordt ingebracht vanuit Milieubeheer en RO milieu. Daarnaast zijn gebouwigenaren betrokken. Diverse gebouwigenaren zijn werkzaam binnen Stadsbedrijven (sport en welzijn, onderwijs), maar daarnaast ook o.a. bij brandweer, buitenruimte, culturele instellingen, BSW bedrijven, districtsposten en grondbedrijf.</p> <p>De uitvoering van het plan van aanpak vraagt aanzienlijk meer tijd dan beschikbaar is op de betrokken afdelingen. Daarom is het noodzakelijk om een energiecoördinator aan te stellen.</p>						
Communicatie	<p>Het plan van aanpak wordt in nauw overleg met betrokken afdelingen opgesteld. Bij de uitvoering zal via intranet/ netpresenter, posters en presentaties naar medewerkers worden gecommuniceerd over de voortgang. Dit zal veelal gekoppeld zijn aan de gedragscampagne (zie aparte projectbeschrijving).</p> <p>De ambitie en tussentijdse resultaten zullen ook naar buiten worden gecommuniceerd, vanuit de voorbeeldfunctie richting bewoners en bedrijven in Breda en landelijk.</p>						
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Duurzaam inkopen • Milieuvisie 2015 						
Planning	<p>Plan van aanpak zal in de eerste helft van 2009 worden opgesteld, inclusief het organiseren van budget en capaciteit. Capaciteit en budget voor uitvoering van maatregelen zal aangevraagd moeten worden via de Kadernota 2011. Dit betekent dat uitvoering kan starten vanaf 2011.</p>						
Uren	<p>Stadsbedrijven 350 uur (stafbureau, BOG, Sport en welzijn, Onderwijs en Vastgoedbeheer). Stadsbedrijven heeft onvoldoende capaciteit beschikbaar en zal van de geraamde 350 uur circa 250 uur in moeten huren.</p> <p>RO milieu 100 uur</p> <p>Publiekszaken Milieubeheer 50 uur</p> <p>Genoemde afdelingen bij "organisatie" ieder circa 30 uur</p> <p>Het betreft de uren voor het opstellen van het plan van aanpak. Uren voor uitvoering worden opgenomen in het plan van aanpak. Er dient rekening mee te worden gehouden dat er minimaal 1 extra fte nodig is voor de uitvoering van het plan van aanpak (energiecoördinator). Hier zal krediet voor moeten worden gevoteerd (Kadernota 2011).</p>						
Kosten	<p>2009:</p> <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td>Totaal uren Gemeente Breda: circa 700 á € 88</td> <td style="text-align: right;">€ 61.600</td> </tr> <tr> <td>Inhuur advies voor energieonderzoeken en inbreng inhoudelijke kennis</td> <td style="text-align: right;">€ 35.000</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten project</td> <td style="text-align: right;">€ 96.600</td> </tr> </table> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p> <p>*Circa 250 eigen uren zullen via inhuur extern personeel ingevuld moeten worden, geraamde kosten € 20.000 excl btw..</p> <p>Kosten voor uitvoering zijn nog niet opgenomen, deze worden nader bepaald in het plan van aanpak. Er dient rekening te worden gehouden met minimaal 1 extra fte (grootweg € 125.000 per jaar). De investeringen in maatregelen in de eerste 2 jaar zijn geraamd op circa 1,5 miljoen euro. Door het financieringsmodel aan te passen, kunnen vanaf het derde jaar nieuwe investeringen worden bekostigd uit de behaalde besparingen. De afdeling die investeert in energiebesparing, zal ook de financiële besparingen op de energiekosten ontvangen. Een nadere uitwerking kan worden gegeven in het op te stellen plan van aanpak.</p>	Totaal uren Gemeente Breda: circa 700 á € 88	€ 61.600	Inhuur advies voor energieonderzoeken en inbreng inhoudelijke kennis	€ 35.000	Totale kosten project	€ 96.600
Totaal uren Gemeente Breda: circa 700 á € 88	€ 61.600						
Inhuur advies voor energieonderzoeken en inbreng inhoudelijke kennis	€ 35.000						
Totale kosten project	€ 96.600						
Financiering	<p>Uren komen voor rekening van de deelnemende afdelingen. Stadsbedrijven zal voor circa 250 uur extern personeel inschakelen. Hiervoor is geen budget beschikbaar en deze kosten zullen tot een overschrijding van beschikbare budgetten gaan leiden.</p> <p>Kosten voor inhuur advies worden ingediend bij de SLOK-regeling. Model voor financiering wordt nader uitgewerkt in plan van aanpak</p>						
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Aansluiting bij duurzaam inkopen beleid, samenwerking met werkgroep duurzaam inkopen • Gebouweigenaren verspreid over organisatie en deels zelfs extern, BOG voert werkzaamheden uit maar bepaalt niet capaciteit en budget voor project • Gebruik maken van energieplatform • Bewustzijn bij bestuur, directie en medewerkers • Stijgende energiekosten • Beschikbaarheid capaciteit en budget • Energiecoördinator 						

DO 2 Energiezuinige nieuwbouw	
Achtergrond	De gemeente heeft een belangrijke voorbeeldfunctie. De gemeente moet daarom laten zien dat het goed mogelijk is om energiezuinig te bouwen. De komende jaren worden o.a diverse brede scholen gebouwd. Hierbij wordt het instrument GPR gebouw gebruikt, waarmee niet alleen naar energie maar ook naar andere duurzaamheidsaspecten wordt gekeken. Bij scholen in Geeren Noord en Huis van de Heuvel wordt Koude-warmte-opslag gerealiseerd en bij een school in Teteringen is de inzet om "passiefhuistechnologie" toe te passen.
Projectdoelstelling	Alle gebouwen waarvoor vanaf 2009 budget wordt vrijgemaakt behalen een GPR-score van minimaal 7 voor het thema energie. Maatregelen die zich binnen 10 jaar terugverdienen worden direct uitgevoerd. Gebouwen worden voorbereid op CO ₂ -neutraliteit en klimaatbestendigheid in de toekomst.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> Een GPR-score van minimaal 7 voor alle nieuwe gebouwen waar de gemeente opdrachtgever is Energiezuinige gemeentelijke gebouwen, die in de toekomst eenvoudig CO₂-neutraal gemaakt kunnen worden en die zijn voorbereid op een veranderend klimaat (bijvoorbeeld voorkomen dat gebouwen in warme periodes te warm worden)
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> Kostenbesparing voor gebruikers Goed binnenklimaat en comfort Extra CO₂-reductie bij andere partijen door de werking van de voorbeeldfunctie Per saldo zal er extra CO₂-uitstoot ontstaan, zolang gebouwen niet CO₂-neutraal worden gebouwd. Door uitvoering van dit project zal de CO₂-uitstoot minder toenemen.
Afbakening	Het project beperkt zich tot nieuwe gebouwen waarbij de gemeente eigenaar is van het gebouw of opdrachtgever is voor de bouw. Gebouwen waarvan de voorbereiding reeds is gestart kunnen mogelijk nog niet voldoen aan de doelstelling, aangezien hier bij de geraamde investeringen nog niet altijd rekening is gehouden. Het project richt zich niet alleen op energiebesparing, maar op kwaliteit en duurzaamheid in het algemeen. Het energieverbruik van materialen wordt hierbij ook meegenomen. Gebouwen waar weinig valt te halen (bijvoorbeeld een onverwarmde districtspost voor opslag), waardoor kosten niet opwegen tegen de (milieu)baten, vallen buiten de doelstelling.
Werkzaamheden/aanpak	Organiseren van een informatiebijeenkomst voor alle gebouweigenaren en overige betrokkenen over het gemeentelijke klimaatbeleid gemeentelijke gebouwen. Stappen per bouwproject (er zullen in de periode 2009-2012 meerdere bouwprojecten opgestart en/of uitgevoerd worden) <ol style="list-style-type: none"> Opnemen van GPR-eis en eventueel aanvullende energie/klimaat-eisen in programma van eisen Ingediende plannen toetsen met behulp van GPR gebouw Realisatie van het gebouw Monitoring: bepalen of aan de minimale eisen is voldaan en meten welke CO₂-reductie is behaald
Regionale aanpak	Het project wordt op lokaal niveau uitgevoerd. Het instrument GPR gebouw kan ook in de regio worden ingezet.
Projectorganisatie	Het project wordt uitgevoerd door Stadsbedrijven. Externe partners Architecten, installatiebedrijven, aannemers
Communicatie	Er wordt een interne informatiebijeenkomst voor gebouweigenaren georganiseerd. Bij realisatie van energiezuinige gebouwen, wordt een persbericht verstuurd aan lokale media.
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> Accommodatiebeleid Milieuvisie 2015
Planning	Planning per bouwproject verschillend
Uren	Stadsbedrijven (BOG) 100 uur per jaar (extra benodigde tijd t.o.v reguliere bouwtaak) RO milieu 25 uur t.b.v bijeenkomst.
Kosten	Totaal uren Gemeente Breda: 425 á € 88,- € 37.400 Kosten voor uren zijn afhankelijk van het aantal bouwprojecten in de periode 2009-2012. Meerkosten voor energiebesparende maatregelen zijn afhankelijk van de gekozen maatregelen, maar meerkosten bedragen naar schatting gemiddeld € 50.000 per gebouw.
Financiering	Uren komen voor rekening van de deelnemende afdelingen. De gemeente kan de meerkosten voorfinancieren, mits hier in de begroting van het project rekening mee wordt gehouden. De huurder of gebruiker betaalt maandelijks een extra bedrag aan de gemeente om de meerkosten terug te kunnen verdienen. De huurder/ gebruiker gaat per saldo niet meer betalen, aangezien de energiekosten lager zullen zijn. Bij gebouwen met meerdere gebruikers (bijvoorbeeld brede scholen) kunnen de meerkosten opgenomen worden in de energiekosten, die via een verdeelsleutel worden doorberekend. De meerinvestering wordt dus op termijn terugverdiend. Nadeel is dat de gemeente niet altijd invloed heeft op de begroting van de opdrachtgever. Een financieringsmodel wordt nader uitgewerkt in het plan van aanpak CO ₂ -neutrale gemeentelijke gebouwen (zie ook DO 1)

Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Stijgende energiekosten • Opdrachtgever bepaalt beschikbare budget, maar BOG is vaak niet zelf opdrachtgever • Beschikbaarheid capaciteit en budget (mogelijkheden voor voorfinanciering) • Opdrachtgever heeft soms andere doelstellingen die niet altijd aansluiten op de energiedoelstellingen • GPR zit nog in de experimentele fase. GPR bevat 5 onderdelen die allemaal eigen score krijgen. Thema energie is momenteel nog het lastigste en scoort nog geen 7. Andere onderdelen meestal wel. Na deze fase kan pas gezegd worden of GPR score voor energie redelijk is. Als dit duidelijk is kan beleid worden opgesteld per groep gebruikers of opdrachtgevers. • Opdrachtgever bepaalt programma van eisen, energiemaatregelen kunnen niet dwingend worden opgelegd.
--------------------------------	--

DO 3 Energieplatform	
Achtergrond	Het eigendom en onderhoud van gemeentelijke gebouwen is verspreid over diverse directies en afdelingen. Veel afdelingen zijn al actief aan de slag met projecten gericht op energiebesparing, maar samenwerking kan de slagkracht vergroten. Het onderhoud is al gecentraliseerd. Verdere afstemming en samenwerking wordt gezocht via een in 2008 opgericht energieplatform.
Doelstelling	De doelstelling van het energieplatform is besparen op het energiegebruik van de gemeente Breda.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Een platform, waarin medewerkers van diverse directies en afdelingen samenwerken aan het realiseren van randvoorwaarden voor energiebesparing; • Integraal energiebeheer voor de gemeentelijke aansluitingen; • Inkoop van 100 % groen gas en groene elektriciteit; • Afstemming over initiatieven voor feitelijke energiebesparing bij gemeentelijke aansluitingen; • Het energieplatform is een ondersteunende maatregel en levert geen directe CO₂-reductie op. Zonder het energieplatform zouden diverse besparende projecten echter niet goed van de grond komen. De CO₂-reductie van deze projecten zijn in de betreffende projectbeschrijvingen benoemd.
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Vermindering administratieve lasten door beter inzicht in aansluitingenbestand en afspraken in nieuwe contracten voor energie-inkoop • Verbeterde samenwerking tussen betrokken afdelingen • Kostenbesparing
Afbakening	Het energieplatform richt zich alleen op het energieverbruik door gemeentelijke gebouwen en installaties. Gebouwen en installaties in eigendom van derden vallen niet onder dit project. Geraamde uren en kosten hebben alleen betrekking op de genoemde activiteiten. Hieruit voortvloeiende activiteiten (uitvoeren van besparende maatregelen) vallen niet onder dit project.
Werkzaamheden/ aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Oprichten van het energieplatform, bestaande uit een stuurgroep met de grootste afnemers van energie en een werkgroep met vertegenwoordigers van verschillende directies (conform besluit directieraad) 2. De bijeenkomsten van de werkgroep dienen om de voortgang van projecten te bespreken, nieuwe ontwikkelingen te signaleren en projecten te initiëren. Voorstellen worden voorgelegd aan de stuurgroep ter besluitvorming. 3. Elk jaar een jaarplan opstellen, waarin de doelstellingen en benodigde middelen voor het komende jaar worden vastgelegd. 4. Jaarlijks een voortgangsrapportage opstellen waarin wordt aangegeven in hoeverre doelstellingen behaald zijn. 5. Actualiseren van aansluitingenbestand en dit regulier bijhouden. 6. Voorbereiden van aanbesteding voor inkoop van (groen) gas en elektriciteit. 7. Communicatie richting organisatie.
Regionale aanpak	Niet van toepassing.
Projectorganisatie	<p>De projectcoördinatie is in handen van directie Buitenruimte.</p> <p>Stuurgroep:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Buitenruimte (voorzitter) • Stadsbedrijven • SSC IDV • SSC Inkoop <p>Werkgroep:</p> <ul style="list-style-type: none"> • SSC Inkoop (trekker platform) • Buitenruimte • Stadsbedrijven • Publiekszaken • BSW • SSC IDV • RO milieu • SSC financiën • SSC communicatie <p>Externe partners:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Energieleveranciers, installatie-adviseurs

Communicatie	Het platform is ingesteld om de onderlinge communicatie te verbeteren. De werkgroep draagt zorg voor interne communicatie rondom het energieplatform. SSC communicatie neemt deel aan de werkgroep.								
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Duurzaam inkopen • Duurzaam ondernemen • Milieuvisie 2015 								
Planning	Het energieplatform is medio 2008 gestart. Het eerste half jaar dient met name voor het vervullen van randvoorwaarden. Het energieplatform blijft actief en zal jaarlijks een planning voor het komende jaar aanbieden.								
Uren	Per deelnemende medewerker circa 50 uur per jaar. Trekker SSC inkoop circa 400 uur per jaar.								
Kosten	<table> <tr> <td>Totaal uren gemeente Breda: 2.400 á € 88,-</td> <td>€ 211.200</td> </tr> <tr> <td>Extern advies:</td> <td>€ 40.000</td> </tr> <tr> <td>Overige kosten (communicatiemiddelen e.d.)</td> <td>€ 40.000</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten</td> <td>€ 291.200</td> </tr> </table> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>	Totaal uren gemeente Breda: 2.400 á € 88,-	€ 211.200	Extern advies:	€ 40.000	Overige kosten (communicatiemiddelen e.d.)	€ 40.000	Totale kosten	€ 291.200
Totaal uren gemeente Breda: 2.400 á € 88,-	€ 211.200								
Extern advies:	€ 40.000								
Overige kosten (communicatiemiddelen e.d.)	€ 40.000								
Totale kosten	€ 291.200								
Financiering	Uren komen voor rekening van de deelnemende afdelingen. De kosten worden naar ratio verdeeld over de deelnemende afdelingen.								
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Stijgende energieprijzen • Financiële ruimte voor investeringen • Motivatie van de deelnemers aan het platform • Stabiliteit organisatie (bijvoorbeeld reorganisatie, verhuizingen) • Aansluiting bij ander beleid, zoals duurzaam inkopen (samenwerken en afstemmen) 								

DO 4 Campagne duurzaam handelen	
Achtergrond	De gemeente heeft een belangrijke voorbeeldfunctie. Daarom zal de gemeentelijke organisatie reeds in 2020 CO ₂ -neutraal zijn. De medewerkers spelen hierbij een belangrijke rol. Niet alleen in hun gedrag, maar ook in het beleid dat zij ontwikkelen. Gedrag is niet eenvoudig te veranderen en daarom is een langdurige campagne nodig om medewerkers daadwerkelijk aan te zetten tot duurzaam handelen.
Doelstelling	Medewerkers bewust maken van hun invloed op het energieverbruik en medewerkers aanzetten tot duurzaam handelen.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Verhoogd bewustzijn bij medewerkers op het gebied van duurzaamheid; • Toename van duurzaam gedrag, bijvoorbeeld door bij vertrek licht en computer uit te schakelen en door vaker de fiets i.p.v. de auto te gebruiken; • Het gaat hier om een ondersteunende maatregel en deze levert geen directe CO₂-reductie op. Duurzaam handelen is echter essentieel om andere projecten uit te kunnen voeren en om een CO₂-neutrale organisatie te kunnen worden.
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Kostenbesparing • Meer comfort • Gezondere werknemers door beter binnenklimaat en meer gebruik van fiets • Werknemers zullen duurzaamheid ook steeds meer gaan meenemen in hun eigen beleidsveld • CO₂-reductie bij bewoners en bedrijven als gevolg van de voorbeeldfunctie
Afbakening	Het project richt zich op alle medewerkers van de gemeente Breda. Het gaat over energiebesparing en vervoer, maar ook andere duurzame aspecten zoals duurzaam inkopen en papierbesparing kunnen aan de orde komen tijdens de campagne. De campagne draait zowel om gedrag (uitdoen verlichting, fietsen) als om de wijze waarop medewerkers duurzaamheid kunnen meenemen in hun dagelijkse werk, waardoor duurzaamheid steeds verder wordt verankerd in beleid.
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Samenstellen werkgroep duurzaam handelen met ambassadeurs van verschillende afdelingen 2. Brainstorm over mogelijk acties ter invulling van de campagne. Bij de campagne worden in ieder geval de volgende instrumenten gebruikt: <ul style="list-style-type: none"> • Duurzame tips op posters, intranet, netpresenter, Breda-ZO, etc • Presentaties bij werkoverleggen • Wedstrijd tussen afdelingen • Filmvertoningen • Ludieke acties • Aanstellen van ambassadeurs op afdelingen (bij voorkeur ook leidinggevenden als ambassadeurs) 3. Campagne uitwerken in een draaiboek met planning 4. Draaiboek ter goedkeuring naar directieraad. Directie moet volledig achter de campagne staan en dit ook uitdragen. 5. Ludieke start van de campagne, daarna voortzetten en aandacht vasthouden 6. Monitoren en medewerkers informeren over behaalde besparingen
Regionale aanpak	Eventueel communicatiematerialen in regionaal verband ontwikkelen of inkopen.
Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van RO milieu. Overige betrokken afdelingen/directies zijn o.a NME, Interne dienstverlening, communicatie. Uiteindelijk zijn alle medewerkers betrokken. Externe partners: Niet van toepassing

Communicatie	Het project draait om communicatie. Medewerkers worden d.m.v communicatie bewust gemaakt van de noodzaak tot duurzaam handelen. Leidinggevend en vervullen hierin een voorbeeldfunctie richting medewerkers. Vanuit de voorbeeldfunctie is ook van belang om uitgebreid naar buiten toe te communiceren over de campagne.						
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Duurzaam inkopen • Duurzaam ondernemen • Nota NME 2008-2012 • Milieuvisie 2015 						
Planning	Vorbereiding van de campagne eerste helft 2010 Start campagne tweede helft 2010 Daarna continu aandacht vasthouden Een verdere planning wordt opgenomen in het draaiboek						
Uren	RO milieu (120 uur per jaar) Eventueel over te nemen door energiecoördinator zodra deze wordt aangesteld. Werkgroepen (NME, communicatie, IDV) eerste jaar 100 uur, daarna circa 40 uur per jaar						
Kosten	<table> <tr> <td>Totaal uren gemeente Breda: 900 á € 88,-</td> <td>€ 79.200</td> </tr> <tr> <td>Communicatiemiddelen</td> <td>€ 15.000</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten project</td> <td>€ 94.200</td> </tr> </table> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>	Totaal uren gemeente Breda: 900 á € 88,-	€ 79.200	Communicatiemiddelen	€ 15.000	Totale kosten project	€ 94.200
Totaal uren gemeente Breda: 900 á € 88,-	€ 79.200						
Communicatiemiddelen	€ 15.000						
Totale kosten project	€ 94.200						
Financiering	Uren en kosten komen voor rekening van de deelnemende afdelingen.						
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Binnenklimaat in stadskantoor • Betrokkenheid van leidinggevend en • Stabiliteit organisatie (bijvoorbeeld reorganisatie, verhuizingen) • Aansluiting bij ander beleid, zoals duurzaam inkopen 						

DO 5 Compensatie van uitstoot broeikasgassen vliegvlagen			
Achtergrond	De gemeente kiest voor het terugdringen van de energievraag en zal de resterende vraag zoveel mogelijk duurzaam opwekken. Soms is het echter niet mogelijk om uitstoot van broeikasgassen te voorkomen. In deze gevallen kan worden gekozen voor compensatie. De gemeente kiest echter alleen voor compenserende maatregelen als de uitstoot niet op een andere wijze te voorkomen is.		
Doelstelling	Het doel van het project is om de uitstoot van broeikasgassen van vliegvlagen te compenseren.		
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Compensatie van de CO₂-uitstoot van vliegvlagen 		
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Invulling voorbeeldfunctie • Stimuleren van markt voor compensatie 		
Afbakening	In eerste instantie wordt alleen de uitstoot van vliegvlagen gecompenseerd. Het energieplatform gaat zich o.a richten op de inkoop van groene energie, wat ook gezien kan worden als compensatie. Er wordt immers geen energie bespaard of ter plekke duurzaam opgewekt. In hoeverre andere activiteiten van de gemeente gecompenseerd gaan worden, wordt nog nader bepaald.		
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vliegvlagen worden nu niet centraal geregistreerd of ingekocht. Boeking van vliegvlagen goed organiseren, om zekerheid te krijgen dat compensatie ook daadwerkelijk plaats vindt. 2. Zoeken naar een praktische oplossing om vliegvlagen te compenseren, bij voorkeur direct bij boeking van de vlucht. Hierbij kan worden gedacht aan het maken van afspraken met een reisbureau, die de compensatie direct kan verzorgen. 3. Medewerkers informeren over de nieuwe wijze van boeken van vluchten. Hierbij ook aandacht geven voor de redenen van compensatie. 		
Regionale aanpak	Dit project wordt lokaal uitgevoerd.		
Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van RO Milieu. Diverse andere afdelingen zullen hier beperkt tijd aan besteden (o.a P&O, financiën) Externe partners: Reisbureau, organisatie die compensatie kan verzorgen		
Communicatie	Er wordt gecommuniceerd richting medewerkers, om de nieuwe werkwijze bekend te maken. Lokaal wordt bekend gemaakt dat de gemeente Breda de uitstoot van vliegvlagen compenseert.		
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Milieuvisie 2015 		
Planning	Begin 2009		
Uren	RO milieu circa 50 uur P&O, inkoop en financiën zullen ieder circa 20 uur besteden		
Kosten	<table> <tr> <td>Totaal uren gemeente Breda: 110 á € 88,-</td> <td>€ 9.680</td> </tr> </table> <p>Op basis van de vliegvlagen in 2007 zijn de kosten voor compensatie ingeschat op circa € 1.000.</p> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>	Totaal uren gemeente Breda: 110 á € 88,-	€ 9.680
Totaal uren gemeente Breda: 110 á € 88,-	€ 9.680		
Financiering	Uren passen binnen reguliere werkzaamheden. De meerkosten voor compensatie worden bij voorkeur direct bij boeking betaald. De directies die de vluchten maken, betalen ook de compensatie. Kosten komen ten laste van de betreffende reis.		
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • De wijze waarop de organisatie van boeking van vliegvlagen kan worden aangepast 		

DO 6 Energiebesparing openbare verlichting	
Achtergrond	De hoogste energiekosten van de gemeentelijke organisatie zijn afkomstig van de openbare verlichting: het elektriciteitsverbruik van de openbare verlichting is bijna gelijk aan het totale elektriciteitsverbruik van alle gemeentelijke gebouwen. Het uitgevoerde energiebesparingsonderzoek wijst uit dat er grote besparingen mogelijk zijn bij openbare verlichting.
Doelstelling	De doelstelling is om het energieverbruik van openbare verlichting drastisch te verlagen
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Vervanging van huidige lampen door energiezuinige lampen (bijvoorbeeld CPO-lampen); • Besparing op energiekosten; • Een CO₂-reductie van circa 0,5 kton
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Besparing op onderhoudskosten • Verbetering veiligheid door nieuwe lichtmasten • Minder lichthinder
Afbakening	Het project richt zich alleen op het energieverbruik van openbare verlichting in de openbare ruimte. Buitenverlichting van derden of binnenverlichting van gemeentelijke gebouwen valt buiten dit project.
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Opstellen uitvoeringsplan energiebesparing openbare verlichting. Uitgangspunt moet zijn dat veiligheidsgevoel niet afneemt. De huidige lichtniveaus worden in principe niet verlaagd, alleen keuze voor zuinigere vormen van verlichting. 2. Bij alle nieuwbouw en herstructurering keuze voor meest energiezuinige alternatief. Voor overige wijken geleidelijke vervanging van huidige lampen door energiezuinige lampen. Prioritering op basis van haalbare energiebesparing. 3. Monitoring
Regionale aanpak	Niet van toepassing.
Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van directie Buitenruimte. Externe partners: Leveranciers nieuwe lampen
Communicatie	Besparingen op energieverbruik worden lokaal en landelijk bekend gemaakt.
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Duurzaam inkopen • Milieuvisie 2015
Planning	Uitvoeringsplan 2009 Start vervanging lampen vanaf 2010 (verdere planning volgt in uitvoeringsplan)
Uren	Technisch specialist openbare verlichting zal een groot deel van zijn tijd besteden aan het opstellen van het uitvoeringsplan en de uitvoering daarvan. Nader raming kan niet worden gegeven.
Kosten	Kosten zullen in het uitvoeringsplan worden bepaald. Het bedrag aan investeringen wordt grofweg geschat op 2 miljoen euro.
Financiering	De investeringen verdienen zich in circa 8 jaar terug door een forse besparing op de energiekosten en op onderhoud. De financiering wordt nader uitgewerkt in het uitvoeringsplan.
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Stijgende energieprijzen • Beleving van bewoners (veiligheidsgevoel, lichtkleur e.d) • Financiële ruimte voor investeringen • Aansluiting bij ander beleid, zoals duurzaam inkopen

DO 7 CO₂-reductie vervoer bij gemeentelijke organisatie	
Achtergrond	Breda zal in 2044 een CO ₂ -neutrale stad zijn en vanuit de voorbeeldfunctie zal de gemeentelijke organisatie reeds in 2020 CO ₂ -neutraal zijn. Een aanzienlijk deel van de CO ₂ -uitstoot van de gemeentelijke organisatie wordt veroorzaakt door vervoer, waaronder het eigen wagenpark (afvalservice), dienstreizen en woon-werkverkeer. Om het vervoer CO ₂ -neutraal te krijgen zullen diverse stappen gezet moeten worden, zoals het verminderen van het aantal gereisde kilometers, gebruik van fiets of openbaar vervoer en het eigen wagenpark schoon en zuinig maken. Als al deze stappen gezet zijn kan resterende CO ₂ -uitstoot gecompenseerd worden.
Projectdoelstelling	Het minimaliseren van de CO ₂ -uitstoot bij vervoer van de gemeentelijke organisatie.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Vervoersplan voor gemeentelijke organisatie opgesteld en uitvoering gestart • Een schoon en zuinig gemeentelijk wagenpark • CO₂-reductie van circa 2 kton mogelijk (afhankelijk van gekozen maatregelen)
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Verbetering luchtkwaliteit • Gezondere werknemers • Lagere kosten voor dienstreizen en wagenpark
Afbakening	Dit project omvat het gemeentelijke wagenpark en het vervoer van alle werknemers van de gemeente Breda. Dit is inclusief woon-werkverkeer en externe organisaties/ adviesbureaus die door de gemeente worden ingehuurd. Vooralsnog worden bezoekers aan de gemeentediensten buiten beschouwing gelaten.

Werzaamheden/ aanpak	<p>Vervoersplan gemeentelijke organisatie</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Inventarisatie woon-werkafstand en gebruikte vervoersmiddel werknemers 2. In beeld brengen dienstreizen en de daarbij gebruikte vervoersmiddelen 3. Inventarisatie van maatregelen in vervoersplannen andere gemeenten en grote organisaties 4. Bepalen van maatregelen voor Breda en consequenties (financieel, organisatorisch). Er kan o.a worden gedacht aan communicatiecampagne, aanpassen vergoedingen dienstreizen en/of woon-werkverkeer op basis van gekozen vervoersmiddel, beschikbaar stellen extra dienstfietsen en leenauto's, faciliteren carpoolen, gratis cursussen het Nieuwe Rijden etc. 5. Vervoersplan voorleggen naar college. 6. Start uitvoering. <p>Gemeentelijk wagenpark</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Bij aanschaf nieuwe voertuigen kiezen voor schone en zuinige variant (duurzaam inkopen). Hierbij ook gebruik van schone brandstoffen overwegen (biodiesel, aardgas). 2. Bepalen in hoeverre huidige wagenpark schoner kan worden, bijvoorbeeld door overschakelen op schone brandstoffen. 3. Logistieke planning routes eigen wagenpark optimaliseren. 4. Cursussen het Nieuwe Rijden voor personeel <p>Duurzaam inkopen diensten</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Bij inhuur van personeel of advies in gunningscriteria ook vervoerskeuze opnemen (bijvoorbeeld hogere score bij gebruik fiets, openbaar vervoer of auto met energielabel A). 2. Bij aanbesteden van werken eisen opnemen voor wat betreft schoon en zuinig vervoer 3. Voorlichting over duurzaam inkopen aan organisatie 						
Regionale aanpak	<p>Het project wordt op lokaal niveau uitgevoerd.</p>						
Projectorganisatie	<p>Vervoersplan: trekker RO milieu, daarnaast P&O, IDV Gemeentelijk wagenpark: trekker afvalservice, daarnaast Milieubeheer en diensten met eigen voertuigen Duurzaam inkopen: trekker SSC inkoop, daarnaast RO milieu en alle inkoopende afdelingen</p>						
Communicatie	<p>Kennis delen: de resultaten van de quick scan worden bekendgemaakt op bijeenkomsten en via nieuwsbrieven (o.a. van SenterNovem) Persbericht: afhankelijk van de inhoud van de afspraken wordt een persbericht uitgegeven</p>						
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Projectplan inkoop duurzamer • Luchtkwaliteit • Gezondheid • Milieuvisie 2015 						
Planning	<p>Vervoersplan: eerste helft 2010 Overige: uitvoering op natuurlijke momenten</p>						
Uren	<p>RO Milieu 100 uur voor vervoersplan (2010). Uren voor uitvoering worden geraamd in vervoersplan. SSC inkoop, Milieubeheer en Afvalservice: uren passen in reguliere werkzaamheden</p>						
Kosten	<table data-bbox="454 1265 1244 1355"> <tr> <td>Totaal uren gemeente Breda: 100 á € 88,-</td> <td>€ 8.800</td> </tr> <tr> <td>Externe ondersteuning opstellen vervoersplan</td> <td>€ 10.000</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten project</td> <td>€ 18.800</td> </tr> </table> <p>Kosten voor uitvoeren maatregelen uit vervoersplan zijn afhankelijk van gekozen maatregelen en worden benoemd in het vervoersplan. Investerings in schonere/ zuinigere voertuigen zijn onbekend.</p> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>	Totaal uren gemeente Breda: 100 á € 88,-	€ 8.800	Externe ondersteuning opstellen vervoersplan	€ 10.000	Totale kosten project	€ 18.800
Totaal uren gemeente Breda: 100 á € 88,-	€ 8.800						
Externe ondersteuning opstellen vervoersplan	€ 10.000						
Totale kosten project	€ 18.800						
Financiering	<p>De uren komen voor rekening van de deelnemende afdelingen en maken onderdeel uit van reguliere werkzaamheden. Kosten voor het opstellen van vervoersplan worden gedekt uit het Luchtkwaliteitsplan. Financiering van maatregelen uit het vervoersplan wordt geregeld in het op te stellen vervoersplan. Investerings in schonere en zuinigere voertuigen verdienen zich terug door lagere brandstofkosten.</p>						
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Intern draagvlak • Gekozen instrumenten om gedrag te sturen • Betrouwbaarheid rekenmethode 						

DO 8 Energiebesparing lichtreclames en overige objecten															
Achtergrond	Breda zal in 2044 een CO ₂ -neutrale stad zijn. De gemeente heeft daarin een belangrijke voorbeeldfunctie. Verlichte reclame-uitingen en aangestraalde reclame-uitingen verbruiken energie. Er zijn in dit kader besparingsmogelijkheden door b.v. beperking brandtijden, dimmen, toepassing LED lampen. Onderzocht moet worden wat de mogelijkheden zijn voor eenduidig beleid en uitvoering op dit gebied.														
Projectdoelstelling	Adviezen en beleid voor alle verlichte en aangestraalde reclame-uitingen en overige verlichte en aangestraalde objecten integraal afstemmen														
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Inzicht verkrijgen in energiebesparingsmogelijkheden bij verlichte en aangestraalde reclame-uitingen en overige verlichte en aangestraalde objecten in de buitenruimte en hiervoor adviezen en/of beleid opstellen. • Energiebesparingsopties vastleggen in beleid zoals voor masten voor naamsvermelding en het reclamebeleid voor de openbare ruimte • Energiebesparingsmogelijkheden voor lichtmastreclames meenemen bij de uitvoering van het Energiebesparingsplan Openbare Verlichting. 														
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Kostenbesparing • Behoud van duisternis • Extra CO₂-reductie bij andere partijen door de werking van de voorbeeldfunctie 														
Afbakening	Het project richt zich op alle verlichte en aangestraalde reclame-uitingen en overige verlichte en aangestraalde objecten in de buitenruimte. Er moet rekening mee gehouden worden dat de instemming van contractpartners nodig is om lopende contracten te kunnen wijzigen.														
Globale werkzaamheden/ aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. De mogelijkheid tot aanpassing van het contract met NPB open houden door in de aanvulling op het lopende contract op te nemen dat partijen in januari 2010 in overleg treden over de wijze waarop de branduren van de lichtmastreclameborden verminderd kunnen worden. 2. De mogelijkheden bekijken om besparingsopties voor lichtmastreclames mee te nemen in de uitvoering van het Energiebesparingsplan Openbare verlichting. 3. De mogelijkheden bekijken om energiebesparingsopties mee te nemen in fase 2 van het opstellen van beleidskader voor "masten voor naamsvermelding". 4. De mogelijkheden bekijken om energiebesparingsopties mee te nemen in reclamebeleid voor de openbare ruimte. 5. De mogelijkheden bekijken om energiebesparingsopties mee te nemen in aangestraalde reclame-uitingen 6. De mogelijkheden bekijken om energiebesparingsopties mee te nemen in aanstraling/verlichting van overige objecten in de buitenruimte. 7. De mogelijkheden bekijken om energiebesparingsopties mee te nemen in het op te stellen masterplan (gevelbelichtingsplan voor monumenten) 8. Mogelijke besparingsopties vastleggen in beleid en adviezen. 9. Besparingsopties toepassen. 10. Aanstellen toezichthouder(s). 														
Regionale aanpak	Het project wordt op lokaal niveau uitgevoerd.														
Projectorganisatie	Inhuur van extern personeel is noodzakelijk, aangezien de betrokken afdelingen over onvoldoende kennis beschikken om alle mogelijkheden met bijbehorende besparingsverwachtingen in beeld te brengen. De projectcoördinatie en -verantwoordelijkheid is in handen van RO milieu. Overige betrokken directies zijn: EZGB, Buitenruimte en PBZ.														
Communicatie	Besparingen op energieverbruik worden lokaal bekend gemaakt.														
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Milieuvisie 2015 														
Planning	Energiebesparingsmogelijkheden met bijbehorende besparingen zullen in 2009 in beeld gebracht worden. De mogelijkheden voor het aanpassen van lopende contracten en het verankeren van besparingsopties in adviezen en/of beleid zullen ook in 2009 onderzocht worden en begin 2010 worden afgerond. De uitvoering van maatregelen zal zo spoedig mogelijk daarna plaatsvinden. Toezicht op uitvoering zou door de aan te stellen milieucoördinator plaats kunnen vinden.														
Uren	<table> <tbody> <tr> <td>RO milieu</td> <td>100 uur</td> </tr> <tr> <td>RO CE</td> <td>50 uur</td> </tr> <tr> <td>EZGB / EZ</td> <td>50 uur</td> </tr> <tr> <td>Buitenruimte Beleid en programmering</td> <td>50 uur</td> </tr> <tr> <td>Buitenruimte TMB</td> <td>50 uur</td> </tr> <tr> <td>Publiekszaken BWT</td> <td>25 uur</td> </tr> <tr> <td>Publiekszaken GOR</td> <td>25 uur</td> </tr> </tbody> </table>	RO milieu	100 uur	RO CE	50 uur	EZGB / EZ	50 uur	Buitenruimte Beleid en programmering	50 uur	Buitenruimte TMB	50 uur	Publiekszaken BWT	25 uur	Publiekszaken GOR	25 uur
RO milieu	100 uur														
RO CE	50 uur														
EZGB / EZ	50 uur														
Buitenruimte Beleid en programmering	50 uur														
Buitenruimte TMB	50 uur														
Publiekszaken BWT	25 uur														
Publiekszaken GOR	25 uur														
Kosten	<p>2009/2010:</p> <table> <tbody> <tr> <td>Uren gemeente Breda 350 uur á € 88,-</td> <td>€ 30.800</td> </tr> <tr> <td>Inhuur advies voor energieonderzoeken en inbreng inhoudelijke kennis</td> <td>€ 7.500</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten project</td> <td>€ 38.300</td> </tr> </tbody> </table> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>	Uren gemeente Breda 350 uur á € 88,-	€ 30.800	Inhuur advies voor energieonderzoeken en inbreng inhoudelijke kennis	€ 7.500	Totale kosten project	€ 38.300								
Uren gemeente Breda 350 uur á € 88,-	€ 30.800														
Inhuur advies voor energieonderzoeken en inbreng inhoudelijke kennis	€ 7.500														
Totale kosten project	€ 38.300														
Financiering	Uren komen voor rekening van de deelnemende directies. Kosten voor inhuur zijn nog niet gedekt, hiervoor zal budget beschikbaar moeten worden gesteld.														
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Lopende contracten met reclamebureaus • Protesten van gebruikers/uitbaters van reclameborden • Juiste timing i.v.m. intentie om nieuw reclamebeleid op te stellen • Aansluiting bij uitvoering Energiebesparingsplan openbare verlichting. 														

Duurzame energieproductie (DE)

DE 1 Regionaal duurzame energieplan							
Achtergrond	De gemeenten uit de regio Breda werken al langere tijd samen aan de realisatie van duurzame energie. De resultaten worden bijgehouden in een jaarlijkse monitor. In 2007 is in de Verklaring van Dussen afgesproken om samen te werken aan het behalen van de landelijke doelstelling van 20 % duurzame energie in 2020. Om deze doelstelling te kunnen halen is extra inspanning nodig. Hoe deze doelstelling kan worden behaald wordt nader uitgewerkt in een regionaal duurzame energieplan.						
Doelstelling	Het opstellen van een regionaal duurzame energieplan en starten met de uitvoering van het plan.						
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> Een uitvoeringsplan voor duurzame energie in de regio Breda; Start met uitvoering van projecten uit het regionale duurzame energieplan; Minimaal 5 % duurzame energie in de regio Breda in 2012; Minimaal 15 % duurzame energie in Breda in 2015 en minimaal 20 % duurzame energie in Breda in 2020. Maatregelen zijn minimaal kostenneutraal als gevolg van de besparing op energiekosten; Bij het opstellen van de klimaatnota is in beeld gebracht dat de aan Breda toe te rekenen CO₂-reductie maximaal 235 kton CO₂ bedraagt bij uitvoering van alle mogelijke duurzame energie maatregelen tot 2020. De keuze van maatregelen en de wijze waarop deze worden toebedeeld bepalen uiteindelijk de haalbare CO₂-reductie. 						
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> Opbrengsten door verkoop van groene energie Betaalbare groene energie voor bewoners van de regio Efficiënte verwerking afval Hindereffecten (bijvoorbeeld bij plaatsing windmolens of realisatie biomassa-centrale) 						
Afbakening	Het project richt zich op de 12 MARB-gemeenten (Milieu- en Afval Regio Breda). Ook samenwerking met de RMD (Regionale Milieudienst West-Brabant) hoort tot de mogelijkheden.						
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> Inventarisatie lopende trajecten (klimaatlandschap; windplan; DE-scans; bio-energie e.d.) Opstellen regionale visie a.d.h.v. de Verklaring van Dussen (d.m.v. overleg en interactieve workshops) Opstellen regionaal uitvoeringsplan Instellen uitvoeringsgerichte themawerkgroepen voor wind, bio-energie en gebouwgebonden opties Start met uitvoering van projecten Monitoring van percentage duurzame energie in regio 						
Regionale aanpak	Dit project wordt uitgevoerd in samenwerking met de MARB-gemeenten en afgestemd met de RMD. De MARB-gemeenten hebben de projectbeschrijving gezamenlijk voorbereid en zullen ieder geld aanvragen bij de SLOK-regeling, voor uitvoering van het project.						
Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van MARB. Vanuit de gemeente Breda ligt de coördinatie en uitvoering van RO milieu. Externe partners: De 12 MARB-gemeenten, RMD, ZLTO, waterschappen, afval- en energiebedrijven, projectontwikkelaars duurzame energie						
Communicatie	Bij de afronding van het uitvoeringsplan zal pers worden betrokken. Het plan zal als voorbeeld worden verspreid naar andere overheden. De werkgroepen bepalen welke communicatie-uitingen en –middelen bij de uitvoering van de projecten zullen worden toegepast.						
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> Milieuvisie 2015 						
Planning	Start begin 2009 Uitvoeringsplan gereed eind 2009 Uitvoering van projecten doorlopend, ook na 2012						
Uren	RO milieu circa 300 uur per jaar (totaal 1200 uur)						
Kosten	<table> <tr> <td>Totaal uren gemeente Breda: 1200 á € 88,-</td> <td>€ 105.600</td> </tr> <tr> <td>inhuur advies voor onderzoek, communicatie</td> <td>€ 74.355</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten project</td> <td>€ 172.755</td> </tr> </table> <p>De benodigde investeringen voor realisatie van duurzame energie worden nader uitgewerkt in het uitvoeringsplan.</p> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>	Totaal uren gemeente Breda: 1200 á € 88,-	€ 105.600	inhuur advies voor onderzoek, communicatie	€ 74.355	Totale kosten project	€ 172.755
Totaal uren gemeente Breda: 1200 á € 88,-	€ 105.600						
inhuur advies voor onderzoek, communicatie	€ 74.355						
Totale kosten project	€ 172.755						
Financiering	Uren komen voor rekening van de deelnemende afdeling. De kosten voor de gemeente voor o.a. communicatie en inhuur advies worden gedekt vanuit het SLOK-regeling. Het budget voor inhuur kan worden beperkt als de gemeente een trekkerrol op inhoudelijk en procesmatig gebied kan vervullen binnen de werkgroepen. Investerings in duurzame energie zullen veelal niet door de gemeente zelf worden gefinancierd, maar komen voor rekening van projectontwikkelaars van duurzame energie. Deze kunnen de investeringen terugverdienen met behulp van subsidies en verkoop van groene energie. Er kan ook worden overwogen om een gemeentelijk of regionaal duurzame energiebedrijf op te richten die investeringen doet en energie verkoopt. Hiervoor worden echter de resultaten afgewacht van de te realiseren biomassa-centrale in Teteringen.						

Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking tussen de deelnemende gemeenten • Beschikbaarheid en continuïteit van subsidies • Wijze waarop de hinder door bijvoorbeeld geluid, geur en horizonvervuiling kan worden voorkomen • (Te lang) vasthouden aan minder kansrijke projecten • Onduidelijkheid over provinciale invulling landelijke windenergie doelstelling
-------------------------	---

DE 2 Windenergie	
Achtergrond	Met behulp van windmolens kan duurzame elektriciteit worden opgewekt. Windenergie kan een forse bijdrage leveren aan de doelstellingen voor CO ₂ -reductie en opwekking van duurzame energie. Daar tegenover staat dat windmolens vaak weerstand oproepen (bijvoorbeeld vanwege horizonvervuiling of geluidsoverlast) en dat procedures daarom traag verlopen. In het Bredaase windenergiebeleid zijn twee locaties aangewezen die geschikt zijn voor windmolens: Nieuwveer en Hazeldonk. Tot heden is er één turbine geplaatst bij Nieuwveer. De overige projecten komen tot nu toe niet van de grond.
Doelstelling	Het doel van het project is om de geplande windmolens te realiseren en om de beoogde locatie Hazeldonk uit te breiden met 3 aanvullende windmolens.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Op Hazeldonk worden 3 tot 6 windmolens gerealiseerd, waarvan maximaal 1 windmolen op grondgebied van Zundert. Drie molens op het industrieterrein en drie in agrarisch gebied ten westen van de A16. Dit levert een CO₂-reductie op van 10 kton (bij 3 windmolens) tot 20 kton (bij 6 windmolens). • Bij Nieuwveer worden 2 windmolens bijgeplaatst. Dit levert een CO₂-reductie op van 5 kton. Onderzoek wijst uit of vervanging van bestaande molen mogelijk is (dan ook een hogere CO₂-reductie haalbaar).
Mogelijke andere effecten	Financiële voordelen voor eigenaar windmolens
Afbakening	Het project beperkt zich tot de daadwerkelijke realisatie van reeds onderzochte locaties. Onderzoek naar potentiële nieuwe locaties binnen de regio is opgenomen in project 4.
Werkzaamheden/aanpak	<p>Hazeldonk</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Aangezien de gemeente grondeigenaar is van de locatie waar de turbines op Hazeldonk zijn gepland, zal de gemeente zoeken naar een ontwikkelaar die de windmolens wil plaatsen. Er moeten afspraken worden gemaakt over de wijze waarop grond beschikbaar kan worden gesteld. Indien geen ontwikkelaar wordt gevonden, kan worden overwogen om de windmolens in eigen beheer te plaatsen. 2. Het streven is om 3 aanvullende windmolens te realiseren. Grond is in eigendom van agrariërs, die zelf het initiatief hebben genomen om windmolens te plaatsen. Hierdoor is de gemeentelijke invloed beperkt. Het initiatief ligt stil, mede vanwege weerstand van omwonenden. De gemeente Breda zal de mogelijkheid onderzoeken om de windmolens alsnog te realiseren. De gemeente zal hiervoor gesprekken aangaan met gemeente Zundert en daarna met de agrariërs en overige belanghebbenden en zal de windmolens mogelijk maken in bestemmingsplannen. <p>Nieuwveer</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Er staat reeds 1 windmolen op het terrein van de waterzuivering. Een agrariër in de directe omgeving heeft plannen om 2 aanvullende windmolens te plaatsen op eigen terrein. Een eerder verleende bouwvergunning is na beroepsprocedures vernietigd, maar de initiatiefnemer doorloopt nog steeds procedures om de windmolens uiteindelijk te kunnen realiseren. Gezien de langlopende procedure zijn inmiddels windmolens beschikbaar met een hogere rendement dan de reeds bestaande windmolen bij Nieuwveer. Landschappelijk gezien heeft het de voorkeur om voor dezelfde molens te kiezen, maar dan is de opbrengst niet optimaal. Een alternatief is om de bestaande windmolen ook te vervangen door een nieuwe molen met hoog rendement. De gemeente onderzoekt of het haalbaar is om de bestaande windmolen te vervangen en zal een en ander vastleggen in het bestemmingsplan.
Regionale aanpak	Dit project wordt lokaal en in samenwerking met de gemeente Zundert uitgevoerd.
Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van RO Milieu. Bestemmingsplannen door RO ruimtelijke/juridische plannen. Besprekingen over grondoverdracht met grondzaken/EZ. Vergunningen door Publiekszaken, afdeling Milieubeheer (milieuvergunning) en afdeling Bouw- en woningtoezicht (bouwvergunning). Externe partners: Initiatiefnemers, Brabantse Delta, gemeente Zundert, projectontwikkelaars, omwonenden en overige belanghebbenden
Communicatie	Communicatie is van groot belang om draagvlak te vergroten. Indien nodig worden bijeenkomsten georganiseerd om belanghebbenden te informeren over de plannen.
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Milieuvisie 2015 • Beleid locaties windturbines
Planning	Uitvoering 2009 t/m 2012 (afhankelijk van doorlooptijd procedures en eventuele bezwaren)
Uren	RO milieu totaal 200 uur (gemiddeld 50 uur per jaar) Uren van overige genoemde afdelingen passen binnen reguliere werkzaamheden (wettelijke taken).
Kosten	Totaal uren gemeente Breda: 200 á € 88,- € 17.600 Deze kosten zijn exclusief BTW

Financiering	<p>Indien de windmolens geplaatst worden door initiatiefnemers zijn er alleen loonkosten voor de gemeente. Circa 100 uur zijn het gevolg van een nieuw initiatief met als doel extra CO₂-reductie (3 extra windmolens, onderzoek vervanging windmolen door molen met hogere opbrengst); deze uren worden ingebracht bij de SLOK-regeling. Windmolens zijn, mede vanwege subsidies, over het algemeen rendabel of zelfs winstgevend voor de ontwikkelaars.</p> <p>Indien geen ontwikkelaar bereid wordt gevonden windmolens op Hazeldonk te plaatsen kan de grond eventueel goedkoper worden aangeboden of kan de gemeente zelf het initiatief nemen. De windmolens zouden dan ondergebracht moeten worden in een gemeentelijk duurzame energiebedrijf. Indien voor deze constructie wordt gekozen, wordt hierover nader geadviseerd.</p>
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Continuïteit in subsidies voor windenergie door rijksoverheid • Weerstand bij omwonenden of overige belanghebbenden • Voortvarendheid in procedures

DE 3 Slibvergister waterzuivering Nieuwveer	
Achtergrond	Op Nieuwveer wordt in 2011 een slibverwerkingsinstallatie gerealiseerd. De opgewekte elektriciteit kan bij de waterzuivering zelf worden ingezet. Het vrijkomende biogas kan op meerdere manieren worden ingezet als energiebron. Biogas kan worden bijgestookt op het stadsverwarmingsnet, kan tot aardgaskwaliteit worden opgewerkt voor het aardgasnet of kan als brandstof worden ingezet voor vervoersmiddelen.
Projectdoelstelling	Biogas dat vrijkomt in de nieuwe slibverwerkingsinstallatie bij Nieuwveer inzetten als duurzame energiebron.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Onderzoek naar meest geschikte toepassing van biogas afkomstig van Nieuwveer; • Opwekking van duurzame energie uit biogas, toe te passen voor stadsverwarming, aardgasnet of brandstof; • Een reductie van 10 ton CO₂ per jaar.
Mogelijke andere effecten	Ook minder uitstoot van overige broeikasgassen (methaan)
Afbakening	Het project beperkt zich tot biogas dat vrijkomt bij Nieuwveer.
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uitvoeren van een onderzoek naar de meest geschikte toepassing van biogas. Onderzocht wordt o.a: 2. Welke toepassingen zijn technisch haalbaar 3. Welke toepassing levert hoogste CO₂-reductie 4. Welke concrete locaties en afnemers zijn in beeld voor afname van duurzame energie 5. Contact met o.a. Essent, bedrijven met warmtevraag, wagenparkbeheerder gemeente en grote bedrijven(terreinen) 6. Welke rol kan gemeente vervullen (bijvoorbeeld inzet in eigen wagenpark) 7. Afhankelijk van resultaten van het onderzoek 1 van de afzetmogelijkheden verder uitwerken 8. Indien de gemeente afnemer wordt, dit (inclusief kosten) voorleggen aan het college. 9. Ruimtelijk mogelijk maken van project. 10. Uitvoeren van de gekozen optie (bijvoorbeeld koppeling met stadsverwarming realiseren of brandstofpunt voor voertuigen realiseren)
Regionale aanpak	Het project wordt op lokaal niveau uitgevoerd. Indien geen afnemer binnen Breda wordt gevonden, kan een afnemer uit een buurgemeente worden gezocht.
Projectorganisatie	<p>De projectcoördinatie is in handen van Brabantse Delta (externe partner). Vanuit de gemeente is RO milieu eerste aanspreekpunt. Daarnaast zal vanuit RO ook een rol zijn weggelegd vanuit ruimtelijk beleid en vergunningverlening. Betrokkenheid van andere afdelingen is afhankelijk van gekozen optie.</p> <p>Externe partners: Energieleverancier</p>
Communicatie	Tijdens het project vindt communicatie plaats met potentiële afnemers van duurzame energie. De resultaten van het project worden regionaal en landelijk verspreid. Speciale aandacht voor communicatie naar andere waterschappen.
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Waterbeleid • Milieuvisie 2015
Planning	<p>Uitvoeren haalbaarheidsonderzoek begin 2009.</p> <p>Uitwerking in 2009 en 2010.</p> <p>Oplevering slibvergister en start levering duurzame energie 2011.</p>
Uren	RO milieu 100 uur
Kosten	<p>Totaal uren gemeente Breda: 100 á € 88,- € 8.800</p> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p> <p>Kosten voor uitvoering zijn nog niet bekend, komen naar voren uit studie en verdere uitwerking daarvan.</p>
Financiering	Uren komen voor rekening van de deelnemende afdelingen. Kosten voor haalbaarheidsonderzoek worden gedragen door Brabantse Delta (kosten onbekend). Verdeling van overige kosten is afhankelijk van uitkomsten onderzoeken.

Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Er is een MJA energiebesparing (Meer Jaren Afspraken) afgesloten tussen rijk en waterschappen met een ambitieuze doelstelling voor energiebesparing • Afzet van duurzame energie levert geld op • Opslag en transport van biogas als transportbrandstof is lastig; vulpunt zou nabij Nieuweer moeten komen • Door de afgelegen locatie kan het vinden van geschikte afnemer lastig zijn • Tijdsdruk
-------------------------	---

DE 4 Biomassacentrale Teteringen	
Achtergrond	In Teteringen (Woonakkers/ Bouverijen) worden circa 1150 woningen gebouwd. Onderzoek heeft uitgewezen dat met behulp van een biomassacentrale een EPL van 8,5 kan worden gehaald voor deze wijk. Het college heeft inmiddels besloten om de biomassacentrale te plaatsen. De biomassacentrale wordt gevoed met lokaal snoeihout en zal de wijk voorzien van warmte en gedeeltelijk ook van groene stroom.
Doelstelling	Het realiseren van een biomassacentrale op basis van snoeihout, waarmee een EPL van 8,5 wordt gehaald voor Woonakkers/ Bouverijen in Teteringen.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Biomassacentrale gerealiseerd in 2011 • EPL van 8,5 voor Woonakker en Bouverijen in Teteringen • De ontwikkeling van de nieuwe woonwijk zou zonder maatregelen voor een forse toename van CO₂ gaan zorgen. Door uitvoering van dit project neemt de CO₂-uitstoot met circa 15 kton minder toe dan zonder verdere maatregelen. • Percentage duurzame energie t.o.v totale energieverbruik in Breda neemt toe
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Groene uitstraling van Teteringen • Nuttige toepassing van vrijkomend snoeihout • Verbetering luchtkwaliteit
Afbakening	Het project richt zich op Woonakkers en Bouverijen in Teteringen en specifiek op de te ontwikkelen biomassacentrale. Het project betreft ook de daadwerkelijke realisatie, maar de uitwerking is afhankelijk van een aantal te maken keuzes door het college.
Werkzaamheden/ aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aanbesteding energiesysteem: markt levert bedrijfsplannen aan 2. College besluit op basis van aanbiedingen welke beheersvorm gekozen gaat worden (eigen beheer, publiek-private samenwerking of volledig overlaten aan markt) en met welke partij de samenwerking wordt aangegaan voor realisatie van de biomassacentrale 3. Verdere uitwerking is grotendeels afhankelijk van de gekozen beheersvorm. Gemeente draagt in ieder geval zorg voor borging in ruimtelijke plannen en vergunningverlening. Ook vervult de gemeente een rol op het gebied van monitoring en communicatie. Indien een biomassacentrale in eigen beheer komt, zal de hoeveelheid activiteiten voor de gemeente aanzienlijk toenemen. 4. Tussentijdse energievoorziening plaatsen 5. Biomassacentrale realiseren
Regionale aanpak	Dit project wordt lokaal uitgevoerd.
Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van RO Milieu. Overige betrokken disciplines: Wonen, Bouw- en woningtoezicht, Ruimtelijke Ordening, Stadsbedrijven en Buitenruimte. Externe partners: Energiebedrijf, projectontwikkelaar, bouw- en installatiebedrijven
Communicatie	De realisatie van de biomassacentrale wordt lokaal en landelijk bekend gemaakt.
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Milieuvisie 2015
Planning	Aanbesteding en besluit beheersvorm laatste kwartaal 2008 (valt nog voor termijn uitvoeringsprogramma) Verdere voorbereiding en tussentijdse voorziening 2009 en 2010 Eerste 200 woningen opgeleverd eind 2010 Biomassacentrale gereed, 600 woningen opgeleverd eind 2011 Uiteindelijk 1150 woningen in 2013 opgeleverd.
Uren	RO milieu circa 300 uur (2009), daarna 100 uur per jaar Uren van overige afdelingen behoren tot reguliere taken.
Kosten	Totaal uren gemeente Breda: 600 á € 88,- € 52.800 Exacte kosten van de biomassacentrale zijn nog niet volledig duidelijk en afhankelijk van de gekozen uitwerking, hierover wordt/ apart geadviseerd.
Financiering	Kosten voor uren en onderzoek worden gefinancierd vanuit het project Teteringen. De wijze van financiering van de biomassacentrale is afhankelijk van de gekozen beheersvorm. Hierover wordt nader geadviseerd. De provincie levert een bijdrage van circa € 400.000 voor de realisatie van de biomassacentrale.
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Financieringsmogelijkheden • Aanbiedingen van de energiebedrijven • Uitstraling en imago van project erg belangrijk • Concurrentie met diverse duurzame thema's kan er voor zorgen dat bepaalde thema's onvoldoende prioriteit krijgen

DE 5 Verduurzaming stadsverwarming							
Achtergrond	Een groot deel van Breda wordt van warmte voorzien door de stadsverwarming, afkomstig van de Amercentrale in Geertruidenberg. Hoewel stadsverwarming al een circa 40 % lagere CO ₂ -uitstoot veroorzaakt dan HR-ketels, zijn er nog diverse mogelijkheden om de stadsverwarming te verduurzamen.						
Projectdoelstelling	Het verduurzamen van de stadsverwarming in Breda.						
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> Diverse maatregelen ter verduurzaming van stadsverwarming uitgevoerd, bijvoorbeeld toepassing biobrandstoffen, beperking van warmteverliezen Een forse reductie van CO₂-uitstoot is haalbaar, maar is sterk afhankelijk van de haalbare maatregelen en eventuele uitbreiding van de stadsverwarming naar locaties waar nog geen stadsverwarming ligt. De haalbare CO₂-reductie wordt ingeschat op minimaal 5 kton CO₂ in 2020. 						
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> Stadsverwarmingssysteem voorbereid op de toekomst Verbetering binnenklimaat van woningen (met name bij vervanging geisers of ketels door stadsverwarming) Verbetering luchtkwaliteit door minder ketels en inzet duurzame(re) bronnen voor stadsverwarming 						
Afbakening	Het project richt zich op de huidige stadsverwarming in Breda en de eventuele verdere uitbreiding daarvan. Indien maatregelen bij de Amercentrale (Geertruidenberg) tot een hoge CO ₂ -reductie leiden, die ook is toe te rekenen aan de stadsverwarming in Breda, dan valt dit binnen de kaders van het project.						
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> Visievorming op de toekomst van stadsverwarming en de verduurzamingsmogelijkheden. Mogelijkheden waaraan kan worden gedacht zijn: <ul style="list-style-type: none"> Toepassing biodiesel van afvalproducten in stadsverwarming Toepassing restwarmte van bedrijven, waterzuivering e.d Beperking warmteverliezen in stadsverwarmingssysteem Toepassing retourwarmte Zonnewarmte toepassen in stadsverwarming Toepassen buffers voor pieken Vervangen van geisers in woningen door aansluiting op stadsverwarmingssysteem Mogelijkheden om ook koeling te leveren via het systeem Stadsverwarming combineren met geothermie Overleg tussen gemeente, Essent en eventueel andere betrokken partners (bedrijven, woningcorporaties) over de uit te voeren maatregelen ter verduurzaming van stadsverwarming. In een workshop wordt toegewerkt naar een gezamenlijk actieplan verduurzaming stadsverwarming. Verdere stappen zijn afhankelijk van gekozen maatregelen. De gemeente ondersteunt processen van verduurzaming stadsverwarming via overleg, bij elkaar brengen van partijen, communicatie met bewoners, vergunningverlening, ruimtelijke inpassing en subsidie-aanvragen. Monitoring 						
Regionale aanpak	Het project leent zich voor een regionale / provinciale aanpak, aangezien de stadsverwarming zich niet tot Breda beperkt. Met name samenwerking met Geertruidenberg (Amercentrale) en Tilburg (groot aandeel stadsverwarming) ligt voor de hand. De MARB-gemeenten zijn over het algemeen niet aangesloten op stadsverwarming.						
Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van RO milieu. Externe partners: Essent Warmte, woningcorporaties, bedrijven, bewonersverenigingen, andere gemeenten met stadsverwarming						
Communicatie	Stadsverwarming heeft, met name vanwege kosten, soms tot weerstand bij bewoners geleid. Hier zal zorgvuldig mee om worden gegaan en goed over worden gecommuniceerd. Verduurzaming van stadsverwarming kan alleen tot stand komen als diverse partijen samenwerken, communicatie is dan ook van groot belang. Er is landelijk nog weinig ervaring met verduurzaming van stadsverwarming. Ervaringen die in Breda worden opgedaan met verduurzaming, worden dan ook actief verspreid in het land.						
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> Milieuvisie 2015 						
Planning	Visievorming door Essent in 2008 gereed. Stap 2 vanaf begin 2009, daarna continu afstemming en begeleiding van projecten m.b.t verduurzaming stadsverwarming (mede afhankelijk van gekozen maatregelen).						
Uren	RO milieu 200 uur per jaar (totaal 800 uur)						
Kosten	<table> <tr> <td>Totaal uren gemeente Breda: 800 á € 88,-</td> <td>€ 70.400</td> </tr> <tr> <td>Communicatie</td> <td>€ 10.000</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten project</td> <td>€ 80.400</td> </tr> </table> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>	Totaal uren gemeente Breda: 800 á € 88,-	€ 70.400	Communicatie	€ 10.000	Totale kosten project	€ 80.400
Totaal uren gemeente Breda: 800 á € 88,-	€ 70.400						
Communicatie	€ 10.000						
Totale kosten project	€ 80.400						
Financiering	Uren komen voor rekening van de deelnemende afdelingen. De investeringen in maatregelen worden gedragen door Essent warmte, waarbij het uitgangspunt is dat de investeringen zich terugverdienen. Voor onrendabele toppen wordt gezocht naar subsidiemogelijkheden.						
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> Houding van bewoners tegenover stadsverwarming Warmtewet (bescherming van gebruikers tegen hoge warmtetarieven) Samenwerking met Essent Technische ontwikkelingen 						

DE 6 Energie Conversie Park	
Achtergrond	Biomassa als energiebron is een duurzaam alternatief voor het gebruik van fossiele brandstoffen. Voor de hand liggende biomassa(rest)stromen zoals GFT, maaisel, bijproducten van landbouw en industrie worden hierdoor tot nu toe nauwelijks gebruikt. Er zijn verschillende processen bekend waarmee biomassa omgezet kan worden in warmte, elektriciteit, biobrandstoffen of andere producten. Sommige technologieën worden al veelvuldig toegepast (bv. verbranding, vergisting), andere technologieën staan nog in de kinderschoenen. Het gaat echter bijna altijd om een installatie ontworpen voor één specifieke biomassa die wordt omgezet in één energievorm. Dit concept heeft meestal lange logistieke lijnen (biomassa komt vaak van de andere kant van de wereld). Daarnaast blijkt het maar zelden ongesubsidieerd economisch rendabel. De gemeente Breda wil samen met partners onderzoeken of het mogelijk is om diverse soorten regionale biomassa's op één locatie te verwerken tot meerdere energievormen. Het te ontwikkelen concept wordt Energie Conversie Park (ECP) genoemd.
Doelstelling	De projectdoelstelling is het aantonen van de economische voordelen van een Energie Conversie Park (ECP), dat in staat is een breed palet aan regionaal beschikbare biomassa's optimaal, decentraal, technisch én economisch rendabel te verwerken tot energie of nuttige producten.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Technische en economische haalbaarheidsstudie voor de realisatie van een Energie Conversie Park in Breda • Besluit om ECP al dan niet te realiseren in Breda • De CO₂-reductie bij realisatie van de ECP zal zeer fors zijn, maar is sterk afhankelijk van de beschikbare biomassa. De inschatting is dat een reductie van 20 kton CO₂ minimaal haalbaar is, als de ECP kan worden gerealiseerd.
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Efficiënte verwerking biomassa • Economische kansen voor bedrijven in Breda en regio
Afbakening	Het project is een lokale uitwerking van een groter project waarbij de haalbaarheid van ECP's op een aantal locaties in het Zuiden van Nederland en in Vlaanderen wordt onderzocht. De onderstaande beschrijving richt zich alleen op de Bredase invulling van het project. Biomassa's worden niet alleen in Breda, maar in heel de regio in beeld gebracht. Een mogelijke locatie is Bavel. Het huidige contract voor GFT-afval loopt in 2012 af, de wijze waarop dit kan worden ingezet in het ECP krijgt een plek binnen het project.
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. In kaart brengen van de lokale situatie: <ul style="list-style-type: none"> • inventarisatie van de beschikbare biomassa's in de regio (daarbij rekening houdend met de logistieke beperkingen en gerelateerde kosten) • potentiële locatie van het ECP, mogelijke koppeling met lokale energievraag (bv via restwarmte) • potentiële partijen in kaart brengen, ook qua afzet van de eindproducten • lokale randvoorwaarden 2. Uitbouw van een consortium: <ul style="list-style-type: none"> • overleg met betrokken partijen; • verzamelen van wensen en behoeften van de verscheidene partijen die een rol willen spelen binnen het ECP • aangaan van samenwerkingsverbanden 3. Uitwerking van het plan: <ul style="list-style-type: none"> • ontwikkelen van één of meerdere alternatieven op basis van potentiële verwerkingsmogelijkheden van de aanwezige biomassa's • optimalisatie van de mogelijke concepten • ontwikkelen van een basisconcept voor de technische uitvoering. • opstellen van een haalbaarheidsstudie (technisch, economisch, energetisch, logistiek) • beschrijven van achtergrondgegevens aangaande milieu-impact om de duurzaamheid van het plan te analyseren (denk aan effect op luchtkwaliteit e.d); 4. Haalbaarheidsstudie voorbereiden voor besluitvorming: presentatie aan college, raad en betrokken ambtenaren, excursie naar biomassa-projecten 5. Voorstel schrijven voor besluitvorming (go/no go besluit)
Regionale aanpak	Dit project wordt uitgevoerd in samenwerking MARB en afgestemd met de gemeenten uit de regio. Resultaten worden ingebracht in het regionale duurzame energieplan.
Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van RO milieu. Andere betrokken afdelingen: Afvalservice, buitenruimte, ruimtelijke ordening en directie Programmanagement en Projecten. Externe partners: REWIND, Avans, MARB, regio-gemeenten, ZLTO, waterschap, afval- en energiebedrijven
Communicatie	Communicatie bestaat met name uit lokale en regionale afstemming. Zodra er duidelijkheid is over de haalbaarheid van het ECP zal hierover worden gecommuniceerd naar omwonenden (persbericht, bijeenkomst). Gezien het innovatieve karakter zal ook landelijk uitgebreid worden gecommuniceerd over de resultaten (presentaties, artikelen in vakbladen e.d)
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Milieuvisie 2015
Planning	Start begin 2009 Studie afgerond begin 2012. Besluitvorming medio 2012.
Uren	RO milieu circa 150 uur per jaar Afvalservice, buitenruimte, ruimtelijke ordening en directie Programmanagement en Projecten ieder circa 40 uur

Kosten	Totaal uren gemeente Breda: 760 á € 88,- € 66.880 Externe ondersteuning onderzoek € 10.000 Totale kosten project € 76.880
	Kosten voor realisatie volgen uit haalbaarheidsstudie. Deze kosten zijn exclusief BTW
Financiering	Uren komen voor rekening van de deelnemende afdelingen. Het Bredase project maakt deel uit van een groter project waarbij voor meerdere locaties wordt bepaald of een ECP haalbaar is. Breda is alleen betrokken bij het lokale onderzoek. Voor het onderzoek wordt interreg-subsidie aangevraagd en wordt tevens geld aangevraagd bij provincies, Pieken in de Delta en energietransitie. De gemeente Breda is gevraagd om € 10.000 bij te dragen, maar heeft hier geen budget voor gereserveerd. Deze kosten worden daarom ingediend bij de SloK-regeling.
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Beschikbaarheid van subsidies • Beschikbaarheid biomassaströmen • Medewerking van interne, lokale en regionale partners • Innovatief dus uitkomst nog onzeker

DE 7 Ondergronds bestemmingsplan Koude-Warmte-Opslag (KWO)	
Achtergrond	<p>Koude-warmte-opslag (KWO) is een duurzame energiebron waarbij gebruik wordt gemaakt van grondwater. 's Winters wordt warmte uit de bodem gebruikt via een warmtepomp om woningen te verwarmen, hierbij wordt kouder water terug gebracht in de bodem. 's Zomers wordt met dit koudere water de woning gekoeld, waarbij warm water naar beneden wordt gebracht. Het systeem heeft zich inmiddels bewezen en wordt steeds vaker toegepast. Breda is voorloper bij grootschalige toepassing bij woningbouw.</p> <p>De systemen kunnen elkaar beïnvloeden als deze te dicht bij elkaar worden gerealiseerd. Grootschalige of op elkaar afgestemde systemen bieden de mogelijkheid om meer van de bodemenergie te gebruiken. Deze problematiek speelt al in de Spoorzone en vormt ook bij andere ontwikkelingen een cruciaal aandachtspunt. In de huidige situatie verleent de provincie de vergunning vanuit het principe: wie het eerst komt, wie het eerst maalt. Afstemming van systemen is niet aan de orde. Het is daarom nodig dat de gemeente de regie op zich neemt, bijvoorbeeld door het opstellen van een ondergronds bestemmingsplan, maar ook door borging in overkoepelende strategische documenten (bv structuurvisie).</p> <p>De provinciale regelgeving staat op dit moment nog niet toe dat KWO-systemen op meer dan 80 meter diepte worden aangebracht. Dit is een vaste diepte voor de gehele provincie i.v.m. handhaafbaarheid, die geen rekening houdt met de lokale situatie. Als gevolg van deze regelgeving is 30 % van de grond in Breda niet geschikt, 60 % maar redelijk geschikt en slechts 10% echt geschikt voor toepassing van KWO.</p> <p>Positieve punten zijn er gelukkig ook: vanuit de vakgebieden energie en bodem worden mogelijkheden gezien om door slimme combinaties van KWO met sanering bodemverontreiniging elkaars beleidsvelden te versterken en kostenreducties te realiseren die zijn door te vertalen naar de gebouwexploitatie. Tevens is te melden dat er ook landelijk van alles speelt rondom extra inzet op KWO. Hierdoor komen zaken in beweging die tot nu toe vast zaten.</p>
Project-doelstelling	Het opstellen van een beleid rondom Koude-Warmte-Opslag in Breda. Hierbij wordt ingezet op totstandkoming van een visie op de ondergrond. Deze moet resulteren in bijvoorbeeld ondergrondse bestemmingsplannen, maar ook borging in strategische documenten als structuurvisie.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Beter energieprestatie van gebouwen en daarmee beperking CO₂-uitstoot • verruiming van het huidige provinciale beleid (kansen ipv beperkingen) • beleid over borging en regie op KWO gemeentebreed (bv structuurvisie en ondergronds bestemmingsplan) • verdere uitwerking van de huidige kaart KWO-bronnen • verdere uitwerking van de kaart met RO locaties en hun geschiktheid KWO (zonder provinciale restricties) • Verdere samenwerking met partijen om te komen tot efficiëntere collectieve KWO systemen • uitgebreidere toepassing KWO (bv door promotie bij belanghebbenden, mbv hand-outs, met aansprekende voorbeelden, efficiëntie berekeningen etc) • verdere uitwerking meeliften bodemoperatie en KWO voor behalen gezamenlijke efficiëntie slag (kosten reductie en katalyserend effect) • verdere verbetering van de huidige werkwijze voor beoordeling geschiktheid KWO toepassing irt bodemvervuiling
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Kansen voor combinaties met bluswatervoorziening • Comfortabele gebouwen door koeling. Hiermee wordt ook invulling gegeven aan adaptatiebeleid (aanpassing aan warmere zomers) • Verbetering luchtkwaliteit door minder stook fossiele energie

Afbakening	Het project richt zich op heel Breda. Voorgesteld wordt om de eerdere gezamenlijke opgestarte pilot "Sporzone als voorbeeldgebied" verder op te pakken. Het gaat in dit project om het optimaliseren van het gebruik van bodemwarmte en –koeling, de gecombineerde aanpak van bodemvervuiling en het creëren van randvoorwaarden hiertoe voor KWO. De daadwerkelijke realisatie van KWO-systemen valt buiten het project en wordt opgepakt bij de uitvoering van projecten binnen de thema's gebouwde omgeving en bedrijven.						
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Continueren van de grafische vastlegging huidige- en geplande KWO bronnen. 2. In beeld brengen RO locaties (ontwikkelingen/ herstructureringen) waar KWO een plek zou kunnen krijgen. 3. In beeld brengen waar keuzes zijn gemaakt voor andere collectieve energiesystemen, bijvoorbeeld vanwege aanwezigheid biomassacentrale of (verduurzaamde) stadsverwarming. 4. Verder overleg met provincie over wegnemen beperkingen tgv huidige provinciale beleid voor KWO. Overigens worden hier vanuit bodem in de gezamenlijke (B5 en provincie) uitwerking van de provinciale bodemvisie al zichtbare verbeteringen gerealiseerd. 5. 5Verkenning en analyse van mogelijkheden om regie in handen te nemen. Hierbij aansluiten op eerdere pilot Spoorzone en pilot "Visie op de ondergrond". 6. Workshop met marktpartijen over wensen voor beleid over KWO. 7. Opstellen van beleid: randvoorwaarden KWO, uitwerking van de regierol, uitvoeringsaspecten van voorgesteld beleid etc. 8. Beleid voorleggen aan college. 9. Nieuw beleid uitvoeren en bekend maken (zie communicatie). 						
Regionale aanpak	Het project leent zich voor een provinciale aanpak, aangezien veel gemeenten met grote ontwikkellocaties met dezelfde problemen te maken hebben. Vooral bij de lopende onderhandelingen met de provincie over aanpassing van beleid is deze samenwerking al effectief gebleken.						
Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van RO milieu. De afdeling Strategie en Planning wordt betrokken bij het opstellen van het beleid. Externe partners: Provincie, woningcorporaties, projectontwikkelaars, adviesbureau, B5-gemeenten, waterleidingmaatschappij, VROM						
Communicatie	Er vindt via energie en bodem al overleg plaats met provincie. Provincie en relevante marktpartijen worden betrokken via een te organiseren workshop. Na vaststelling wordt het nieuwe beleid bekend gemaakt via persberichten, de website en een bijeenkomst voor marktpartijen.						
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Landelijke Convenant Bodem (oa ingestelde Task Force KWO) • bodemvisie provincie (startnotitie GS in december) • waterplan provincie • bodembeleid Breda • Milieuvisie 2015 						
Planning	Visievorming en toepassing in voorbeeldproject Spoorzone in 2009 gereed.						
Uren	RO milieu 300 uur (disciplines bodem en energie ieder 150 uur) afdeling strategie en planning 80 uur						
Kosten	<table> <tr> <td>Totaal uren gemeente Breda: 380 á € 88,-</td> <td>€ 33.440</td> </tr> <tr> <td>Communicatie</td> <td>€ 10.000</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten project</td> <td>€ 43.440</td> </tr> </table> <p>Kosten voor inhuur adviesbureau PM.</p> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>	Totaal uren gemeente Breda: 380 á € 88,-	€ 33.440	Communicatie	€ 10.000	Totale kosten project	€ 43.440
Totaal uren gemeente Breda: 380 á € 88,-	€ 33.440						
Communicatie	€ 10.000						
Totale kosten project	€ 43.440						
Financiering	Uren komen voor rekening van de reguliere begroting van de betrokken afdelingen. Kosten voor inhuur van adviesbureau worden gedekt vanuit oogpunt samenwerking en hernieuwde bodemoperatie betaald uit ISV-gelden.						
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Bereidheid van provincie om huidige provinciale KWO-beleid aan te passen dan wel anders te organiseren (ziet er vooralsnog hoopvol uit), • Wijze waarop regierol kan worden opgepakt door gemeente • Bereidheid van marktpartijen om samen te werken aan grote bronnen i.p.v. individuele bronnen 						

DE 8 Zonnepanelen op geluidsscherm	
Achtergrond	Zonnepanelen (ook wel PV-panelen genoemd) zetten energie van de zon om in elektriciteit. Zonne-energie is een goed zichtbare vorm van duurzame energie en heeft dan ook een belangrijke communicatieve functie. Zonnepanelen verdienen zich nu pas op lange termijn terug, maar de verwachting is dat de prijzen komende jaren gaan dalen terwijl de energie-opbrengsten stijgen. Hierdoor verdient deze techniek zich in de toekomst makkelijker terug en zal deze vorm van duurzame energie uitgroeien tot 1 van de belangrijkste technieken ter vervanging van de fossiele brandstoffen.
Projectdoelstelling	Grootschalig toepassen van zonnepanelen op een geluidsscherm in Breda.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Inzicht in haalbaarheid van grootschalige toepassing van zonne-energie • Zonnepanelen op een goed zichtbare locatie (bij voorkeur geluidsscherm) • Een reductie van 0,2 kton CO₂ per jaar op de beoogde locatie; • Inzicht in aanvullende mogelijkheden om grootschalig zonne-energie toe te passen binnen Breda.

Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> Bewoners en bedrijven worden gestimuleerd om zelf ook zonnepanelen aan te schaffen (stimulus van de markt voor zonnepanelen) Zichtbaarheid van het energie- en klimaatbeleid 						
Afbakening	Het project omvat het uitvoeren van een haalbaarheidsstudie en, na een go/no go beslissing van het college, de uitvoering van het project. Indien plaatsing op een geluidsscherm niet mogelijk blijkt, zal een alternatieve locatie worden gezocht waar grootschalige toepassing mogelijk is. Opschaling van het project valt buiten het project.						
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> Uitvoeren haalbaarheidsonderzoek. Aandachtspunten: Technische haalbaarheid Standpunt Rijkswaterstaat ten aanzien van zonnepanelen op geluidschermen Wijze waarop elektriciteit wordt afgezet (levering aan net of aan concrete locatie) Financiële haalbaarheid, inclusief wenselijke beheersvorm (eigen beheer of via marktpartij) Een voorstel aan het college, waarin een go/no go beslissing wordt gevraagd. Indien besloten wordt de zonnepanelen te plaatsen, starten met uitvoering. Energie-opbrengsten blijvend monitoren. Op basis van resultaten bepalen in hoeverre opschaling wenselijk is en welke locaties geschikt zijn voor opschaling. 						
Regionale aanpak	Het project wordt op lokaal niveau uitgevoerd.						
Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van RO milieu in samenwerking met RO verkeer. Externe partners: Extern adviesbureau, Rijkswaterstaat, leverancier zonnepanelen, energieleverancier, installatiebedrijven						
Communicatie	De resultaten van het proefproject worden regionaal en landelijk verspreid.						
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> Milieuvisie 2015 						
Planning	Uitvoeren haalbaarheidsonderzoek tweede helft 2011. Uitvoeren 2012/2013. Opschaling vanaf 2013.						
Uren	RO milieu 80 uur (2011) en 40 uur (2012) RO verkeer 20 uur (2011) en 20 uur (2012)						
Kosten	<table> <tr> <td>Totaal uren gemeente Breda: 160 á € 88,-</td> <td>€ 14.080</td> </tr> <tr> <td>Haalbaarheidsonderzoek</td> <td>€ 10.000</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten project</td> <td>€ 24.080</td> </tr> </table> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>	Totaal uren gemeente Breda: 160 á € 88,-	€ 14.080	Haalbaarheidsonderzoek	€ 10.000	Totale kosten project	€ 24.080
Totaal uren gemeente Breda: 160 á € 88,-	€ 14.080						
Haalbaarheidsonderzoek	€ 10.000						
Totale kosten project	€ 24.080						
Financiering	Uren komen voor rekening van de deelnemende afdelingen. Binnen het uitvoeringsprogramma moet budget worden vrijgemaakt voor het onderzoek. Uit het haalbaarheidsonderzoek zal blijken welke investeringen noodzakelijk zijn en in hoeverre deze terugverdiend kunnen worden. Hiervoor worden diverse financiële constructies onderzocht (eigen beheer, marktpartij) en mogelijke subsidies (bijvoorbeeld SDE-regeling) in beeld gebracht. Op dit moment zijn zonnepanelen nog niet eenvoudig terug te verdienen, maar door verwachte technische ontwikkelingen zal de kostprijs komende jaren dalen en de opbrengst hoger worden. Dit vergroot de kans dat zonnepanelen zich terugverdienen.						
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> Prijsontwikkeling en verbetering opbrengst van zonnepanelen Mogelijkheden voor financiering Beleid van Rijkswaterstaat ten aanzien van zonne-energie op geluidschermen Educatieve waarde van zonnepanelen 						

DE 9 Proef met algen	
Achtergrond	Algen vermenigvuldigen zich snel: onder de juiste omstandigheden kan een hoeveelheid algen zich verduubelen. Algen gebruiken CO ₂ om te groeien en wanneer algen worden geperst ontstaat biodiesel, die ingezet kan worden voor energie-opwekking of als transportbrandstof. Deze biodiesel is niet concurrerend met voedsel en behoort daarom tot de tweede generatie biobrandstoffen. Bij waterzuivering Nieuwveer is nutriëntenrijk afvalwater aanwezig, waar algen goed kunnen groeien. Een quickscan kan laten zien of algenkweek bij Nieuwveer een haalbare maatregel is.
Projectdoelstelling	Uitvoeren van een haalbaarheidsonderzoek naar de kweek van algen bij Nieuwveer.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> Inzicht in de haalbaarheid van algenkweek bij Nieuwveer; Indien algenkweek kan worden gerealiseerd, wordt CO₂ uit de lucht gehaald door algen en komt duurzame energie beschikbaar.
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> Algenkweek kan in de toekomst een winstgevende activiteit worden
Afbakening	Het project beperkt zich in eerste instantie tot een haalbaarheidsstudie. Afhankelijk van de resultaten worden verdere stappen gezet. Het project is een reserveproject dat in 2012 wordt uitgevoerd, tenzij eerder tijd en/of geld beschikbaar komt.

Werkzaamheden/ aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Selectie van extern bureau voor het uitvoeren van haalbaarheidsonderzoek 2. Uitvoeren van haalbaarheidsonderzoek 3. Vervolg afhankelijk van resultaten onderzoek. 						
Regionale aanpak	Het project wordt op lokaal niveau uitgevoerd. Bij opschaling kan in regionaal verband worden samen-gewerkt.						
Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van RO milieu. Externe partners: Brabantse Delta, extern adviesbureau, energieleverancier, ZLTO						
Communicatie	De resultaten van het proefproject worden regionaal en landelijk verspreid.						
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Waterbeleid • Milieuvisie 2015 						
Planning	2012, tenzij eerder tijd en budget beschikbaar komt.						
Uren	RO milieu 200 uur						
Kosten	<table> <tr> <td>Totaal uren gemeente Breda: 200 á € 88,-</td> <td>€ 16.400</td> </tr> <tr> <td>Quicksan</td> <td>€ 15.000</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten project</td> <td>€ 31.400</td> </tr> </table> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>	Totaal uren gemeente Breda: 200 á € 88,-	€ 16.400	Quicksan	€ 15.000	Totale kosten project	€ 31.400
Totaal uren gemeente Breda: 200 á € 88,-	€ 16.400						
Quicksan	€ 15.000						
Totale kosten project	€ 31.400						
Financiering	Uren komen voor rekening van de deelnemende afdeling. De kosten moeten worden gedekt binnen het uitvoeringsprogramma.						
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Nog weinig landelijke ervaring met algenkweek • Algenkweek kost momenteel nog veel meer energie dan het oplevert • Algenkweek mogelijk vooral in warmere landen rendabel 						

DE 10 Energie uit asfalt	
Achtergrond	Door de donkere kleur van het wegdek neemt asfalt veel zonnewarmte op. Op zonnige dagen kan de temperatuur van asfalt fors oplopen. Deze warmte gaat nu veelal verloren, maar kan door middel van een asfaltcollector, een warmtepomp en een lagetemperatuurverwarming mogelijk ingezet worden voor ruimte-verwarming en -koeling.
Projectdoelstelling	Uitvoeren van een haalbaarheidsonderzoek naar de winning van energie uit asfalt en uitvoering van een proefproject.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Inzicht in de haalbaarheid van het winnen van energie uit asfalt op een specifieke locatie; • Een reductie van 0,8 kton CO₂ per jaar op een te bepalen locatie; • Inzicht in opschalingsmogelijkheden binnen Breda.
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Doordat warmte snel wordt afgevoerd, ontstaat minder kans op vervorming en beschadiging van asfalt als gevolg van oververhitting • Geen kans op bevroering van asfalt, waardoor bij vorst geen zout gestrooid hoeft te worden • Door minder strooien van zout ook ecologische voordelen (bijvoorbeeld waterkwaliteit)
Afbakening	Het project omvat het uitvoeren van een haalbaarheidsstudie en, na een go/no go beslissing van het college, de uitvoering van een proefproject. Opschaling van het project valt buiten het project.
Werkzaamheden/ aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uitvoeren haalbaarheidsonderzoek. Aandachtspunten: 2. Locatiekeuze 3. Technische haalbaarheid 4. Financiële haalbaarheid 5. Afzetmogelijkheden voor gewonnen warmte 6. Interactie met andere maatregelen, zoals KWO, stadsverwarming etc. 7. Vergelijking met andere toepasbare vormen van duurzame energie (in financieel en technisch opzicht) 8. Resultaten van onderzoek bespreken in werkgroep 9. Een voorstel aan het college voorbereiden, waarin een go/no go beslissing wordt gevraagd. 10. Indien besloten wordt het proefproject uit te voeren, starten met uitvoering. 11. Energie-opbrengsten blijvend monitoren. 12. Op basis van resultaten van proefproject bepalen in hoeverre opschaling wenselijk is en welke locaties geschikt zijn voor opschaling.
Regionale aanpak	Het project wordt op lokaal niveau uitgevoerd. Bij opschaling kan in regionaal verband worden samengewerkt, met name aan de grenzen van de gemeente Breda.
Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van RO milieu met ondersteuning vanuit RO verkeer Externe partners: Extern adviesbureau, energieleverancier, installatiebedrijven
Communicatie	De resultaten van het proefproject worden regionaal en landelijk verspreid.
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Nota Kwaliteit Wonen • Verkeersbeleid • Milieuvisie 2015

Planning	Opstellen haalbaarheidsonderzoek 2011 Uitvoeren proefproject 2012. Opschaling vanaf 2012.
Uren	RO milieu 150 uur RO verkeer 100 uur
Kosten	Totaal uren gemeente Breda: 250 á € 88,- € 22.000 Haalbaarheidsonderzoek € 15.000 Totale kosten project € 37.000 Deze kosten zijn exclusief BTW
Financiering	Uren komen voor rekening van de deelnemende afdelingen Kosten van onderzoek zijn nog niet gedekt, hiervoor zal budget beschikbaar moeten worden gesteld.
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Landelijk nog weinig ervaring met de techniek • Enthousiasme van betrokkenen om met nieuwe technieken te werken

DE 11 Kosten/baten duurzame energie	
Achtergrond	<p>De kostprijs van duurzame energie vertoont een dalende lijn. Sommige technologie is op zichzelf al rendabel en de verwachting is dat andere technologie dat punt ook gaat bereiken. Het gaat hier veelal om technieken die op gemeentelijk niveau zijn toe te passen, zoals: WKO, warmtepompen, zonneboilers, wind, biomassa. Zonnecellen zijn nog erg duur. In een gewogen mix van deze technieken is over een exploitatieperiode van 20 – 30 jaar een winstgevende businesscase op te stellen.</p> <p>De mogelijkheden voor lokale energie-opwekking worden belemmerd door:</p> <ul style="list-style-type: none"> • projectmatige aanpak. Elk project moet op zich winstgevend zijn; een verevening tussen projecten is hiermee onmogelijk; • de voorinvesteringen zijn hoger waardoor vele projecten toch nog sneuvelen, alhoewel de exploitatieberekeningen gunstig zijn; • gebrek aan kennis, risicoperceptie en – spreiding. Daardoor wordt onnodig gegrepen naar 'business as usual'.
Projectdoelstelling	<p>In beeld brengen van het potentieel aan duurzame energie, zowel in (haalbaar) technisch als naar economisch potentieel.</p> <p>Het opstellen van een businesscase 'regionale exploitatie van duurzame energie' en partijen hiervoor interesseren</p>
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Inzicht in technisch en economisch potentieel duurzame energie-opwekking over een exploitatieperiode van 25 jaar; • Businesscase opstellen; • Businesscase bespreken met mogelijke partners voor gezamenlijke regionale exploitatie • Ontwikkelen van financiële en organisatorische arrangementen om duurzame energieopwekking te stimuleren: <ul style="list-style-type: none"> • Revolving funds (zie ook elders) • Lokale/regionale exploitatie • Samenwerkingsvormen publiek-privaat
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • De baten van duurzame energieopwekking kunnen deels ten goede komen aan een revolving fund, waarmee b.v. energiebesparingsprojecten gefinancierd kunnen worden; • Stimulering lokale economie • Mogelijkheid tot beïnvloeding woonlasten consumenten
Afbakening	<p>Het project is in eerste instantie een potentieelbepaling, businesscase-ontwikkeling en dialoog met partijen. De conclusies zullen met relevante partijen worden besproken</p>
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. bepaling technisch potentieel (update van reeds uitgevoerde studies); 2. bepaling criteria voor berekening economisch potentieel (in overleg met financiële partners); 3. uitwerking businesscase 'regionaal energiebedrijf'; 4. dialoogronde en conclusies 5. go / no go besluit 6. uitwerking naar financieel/organisatorisch arrangement 7. presentatie en besluitvorming
Regionale aanpak	Het project wordt op regionale schaal uitgevoerd
Projectorganisatie	<p>De projectcoördinatie is in handen van RO milieu met ondersteuning vanuit financiën en juridische zaken</p> <p>Externe partners: Extern adviesbureau, financiële partijen, energiebedrijf</p>
Communicatie	De resultaten van de bevindingen worden regionaal en landelijk verspreid.
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Milieuvisie 2015 • Economie/werkgelegenheid ??? • Woonvisie • Prestatieafspraken corporaties

Planning	Opstellen PvA: tweede kwartaal 2009 Potentieelbepaling: derde kwartaal 2009 Businesscase: vierde kwartaal 2009 Dialogoogronde: vierde kwartaal 2009 Go / no go besluit: begin 2010
Uren	RO milieu 100 uur Financiën, juridische zaken: 100 uur
Kosten	Totaal uren gemeente Breda: 200 á € 88,- € 17.600 Externe ondersteuning € 35.000 Totale kosten project € 52.600 Deze kosten zijn exclusief BTW
Financiering	Uren komen voor rekening van de deelnemende afdelingen Kosten van onderzoek zijn nog niet gedekt, hiervoor zal budget beschikbaar moeten worden gesteld. Hierbij wordt uitgegaan van 50% subsidie en co- financieringsmogelijkheden bij prov., rijk (innovatieprogramma energie) of marktpartijen
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Landelijk eerste opzet van lokale exploitatiemaatschappijen in bedrijf • Eigen exploitatie rond biomassa-centrale in Breda • Wonenbreburg heeft eerste ervaringen opgedaan • Belangstelling van rijk voor deze ontwikkelingen • Marktpartijen participeren steeds vaker met lokale overheid in lokale exploitatie

Schone en zuinige mobiliteit (MO)

MO 1 Schone brandstoffen	
Achtergrond	De provincie Noord-Brabant wil samen met gemeenten en marktpartijen een forse impuls geven aan schone en duurzame transportbrandstoffen. Op dit moment blijft de voertuigmarkt nog achter omdat er geen tankpunten zijn voor schone brandstoffen en andersom blijft het aanbieden van schone brandstoffen achter omdat er nog geen vraag is vanuit het huidige wagenpark. De provincie heeft daarom een pilot opgestart waarin deze problematiek moet worden doorbroken. In de "Lokale pilot gebruikersmarkt schone brandstoffen" wordt gewerkt aan het realiseren van infrastructuur voor biobrandstoffen én het creëren van vraag (marketing). Breda zal in de pilot een faciliterende rol vervullen door mede uitvoering te geven aan het marketingtraject en ondersteuning te geven in het zoeken naar een locatie voor het tankstation.
Doelstelling	Het doel van het project is de realisatie van een openbaar tankstation waar diverse duurzame en schone brandstoffen worden aangeboden. Dit kan bij een bestaand tankstation of op een nieuwe locatie. Aan de hand van bovenstaande een blauwdruk ('handvat') maken voor tankstationexploitanten die in de toekomst willen overschakelen op schone(re) brandstoffen.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Realisatie van een tankstation met schone brandstoffen • Een voldoende grote klantenkring op lokaal niveau • CO₂-reductie bij pilot maximaal 5 kton (sterk afhankelijk van aantal voertuigen dat gebruik gaat maken van het tankstation)
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Mogelijk meerdere tankstations die willen uitbreiden met schone brandstoffen • Verbetering luchtkwaliteit • Verbetering relatie tussen gemeente en ondernemers • Intensivering relatie met de provincie
Afbakening	Breda heeft een faciliterende rol, evenals de Provincie Noord-Brabant. Marktpartijen zullen de nieuwe tankstations in de markt zetten. Het project beperkt zich tot 1 locatie, met opschaling in een later stadium. Welke rol de gemeente daarbij nog zal moeten spelen wordt nader bepaald na het pilotproject.
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vaststellen locatie tankstation. Er wordt gekeken of het tankpunt met schone brandstoffen op een bestaand tankstation of op een nieuwe locatie zal worden gerealiseerd. 2. Aanvragen vergunningen en doorlopen procedures. Dit betreft onder andere wijziging van het bestemmingsplan (indien het station op een nieuwe locatie wordt gerealiseerd), milieuvergunning, bouwvergunning etc. 3. Inventarisatie van mogelijke afnemers van schone brandstoffen bv. leasemaatschappijen, bedrijven met grote wagenparken zoals taxibedrijven en koeriersdiensten. 4. Opstellen en uitvoeren marketingplan bv. bedrijvendagen, kijk- en rijdagen etc. 5. Opening tankstation 6. Evaluatie en opstellen blauwdruk ('handvat').
Regionale aanpak	De gemeenten Waalwijk en Eindhoven participeren eveneens in de pilot. De Provincie vervult een faciliterende rol en stelt gelden ter beschikking via co-financiering.
Projectorganisatie	De projectcoördinatie is, binnen de gemeente, in handen van de directie Ruimtelijke Ontwikkeling, afdeling Milieu. Economische Zaken hebben het beleid met betrekking motorbrandstoffenverkooppunten gewijzigd en in procedure gebracht. De afdeling Grondbedrijf zal bij een eventuele gronduitgifte een rol spelen. De afdelingen Projectmanagement, Juridische Plannen en Ruimtelijke Plannen zullen bij het bestemmingsplan Bavel-Zuid rekening houden met de (mogelijke) vestiging van een (schoon) tankstation. Externe partners: Provincie, marktpartijen als Clean Fuel.
Communicatie	Communicatie is van groot belang voor het project. Op relevante momenten wordt gecommuniceerd. Relevante momenten zijn momenten waarop het onderwerp zelf nieuwswaardig is of een logische aansluiting vindt met een ander nieuwswaardig onderwerp. Verder is er vanuit het luchtkwaliteitplan een overkoepelend communicatieplan opgesteld. In het kader van dit communicatieplan worden ook schone brandstoffen gepromoot.
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Economisch beleid m.b.t. motorbrandstofverkooppunten • Luchtkwaliteitplan • Milieuvisie 2015
Planning	Opgestart in 2007 De verwachte realisatie van een (nieuw) tankstation met uitsluitend schone brandstoffen uiterlijk in 2012.
Uren	Ruimtelijke Ontwikkeling, Milieu 200 uur Economische zaken, Grondbedrijf, Ruimtelijke plannen en Juridische plannen en Projectmanagement: regulier werk
Kosten	Totaal uren Ruimtelijke Ontwikkeling: 200 à € 88,- € 17.600 Kosten voor investeringen zijn onbekend.
Financiering	Uren komen voor rekening van de deelnemende afdelingen. De Provincie stelt gelden ter beschikking voor realisatie van het tankstation. Resterende kosten kunnen worden terugverdiend door de marktpartijen.
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Draagvlak (intern en bij externe partners) • Beschikbaarheid en uitgifte grond voor nieuw tankstation • Mogelijke claims van bestaande tankstations/maatschappijen voor vestiging nieuw tankstation

MO 2 Oprichten fietsplatform							
Achtergrond	Fietsen is een klimaatvriendelijke manier van vervoeren, maar heeft daarnaast ook andere positieve effecten bijvoorbeeld op de gezondheid. De gemeente Breda wil het fietsverbruik dan ook verder stimuleren. Dit kan de gemeente echter niet alleen, er zal samengewerkt moeten worden met diverse organisaties. Hierbij wordt gedacht aan grote werkgevers en de lokale middenstand. Organisaties worden uitgenodigd om zitting te nemen in een Bredaas fietsplatform.						
Projectdoelstelling	Oprichting van een Bredaas fietsplatform.						
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Fietsplatform opgericht • toename fietsgebruik in Breda • Reductie CO₂-uitstoot als gevolg van alle fietsstimulerende maatregelen samen is geschat op 1 kton. 						
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Verbetering van de luchtkwaliteit in de stad • Toename veiligheid • Toename gezondheid door meer bewegen • Kostenbesparing voor huishoudens en bedrijven die vaker auto laten staan 						
Afbakening	Dit project omvat het oprichten van een platform voor organisaties die een belangrijke rol kunnen vervullen bij het stimuleren van fietsgebruik in Breda.						
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Formuleren van het doel van het fietsplatform (verhouding tot Gemeente Breda) 2. Benaderen van organisaties die willen deelnemen 3. Organiseren van een oprichtingsbijeenkomst en publiciteit 4. Jaarlijks minimaal vier bijeenkomsten organiseren 5. Artikelen schrijven voor lokale kranten 						
Regionale aanpak	Het project wordt op lokaal niveau uitgevoerd. Mogelijk kan het Bredaas fietsplatform als voorbeeld dienen voor andere gemeenten.						
Projectorganisatie	De projectorganisatie is in handen van de afdeling Verkeer & Vervoer. RO Milieu levert een bijdrage aan de realisatie van de ideeën en projecten die het platform formuleert. Externe partners: Fietsersbond, diverse organisaties en instellingen uit Breda						
Communicatie	Persberichten: bij de oprichting van het platform en bij nieuws dat te maken heeft met (het werk van) het platform. Daarnaast minimaal eens per kwartaal een artikel in lokale krant om fietsen te stimuleren.						
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Fietsbeleid • Luchtkwaliteit • Gezondheid • Armoedebeleid • Milieuvisie 2015 						
Planning	Oprichting platform eerste kwartaal 2009 Daarna doorlopend (4 bijeenkomsten per jaar)						
Uren	2009: Verkeer & vervoer 80 uur, RO Milieu 20 uur 2010 t/m 2012 Verkeer & Vervoer 40 uur, RO Milieu 20 uur						
Kosten	<table> <tr> <td>Totaal uren gemeente Breda: 280 á € 88,-</td> <td>€ 24.640</td> </tr> <tr> <td>Communicatiekosten</td> <td>€ 10.000</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten project</td> <td>€ 34.640</td> </tr> </table> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>	Totaal uren gemeente Breda: 280 á € 88,-	€ 24.640	Communicatiekosten	€ 10.000	Totale kosten project	€ 34.640
Totaal uren gemeente Breda: 280 á € 88,-	€ 24.640						
Communicatiekosten	€ 10.000						
Totale kosten project	€ 34.640						
Financiering	Uren komen voor rekening van deelnemende afdelingen. Communicatiekosten worden ingediend bij SLOK-regeling.						
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Bereidheid organisaties om (weer) in een overleg-platform te zitten • Rol van platform, verhouding tot Gemeente Breda • Enthousiasme van de deelnemers 						

MO 3 Bredase fietsprijs	
Achtergrond	Breda stimuleert het fietsen en wil ook andere organisaties daarvoor warm maken. Samen met de Bredase afdeling van de Fietsersbond reikt Breda de komende vier jaar jaarlijks een 'fietsaward' uit aan een Bredase particulier, ondernemer of instelling die (op een bijzondere manier) voorzieningen heeft getroffen voor fietsers. Op deze manier wordt elk jaar extra aandacht gevraagd voor het fietsen.
Projectdoelstelling	Het uitreiken van een fietsaward om fietsgebruik te stimuleren.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Positieve aandacht voor fietsgebruik • Toename fietsgebruik • CO₂-reductie (maar moeilijk meetbaar)
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Verbetering van de luchtkwaliteit in de stad • Meer aandacht voor langzaam verkeer, ook wandelen • Toename veiligheid • Toename gezondheid door meer bewegen • Kostenbesparing voor huishoudens en bedrijven die vaker auto laten staan

Afbakening	Het project omvat het realiseren en uitreiken van een Bredase fietsprijs. Er is geen specifieke doelgroep die in aanmerking komt voor de prijs: zowel particulieren, als bedrijven als andere instellingen kunnen in aanmerking komen voor de prijs.
Werkzaamheden/aanpak	Ondersteunen van het jaarlijks organiseren en uitreiken van een Bredase fietsprijs. In 2009 wordt de ontwikkeling van de prijs (een beeldje) financieel ondersteund.
Regionale aanpak	Het project wordt op lokaal niveau uitgevoerd. Afhankelijk van het aantal inzendingen (genomineerden) kan het worden opgeschaald, De prijs gaat dan naar de particulier, ondernemer of instelling in de regio Breda of West-Brabant.
Projectorganisatie	De Bredase fietsprijs is een initiatief van de Fietsersbond. De interne projectorganisatie is in handen van de afdeling Verkeer & Vervoer.
Communicatie	Artikel (oproep) in Stadsblad en andere media Persbericht bij prijsuitreiking
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Fietsbeleid • Luchtkwaliteit • Gezondheid • Armoedebeleid • Milieuvisie 2015
Planning	Januari 2009 – december 2012
Uren	Verkeer & Vervoer 20 uur per jaar
Kosten	Totaal uren gemeente Breda: 80 á € 88,- € 7.040 Maken van beeldje prijs € 1.500 Totale kosten project € 8.540 Deze kosten zijn exclusief BTW
Financiering	Kosten zijn gedekt uit luchtkwaliteitsplan.
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Positieve benadering: belonen van "goed gedrag" • Effecten van communicatie zijn beperkt en moeilijk te bepalen

MO 4 Opstellen voetgangersplan voor Breda	
Achtergrond	17% van onze vervoersbewegingen is lopen. Dit percentage neemt nog steeds toe, onder andere doordat 'nieuwe' Nederlanders veel meer lopen dan autochtonen. De Gemeente Breda stelt in 2009 een "Structuurvisie verkeer en vervoer" op.
Projectdoelstelling	In de Structuurvisie verkeer en vervoer wordt expliciet aandacht besteed aan (het beleid ten aanzien van) voetgangers.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Vastgestelde Structuurvisie verkeer en vervoer, waar een voetgangersplan deel van uitmaakt • Stimulering van het lopen in Breda, onder andere door verbetering van huidige voorzieningen, beter rekening houden met voetgangers bij toekomstige ontwikkelingen, communicatie over lopend naar de winkel/sportclub/school. • Verschuiving van autogebruik naar wandelen • Daardoor: verlaging van CO₂-uitstoot door verkeer in Breda (moeilijk meetbaar)
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Verbetering van de luchtkwaliteit in de stad • Meer aandacht voor langzaam verkeer, ook fietsers • Toename veiligheid, bijvoorbeeld rond scholen • Toename gezondheid door meer bewegen • Kostenbesparing voor huishoudens die vaker auto laten staan
Afbakening	Het project omvat het adviseren over voetgangersbeleid in de Structuurvisie Verkeer en vervoer.
Werkzaamheden/aanpak	De afdeling Wonen & Milieu adviseert de afdeling Verkeer & Vervoer over het opnemen van voetgangersbeleid in de Structuurvisie verkeer en vervoer.
Regionale aanpak	Het project wordt op lokaal niveau uitgevoerd. Mogelijk kan het voetgangersplan van Breda als voorbeeld dienen voor andere gemeenten.
Projectorganisatie	De projectorganisatie is in handen van de afdeling Verkeer & Vervoer. De afdeling Wonen & Milieu levert inhoudelijke deskundigheid op het gebied van de milieu-aspecten.
Communicatie	<ul style="list-style-type: none"> • Consultatie: bewoners en bedrijven hebben inspraak op de Structuurvisie verkeer en vervoer • Persberichten, o.a. over de consultatie en de vaststelling van de Structuurvisie verkeer en vervoer • Communicatie/campagnes om lopen te stimuleren
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Luchtkwaliteit • Gezondheid • Armoedebeleid • Milieuvisie 2015
Planning	Januari 2009 – december 2009
Uren	50 uur advisering door Wonen & Milieu. Uren verkeer & vervoer is regulier werk.

Kosten	Totaal uren gemeente Breda: 50 á € 88,- € 4.400 Externe ondersteuning € 10.000 Totale kosten project € 14.400 Deze kosten zijn exclusief BTW
Financiering	Uren komen voor rekening van deelnemende afdelingen. Kosten worden gedekt uit luchtkwaliteitsplan.
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> Aandacht voor voetgangers kan (o.a. in communicatie) meeliften met aandacht voor fietsers Financiële middelen om voorzieningen aan te leggen of te verbeteren

MO 5 CO₂-reductie mobiliteit bij ruimtelijke plannen	
Achtergrond	Bij het ontwerpen van nieuwe gebouwen en wijken wordt berekend wat het effect van de gebouwde omgeving is op de CO ₂ -uitstoot (aan de hand van EPL, EPC). De CO ₂ -uitstoot als gevolg van mobiliteit wordt hierin echter niet meegenomen. Om daadwerkelijk een CO ₂ -neutrale stad te kunnen worden, is het van belang dat bij planvorming ook de CO ₂ -effecten van mobiliteit in beeld worden gebracht. De volgende stap is dan ook de plannen zodanig te ontwerpen dat de totale CO ₂ -uitstoot (inclusief mobiliteit) beperkt wordt. Hierbij is ook de detaillering van belang, omdat ervaringen uitwijzen dat keuzes (zoals de exacte locatie van een fietsenstalling of bushalte) uiteindelijk cruciaal is voor de uiteindelijke keuze van een vervoersmiddel door de gebruiker. De gemeente Breda wil dan ook onderzoeken op welke wijze de CO ₂ -uitstoot al gevolg van mobiliteit kan worden geminimaliseerd.
Projectdoelstelling	Onderzoeken van de mogelijkheden om de CO ₂ -uitstoot van mobiliteit in ruimtelijke plannen te minimaliseren.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> Methodiek ontwikkeld om de CO₂-uitstoot van mobiliteit in ruimtelijke plannen te bepalen CO₂-uitstoot van mobiliteit is in 2012 een belangrijke factor bij de uitwerking van ruimtelijke plannen
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> Positief effect op luchtkwaliteit Meer aandacht voor fietsen en lopen en daardoor positief effect op gezondheid, veiligheid, aantrekkelijkheid
Afbakening	Dit project omvat het in kaart brengen van de mogelijkheden om de CO ₂ -uitstoot van vervoersbewegingen te berekenen en hier op te sturen en het voeren van een discussie met de makers van ruimtelijke plannen over de wenselijkheid hiervan.
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> Formuleren van een onderzoeksopdracht Uitvoeren van onderzoek: literatuur, interviews etc. bestaande methodes waaraan kan worden gedacht zijn VPL (vervoersprestatie op locatie), voetgangers- en fietsscan etc. Presenteren van resultaten en bespreking met collega's (o.a.) van Programmanagement en Projecten, Verkeer & Vervoer, Wonen & Milieu, Ruimtelijke Plannen Organiseren van een discussiebijeenkomst met betrokkenen binnen de Gemeente Breda Maken en vastleggen van afspraken over het berekenen van CO₂-uitstoot tgv vervoersbewegingen en de wijze waarop deze CO₂-uitstoot kan worden geminimaliseerd.
Regionale aanpak	Het project wordt op lokaal niveau uitgevoerd maar kan als voorbeeld dienen voor andere gemeenten. De resultaten kunnen worden besproken in MARB-verband en in andere gremia.
Projectorganisatie	De projectorganisatie is in handen van de afdeling Milieu. De andere betrokken afdelingen leveren een bijdrage aan de discussie/verkenning of dit wenselijk is in Breda.
Communicatie	Kennis delen: de resultaten van de quick scan worden bekendgemaakt op bijeenkomsten en via nieuwsbrieven (o.a. van SenterNovem) Persbericht: afhankelijk van de inhoud van de afspraken wordt een persbericht uitgegeven
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> Fietsbeleid Luchtkwaliteit Gezondheid Milieuvisie 2015
Planning	Tweede helft 2009
Uren	Wonen&Milieu 80 uur Verkeer&Vervoer 20 uur Programmanagement en Projecten 20 uur Ruimtelijke Plannen 10 uur Juridische Plannen 10 uur
Kosten	Totaal uren gemeente Breda: 140 á € 88,- € 12.320 Onderzoek (externe ondersteuning) € 10.000 Totale kosten project € 22.320 Deze kosten zijn exclusief BTW
Financiering	Uren komen voor rekening van deelnemende afdelingen. Kosten van onderzoek worden ingediend bij SLOK-regeling.
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> Extra werk; komt bij alles wat al in kaart moet worden gebracht bij ruimtelijke plannen Betrouwbaarheid rekenmethode

MO 6 Bredase Week van de Vooruitgang							
Achtergrond	Jaarlijks vindt de Week van de Vooruitgang (WvdV) plaats in Nederland. Breda is hier de afgelopen jaren op verschillende manieren mee omgegaan maar wil de komende vier jaar de boodschap van de WvdV actief uitdragen en mensen bewust maken van hun mobiliteitsgedrag.						
Projectdoelstelling	Het jaarlijks organiseren van activiteiten in het kader van de WvdV.						
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Jaarlijkse activiteiten in de Week van de Vooruitgang • Vermindering CO₂-uitstoot in Breda door ander mobiliteitsgedrag 						
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Verbetering van de luchtkwaliteit in de stad • Toename veiligheid, bijvoorbeeld rond scholen • Toename gezondheid door meer fietsen en wandelen • Kostenbesparing voor huishoudens die vaker auto laten staan 						
Afbakening	Dit project omvat het organiseren van activiteiten rondom duurzame mobiliteit in de Week van de Vooruitgang.						
Werkzaamheden/ aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bepalen van het centrale thema van de WvdV (brandstoffen, fietsen, openbaar vervoer) 2. Oprichten van een projectgroep 3. Met projectgroep opstellen van programma 4. Voorbereiden WvdV 5. Uitvoeren WvdV 6. Evalueren WvdV 						
Regionale aanpak	Het project wordt op lokaal niveau uitgevoerd.						
Projectorganisatie	De projectorganisatie is in handen van de afdeling Wonen & Milieu. Andere afdelingen waaronder Verkeer en vervoer en NME leveren een bijdrage aan de voorbereiding en uitvoering van de WvdV.						
Communicatie	Persbericht en posters: na vaststelling programma Artikelen, aankondigingen en verslagen						
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Luchtkwaliteit • Gezondheid 						
Planning	Januari 2009 – december 2012. Week van de Vooruitgang vindt jaarlijks plaats in september.						
Uren	Jaarlijks: Wonen en Milieu 300 uur Verkeer en Vervoer 50 uur NME 50 uur						
Kosten	<table> <tr> <td>Totaal uren gemeente Breda: 1600 á € 88,-</td> <td>€ 140.800</td> </tr> <tr> <td>Communicatie- en materiaalkosten (4 maal € 15.000)</td> <td>€ 60.000</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten project</td> <td>€ 200.800</td> </tr> </table> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>	Totaal uren gemeente Breda: 1600 á € 88,-	€ 140.800	Communicatie- en materiaalkosten (4 maal € 15.000)	€ 60.000	Totale kosten project	€ 200.800
Totaal uren gemeente Breda: 1600 á € 88,-	€ 140.800						
Communicatie- en materiaalkosten (4 maal € 15.000)	€ 60.000						
Totale kosten project	€ 200.800						
Financiering	De communicatie- en materiaalkosten worden gedekt vanuit het budget communicatie luchtkwaliteit. Uren komen voor rekening van deelnemende afdelingen.						
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Voldoende persaandacht bij aankondiging • Bundeling van communicatie rondom diverse milieu- en verkeers thema's • Onbekend of bij jaarlijkse WvdV er voldoende animo blijft voor deelname bij bewoners en organisaties 						

MO 7 Vervoersmanagement bedrijven en particulieren	
Achtergrond	Een mogelijke reden dat mensen de auto gebruiken voor hun verplaatsingen, is gebrek aan informatie over alternatieve vervoerswijzen. Mogelijk laten zij de auto (wat vaker) staan als zij weten dat ze (net zo makkelijk) met de bus/fiets/carpoolen etc kunnen gaan.
Projectdoelstelling	Het geven van informatie over de verschillende manieren om zich te verplaatsen binnen Breda.
Beoogd resultaat	Minder gebruik van de auto voor ritten in Breda
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Verbetering luchtkwaliteit • Verlaging CO₂-uitstoot • Verbetering gezondheid • Afname parkeerproblemen
Afbakening	Dit project heeft betrekking op het adviseren over bestaande alternatieven voor de auto; het realiseren van nieuwe mogelijkheden kan een vervolg zijn maar valt hier niet onder. Het gaat alleen om ritten in Breda.
Globale werkzaamheden/ aanpak	Zoveel mogelijk wordt gebruikgemaakt van 'natuurlijke momenten' dus momenten waarop mensen openstaan voor advies over hun vervoer. Bij bedrijven is dat bijvoorbeeld bij een nieuwe vestiging of verplaatsing; bij particulieren bij verhuizing. Aanpak; <ol style="list-style-type: none"> 1. Bepalen doelgroep vervoersadvies op maat 2. Inventariseren ervaringen van andere gemeenten/organisaties 3. Benaderen doelgroep en partners 4. Organiseren van het geven van de adviezen en de monitoring 5. Communicatie: bekendmaken hoe men een vervoersadvies op maat kan krijgen 6. Evaluatie: bepalen deelname en vermindering aantal kilometers (monitoring)

Regionale aanpak	Dit project wordt lokaal uitgevoerd	
Projectorganisatie	De projectleiding is in handen van RO Wonen&Milieu/RO Verkeer&Vervoer	
Communicatie	De communicatie zal zoveel mogelijk specifiek plaatsvinden, dus in de wijk of buurt, binnen het bedrijf of bedrijvenvereniging. Gebruikmaken van bestaande kanalen. Communicatie over de resultaten (monitoring)	
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Fietsbeleid • Luchtkwaliteitsbeleid 	
Planning	2011	
Uren	RO Wonen & Milieu: 100 uur RO Verkeer & Vervoer: 100 uur	
Kosten	Totaal uren gemeente Breda: 200 á € 88,-	€ 17.600
	Materialen	€ 10.000
	Totale kosten project	€ 27.600
	Deze kosten zijn exclusief BTW	
Financiering	Kosten worden gedekt door het Luchtkwaliteitsplan. Uren komen voor rekening van deelnemende afdelingen.	
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Parkeerproblemen steeds groter • Belangstelling voor het advies • Voorzieningen (Bijv. Is er een bushalte waar vaak genoeg een bus stopt? Kun je je fiets goed stallen?) 	

MO 8 Nieuwe modaliteiten openbaar vervoer		
Achtergrond	Breda wil een deel van de (korte) autoritten in Breda vervangen door milieuvriendelijker ritten. Breda stimuleert het fietsen en lopen, maar daarnaast zijn meer innovatieve manieren van verkeer en vervoer (modaliteiten) denkbaar.	
Projectdoelstelling	Inzicht in stand van zaken nieuwe modaliteiten en kansen voor Breda	
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Minder gebruik van auto's in de stad • Verlaging CO₂-uitstoot 	
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Verbetering luchtkwaliteit 	
Afbakening	In dit project worden de mogelijkheden in kaart gebracht voor nieuwe modaliteiten: de stand der techniek en de ervaringen in andere steden. Het advies richt zich alleen op de kansen in Breda.	
Globale werkzaamheden/ aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Opstellen offertevoorzak 2. Verlenen opdracht 3. Bespreken resultaten onderzoek 4. Bepalen vervolg 	
Regionale aanpak	Het onderzoek richt zich op kansen voor nieuwe modaliteiten in Breda.	
Projectorganisatie	De projectleiding is in handen van RO Verkeer & vervoer	
Communicatie	Over de resultaten wordt gecommuniceerd door middel van een artikel op internet of in de krant, evt met persbericht.	
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Verkeer- en vervoersbeleid • Luchtkwaliteitsbeleid 	
Planning	Het onderzoek wordt uitgevoerd in 2011	
Uren	RO Verkeer & vervoer 30 uur RO Wonen & Milieu 20 uur	
Kosten	Totaal uren gemeente Breda: 50 á € 88,-	€ 4.400
	Onderzoek	€ 15.000
	Totale kosten project	€ 19.400
	Kosten voor realisatie volgen uit haalbaarheidsstudie.	
	Deze kosten zijn exclusief BTW	
Financiering	De kosten worden gedekt uit het Luchtkwaliteitsplan	
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Formulering van de opdracht: hoe breed trekken we het onderzoek? • Niet opnieuw het wiel uitvinden; leren van ervaringen in andere steden 	

MO 9 Fietsevenement							
Achtergrond	In 2008 is het Bredase fietsbeleid vastgesteld en is een groot fietsevenement georganiseerd. De betrokken organisaties waren positief en willen graag een volgende keer weer meewerken.						
Projectdoelstelling	Fietsevenement in Breda om het fietsen te promoten						
Beoogd resultaat	Meer gebruik van de fiets door Bredase bewoners en bedrijven						
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Verbetering luchtkwaliteit • Verlaging CO₂-uitstoot • Verbetering gezondheid 						
Afbakening	Dit project wordt uitgevoerd in Breda. Afhankelijk van de precieze invulling van het evenement kunnen omliggende (MARB-) gemeenten hierbij aansluiten.						
Globale werkzaamheden/ aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Brainstorm met Wonen & Milieu, Verkeer&vervoer en SSC/Communicatie over de inhoud van het evenement. 2. Bepalen van de inhoud en de datum 						
Regionale aanpak	Eventueel kan het een MARB-project worden (in dat geval kan het accent beter niet liggen op de eigen fiets want van de MARB-gemeenten komen weinigen met de fiets)						
Projectorganisatie	De projectleiding is in handen van RO Wonen&Milieu.						
Communicatie	Aankondigingen in Stadsblad, Breda-Nu, internet etc BredaBericht Persbericht, opening met persmoment						
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Fietsbeleid • Luchtkwaliteitsbeleid 						
Planning	Januari 2009 t/m december 2012 (jaarlijks)						
Uren	Jaarlijks: Wonen & Milieu 60 uur per jaar Verkeer & vervoer 60 uur per jaar						
Kosten	<table> <tr> <td>Totaal uren gemeente Breda: 480 á € 88,-</td> <td>€ 42.240</td> </tr> <tr> <td>Communicatiekosten</td> <td>€ 40.000</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten project</td> <td>€ 82.240</td> </tr> </table> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>	Totaal uren gemeente Breda: 480 á € 88,-	€ 42.240	Communicatiekosten	€ 40.000	Totale kosten project	€ 82.240
Totaal uren gemeente Breda: 480 á € 88,-	€ 42.240						
Communicatiekosten	€ 40.000						
Totale kosten project	€ 82.240						
Financiering	Uren komen voor rekening van deelnemende afdelingen. Kosten worden gedekt uit communicatiebudget luchtkwaliteit.						
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Fietsevenement in 2008 tijdens de Week van de Vooruitgang was een succes; vroeg om een vervolg • Kan, als wordt gekozen voor een datum in de Week van de Vooruitgang, meeliften met de publiciteit daaromheen • Gebruikmaken van ervaringen in andere steden, bv Fietsfeest in Tilburg • Inschakelen (nieuw) Bredaas Fietsplatform • Bereik communicatie valt vaak tegen; hoe zorg je dat iedereen weet dat zo'n evenement plaatsvindt? 						

MO 10 Promoten fietsgebruik	
Achtergrond	Een groot deel van de korte ritten met de auto kan worden vervangen door korte ritten met de fiets. Door te laten zien welke voordelen fietsen heeft en te zorgen voor goede voorzieningen, stimuleert de Gemeente Breda mensen om de auto wat vaker te laten staan. Gedacht kan worden aan: <ul style="list-style-type: none"> • Met de fiets minder file (woon-werkverkeer) • Bredase leenfiets • Buurfietsenstallingen (stadscentrum) • Fietsen is cool (jongeren op de middelbare school) • Winkelen op de fiets
Projectdoelstelling	Stimuleren van het gebruik van de fiets in Breda
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Verbetering luchtkwaliteit • Verlaging CO₂-uitstoot
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Betere gezondheid (meer bewegen) • Minder parkeerproblemen • Betere bereikbaarheid • Grotere verkeersveiligheid
Afbakening	Het project wordt uitgevoerd in Breda.
Globale werkzaamheden/ aanpak	De werkzaamheden hangen af van de doelgroep. Een deel van de werkzaamheden is communicatie, een deel is het optimaliseren van voorzieningen en een deel is (haalbaarheids-) onderzoek.
Regionale aanpak	Voor sommige onderwerpen, zoals woon-werkverkeer, is samenwerking met buurgemeenten noodzakelijk. De meeste projecten zijn minder geschikt voor een regionale aanpak.
Projectorganisatie	De projectorganisatie is in handen van de afdeling Verkeer&Vervoer.

Communicatie	<ul style="list-style-type: none"> • Belonen van gewenst gedrag • Communicatie over de resultaten van de projecten • Communicatie afstemmen op de doelgroep 						
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Verkeers- en vervoersbeleid Gemeente Breda • Fietsbeleid Gemeente Breda • Parkeerbeleid Gemeente Breda • Luchtkwaliteitsplan Breda 						
Planning	De projecten worden uitgevoerd tussen 2009 en 2012						
Uren	Verkeer & vervoer: 270 uur Buitenruimte OOR: 180 uur Wonen&Milieu: 50 uur						
Kosten	<table> <tr> <td>Totaal uren Gemeente Breda: 500 à € 88,-</td> <td>€ 44.000</td> </tr> <tr> <td>Communicatiemiddelen & onderzoek</td> <td>€ 45.000</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten project</td> <td>€ 89.000</td> </tr> </table> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>	Totaal uren Gemeente Breda: 500 à € 88,-	€ 44.000	Communicatiemiddelen & onderzoek	€ 45.000	Totale kosten project	€ 89.000
Totaal uren Gemeente Breda: 500 à € 88,-	€ 44.000						
Communicatiemiddelen & onderzoek	€ 45.000						
Totale kosten project	€ 89.000						
Financiering	<ul style="list-style-type: none"> • GGA (gebiedsgerichte aanpak) • Provincie Noord-Brabant • deelnemende wegbeheerders • Luchtkwaliteitsplan 						
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Lastig om mensen zover te krijgen dat zij de auto laten staan • In Nederland wordt al relatief veel gefietst (tov andere landen) • Samenwerking, bijvoorbeeld met winkeliers en buurgemeenten 						

Energiezuinige gebouwde omgeving (GO)

GO 1 Energie in ruimtelijke plannen	
Achtergrond	De gemeente Breda heeft grote plannen voor nieuwbouw en herstructurering. Het aantal bewoners zal toe gaan nemen tot circa 185.000. Deze groei brengt ook extra CO ₂ -uitstoot met zich mee, dit terwijl het doel is om de CO ₂ -uitstoot terug te dringen. Een eerste stap is dan ook om de CO ₂ -uitstoot te stabiliseren. Het is daarom belangrijk om bij nieuwe ontwikkelingen de CO ₂ -uitstoot zo laag mogelijk te krijgen, bij voorkeur door de bouw van CO ₂ -neutrale gebouwen. Dit kan door de energievraag van gebouwen te minimaliseren (bijvoorbeeld passiefhuis), maar daarnaast ook door collectieve duurzame energiebronnen toe te passen in bouwprojecten. De gemeente heeft al veel ervaring op dit vlak en zal hier komende jaren stevig op in blijven zetten. Nieuw is dat er ook meer aandacht zal zijn voor klimaatbestendigheid van woningen.
Doelstelling	Nieuwbouw- en herstructureringsprojecten voldoen minimaal aan een EPL van 7,2 en het streven is CO ₂ -neutrale bouw.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> Een EPL van minimaal 7,2 in alle nieuwbouw- en herstructureringsprojecten vanaf 250 woningen (EPL staat voor Energie Prestatie op Locatie). De EPC van nieuwe gebouwen is minimaal 10 % lager dan het Bouwbesluit voorschrijft Een status voor Breda als "excellent gebied" (ook wel experimenteelgebied genoemd) waar een 25 % hogere energie-eis ten opzichte van het Bouwbesluit kan worden gesteld. Deze status zou goed aansluiten bij de doelen van de gemeente om zeer energiezuinige woningen te bouwen. Enkele gebieden waar extra energiezuinige gebouwen worden gebouwd (energietransitie) als voorbeeld voor toekomstige ontwikkelingen Gebieden met duurzame collectieve systemen, zoals een biomassa-centrale en koude-warmte-opslag Bereiken van gemiddeld minimaal energielabel B (of gelijkwaardig) bij renovaties
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> Beperking van woonlasten voor bewoners Meer comfort en beter binnenmilieu in woningen Betere verkoop/verhuurbaarheid van woningen Verbetering luchtkwaliteit
Afbakening	In dit project wordt een algemene aanpak beschreven die geldt voor de ontwikkeling van alle ruimtelijke plannen. Enkele bijzondere ruimtelijke plannen worden in aparte projectbeschrijvingen uitgelicht. Voor diverse lopende projecten zijn reeds afspraken gemaakt voor de energieprestatie conform eerdere doelstellingen (bijvoorbeeld EPL 7,0). Het zal bij deze projecten niet in alle gevallen mogelijk zijn om alsnog de nieuwe doelen te behalen.
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> Toewerken naar een status als "excellent gebied" door o.a.: <ul style="list-style-type: none"> Samenwerken met ontwikkelende partijen Bepalen van consequenties van status als experimenteelgebied Wegnemen van negatieve consequenties voor ontwikkelende partijen, bijvoorbeeld door toestaan van hogere verkoopprijs, sturen op woonlasten (combinatie van hypotheek/huurlast en energiekosten) en aanbieden financiële constructies Rekening houden met lopende trajecten; in hoeverre is het reëel om nog aanvullende eisen te stellen Ondersteunen van regionale voorlichting en opleiding, etc De gemeente Breda werkt al jaren aan Duurzame Stedelijke Ontwikkeling (DuSO). Kansen voor milieubewust en energiezuinig bouwen worden in een vroeg stadium in beeld gebracht en meegenomen bij ruimtelijke planontwikkeling. Milieuaspecten waaronder energie worden integraal ingebracht in ruimtelijke plannen. Met betrekking tot energie worden o.a de volgende activiteiten uitgevoerd: <ul style="list-style-type: none"> Draagvlak bij ontwikkelende partijen creëren Opstellen energievisie voor project Uitvoeren marktscan Afspraken over energiesysteem en gebouwgebonden maatregelen maken en vastleggen Ruimtelijke consequenties vastleggen in bestemmingsplan Bouwvergunningen toetsen op afspraken Toetsing bij uitvoering Monitoring na oplevering De komende 4 jaar spelen in ieder geval de volgende bouwprojecten: <ul style="list-style-type: none"> Waterdonken (EPL 7,0) Bouwerijen/Woonakkers (EPL 8,5 apart beschreven) Om de Haenen Hoge Vucht (apart beschreven) /Doornbos-Linie/ Driesprong De Heuvel (nieuwbouw streven EPL 7,4, bestaande bouw minimaal 5,7, apart beschreven) Talmazone Breda-oost Achter de Lange Stallen NAC Bavelse berg (streven klimaatneutraal, apart beschreven) De Wig (apart beschreven) Spoorzone (EPL 7,3) Drie Hoefijzers Noord en Zuid Diverse kleinere RO-projecten

Regionale aanpak	Dit project wordt lokaal uitgevoerd. Energie-eisen worden zoveel mogelijk in regionaal verband afgestemd.
Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van de directie Programmamanagement en Projecten. RO milieu levert de duurzame inbreng in de project. Overige betrokken disciplines: Wonen, Bouw- en woningtoezicht, Ruimtelijke Ordening, Economische zaken/ grondzaken Externe partners: Projectontwikkelaars, woningcorporaties, architecten, bouw- en installatiebedrijven, financierders, energiebedrijven, energieadviseurs
Communicatie	Duurzame Stedelijke Ontwikkeling vraagt om een goede communicatie, zowel met interne als externe partners. Eisen en wensen worden tijdig ingebracht, ontwikkelende partijen worden gemotiveerd en er wordt onderhandeld. Breda zal voorbeeldprojecten regionaal en landelijk bekend maken. Als Breda de status van excellent gebied krijgt toegewezen, dan zal Breda als landelijk voorbeeld veel extra communicatie inzetten.
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Woonvisie • Nota Kwaliteit Wonen • Structuurvisie • Grondbeleid • Milieuvisie 2015
Planning	Continu
Uren	Totaal per jaar (RO milieu): 1650 uur Het betreffen uren voor het behalen van een basisniveau conform Nota Kwaliteit Wonen. Enkele projecten gaan verder qua ambitie en dienen als voorbeeld. Deze projecten zijn, met bijbehorende extra uren, nader toegelicht in aparte beschrijvingen.
Kosten	Totaal uren gemeente Breda: 6600 á € 88,- € 580.800 Diverse studies € 375.000 Totale kosten project € 905.800 Deze kosten zijn exclusief BTW
Financiering	Kosten worden gefinancierd uit het budget van de betreffende ruimtelijke plannen.
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Juridisch lastig om hogere eisen dan Bouwbesluit af te dwingen zonder status als experimenteergebied • Maximaal 10 gemeenten worden aangewezen als experimenteergebied waar wel aanvullende eisen afgedwongen kunnen worden • Draagvlak bij ontwikkelende partijen • Regionale afstemming • Prijsontwikkelingen energie • Diverse projecten lopen al lange tijd: het is dan niet altijd mogelijk om aanvullende eisen te stellen t.o.v eerdere afspraken

GO 2 Energiezuinig (ver)bouwen	
Achtergrond	Naast de grote bouw- en herstructureringsplannen wordt er ook nog meer kleinschalig gebouwd. Juist bij deze kleinere projecten blijken energiedoelen vaak lastig te realiseren. Er zijn maar beperkte mogelijkheden om te sturen. De uitdaging is om de energiedoelen ook bij kleinere projecten te realiseren.
Doelstelling	Alle nieuwe gebouwen zijn minimaal 10 % energiezuiniger dan het Bouwbesluit voorschrijft.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Een minimaal 10 % lagere EPC ten opzichte van het Bouwbesluit voor alle nieuwe woningen • Een geactualiseerde Nota Kwaliteit Wonen met aangescherpte energie-eisen • Kennis bij bouwbedrijven, architecten e.d. over duurzaam bouwen
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Beperking van woonlasten voor bewoners • Meer comfort en beter binnenmilieu in woningen • Betere verkoopbaarheid van woningen
Afbakening	Dit project richt zich op de kleinere bouwprojecten, waarbij de gemeente veelal geen directe partner is in het proces. Collectief Particulier Opdrachtgeverschap (CPO) is apart beschreven in projectbeschrijving "Energie bij Bouwen in eigen beheer.

Globale werkzaamheden/ aanpak	<ol style="list-style-type: none"> De huidige Nota kwaliteit Wonen bevat eisen die niet erg ambitieus meer zijn. Daarom worden verscherpte energie-eisen opgenomen bij actualisatie van Nota Kwaliteit Wonen. Bij de actualisatie ook andere duurzaamheidseisen meenemen, waarbij het instrument GPR gebouw een rol zal gaan spelen. Er wordt meer rekening gehouden met het energieverbruik van toegepaste materialen (op basis van gehele levenscyclus). Actualisatie van de nota vindt plaats via een interactief traject met relevante interne en externe actoren (bijeenkomsten, interviews, inspraak). Door de aanleg van collectieve energievoorzieningen (bijvoorbeeld stadsverwarming) zal de gemeente invloed uitoefenen op de energieprestatie van particuliere nieuwbouwwoningen in de betreffende wijk. Regionale voorlichting en opleiding aan bouwbedrijven, architecten etc over duurzaam en energiezuinig bouwen. Ontwikkelen van een "groen verhuispakket". Dit pakket bevat onder meer een brochure (of cd-rom/dvd) met tips over duurzaam en energiezuinig (ver)bouwen, overzicht van subsidies en financiële constructies, enkele besparende maatregelen en kortingsbonnen voor het uitvoeren van energiebesparende maatregelen. Verspreiding via makelaars (verkoop) en Bouw- en woningtoezicht (aanvraag bouwvergunning) en grondbedrijf (verkoop van kavels). Op de gemeentelijke website wordt actuele informatie geplaatst over duurzaam (ver)bouwen. Uitschrijven van wedstrijden of tenders, waarmee voor het meest energiezuinige ontwerp kan worden gekozen. Aansluiten bij de systematiek zoals deze ook bij Collectief particulier Opdrachtgeverschap (CPO) wordt gehanteerd. Door het verkrijgen van de status "experimenteergebied" kunnen 25 % hogere energie-eisen worden gesteld ten opzichte van het Bouwbesluit. Zie voor een verdere toelichting bij "energie in ruimtelijke plannen". 						
Regionale aanpak	Dit project kan gedeeltelijk in regionaal verband worden uitgevoerd (met name voorlichting)						
Projectorganisatie	<p>De projectcoördinatie is in handen van RO Milieu. De actualisatie Nota Kwaliteit Wonen wordt getrokken vanuit RO wonen.</p> <p>Overige betrokken disciplines: Bouw- en woningtoezicht, Ruimtelijke Ordening, Wonen</p> <p>Externe partners: Projectontwikkelaars, particuliere bouwers, architecten, Bouwend Nederland, bouw- en installatiebedrijven, MARB, financierders</p>						
Communicatie	<p>Door bouwers van woningen op het juiste moment te benaderen kunnen de beste energieprestaties worden behaald. Daarom wordt samengewerkt met partijen die in contact staan met bouwers van woningen. Brochures en de gemeentelijke website worden ingezet om toekomstige bouwers te informeren. Bij prijsvragen en tenders worden aanvullende activiteiten georganiseerd, waaronder persberichten en informatieavonden.</p> <p>Het proces voor actualisatie Nota kwaliteit Wonen zal een interactief traject met alle relevante actoren.</p>						
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Woonvisie • Nota Kwaliteit Wonen • Structuurvisie • Grondbeleid • Milieuvisie 2015 						
Planning	Stap 1 en 2 in 2009, overige stappen afhankelijk van beschikbaarheid kavels en besluiten op rijksniveau.						
Uren	<p>Uren RO milieu (2009) 150 uur</p> <p>Uren 2010-2012 circa 100 uur per jaar</p> <p>Uren Bouw- en woningtoezicht 100 uur per jaar</p>						
Kosten	<table> <tr> <td>Totaal uren gemeente Breda: 850 á € 88,-</td> <td>€ 74.800</td> </tr> <tr> <td>Communicatiekosten (brochures, zaalhuur e.d)</td> <td>€ 10.000</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten project</td> <td>€ 84.800</td> </tr> </table> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>	Totaal uren gemeente Breda: 850 á € 88,-	€ 74.800	Communicatiekosten (brochures, zaalhuur e.d)	€ 10.000	Totale kosten project	€ 84.800
Totaal uren gemeente Breda: 850 á € 88,-	€ 74.800						
Communicatiekosten (brochures, zaalhuur e.d)	€ 10.000						
Totale kosten project	€ 84.800						
Financiering	<p>Uren komen voor rekening van de deelnemende directies.</p> <p>Communicatiekosten worden gefinancierd uit het budget kleine projecten milieuprogramma.</p>						
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Juridisch niet mogelijk om hogere eisen dan Bouwbesluit af te dwingen, tenzij gemeente wordt aangewezen als experimenteergebied • Draagvlak intern en bij ontwikkelende partijen • Regionale afstemming • Wanneer bouwvraag bij Bouw- en woningtoezicht komt, zijn plannen al uitgewerkt. Plannen zijn niet altijd meer aan te passen. 						

GO 3 Duurzaamheid bij Bouwen In eigen Beheer	
Achtergrond	De gemeente Breda biedt de mogelijkheid een eigen woning als collectief te realiseren. De gemeente zoekt voor collectieven die aan bepaalde voorwaarden voldoen naar geschikte kavels (Collectief Particulier Opdrachtgeverschap, ook wel CPO genoemd). Het moet gaan om een "bijzonder idee". De plannen worden onder andere beoordeeld op duurzaamheid.
Projectdoelstelling	Doel van bouwen in eigen beheer, is dat er mogelijkheden ontstaan voor het bouwen van woningen met collectieven in diverse prijscategorieën met een verscheidenheid aan kavelgrootte en inhoud van de woning. Het doel van dit project is om de bijzondere ideeën te beoordelen op mate van duurzaamheid.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • 10 collectief gebouwde projecten in de periode 2007-2010 • Bouw van duurzame, energiezuinige woningen
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Gevarieerde bouw, met o.a groene daken • Creatieve ideeën van collectieven kunnen tot innovaties leiden (goede voorbeelden) • Positieve beleving van duurzaamheid • Beter leefmilieu (Binnen en buiten het huis.) • Sociale samenhang in buurt • Bewoners zijn meer betrokken, hebben inspraak in het bouwproces en kiezen zelf voor duurzame maatregelen
Afbakening	Het project richt zich op bijzondere ideeën als duurzaam bouwen, speciale architectuur, starterwoningen etc. De duurzaamheidseisen uit de Nota kwaliteit Wonen gelden als minimum. Betere energieprestaties zijn niet verplicht, maar dragen bij aan een goede score bij de beoordeling. Het gaat om kavels met een grootte tussen 160 en 400 m ² .
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Regulier overleg met projectgroep, borgen van duurzaamheid 2. Geïnteresseerde bewoners dienen voorstellen in 3. Projectgroep beoordeelt of men voldoet aan de drie criteria: Doelgroep, Woonmilieu, Duurzaamheid. Voor Duurzaamheid wordt aangehouden: minimaal geavanceerd bouwen Niveau. CO₂ reductie van minimaal 35% t.o.v Bouwbesluit, EPL van minimaal 8,0 en materialen moeten minimaal voldoen aan Maatlat Groenfinanciering. 4. Meedenken over de geschiktheid van aangewezen kavel. Denk aan mogelijkheden voor het wel of niet plaatsen toepassen warmte/koude opslag, biomassa etc.
Regionale aanpak	Het project wordt op lokaal niveau uitgevoerd.
Projectorganisatie	<p>De projectcoördinatie voor bouwen in eigen beheer is in handen van RO Wonen. Uitvoering in samenwerking met afdelingen Vastgoed, Bouw en woningtoezicht, Ruimtelijke Plannen en RO Milieu. RO milieu verzorgt inbreng duurzaamheid.</p> <p>Partners buiten de werkgroep: Indien nodig kan men een beroep doen op projectmanagement en beleidsmedewerkers met de specialisatie op het gebied van juridische plannen, verkeer, milieu of buitenruimte.</p> <p>Externe partners: Bewoners, architecten, installatie-technici, financierders</p>
Communicatie	Er is een virtueel podium op de gemeentelijke website beschikbaar waar men informatie kan vinden over het project en waar collectieven zich kunnen aanmelden of een oproep achterlaten. Naar aanleiding van een enquête hebben reeds twee informatie avonden voor bewoners van Breda plaatsgevonden.
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Rijks- en provinciaal beleid rondom CPO • Woonvisie Breda 2007-2010
Planning	Reeds gestart in 2008. Vanaf begin 2009 kunnen naar verwachting de eerste kavels worden uitgegeven (Bouwerijen en Neel-West)
Uren	RO milieu 200 uur per jaar (alleen voor inbreng duurzaamheid)
Kosten	Totaal uren gemeente Breda: 800 á € 88,- € 70.400
Financiering	Uren komen voor rekening van afdeling Wonen, evenals de kosten voor het totale CPO-project. Investerings tot het duurzaamheidsniveau van Nota kwaliteit Wonen verdienen zichzelf terug door besparing op de energiekosten. De gemeente ondersteunt collectieven bij het zoeken naar subsidies voor kosten voor aanvullende duurzame maatregelen. De provincie komt volgend jaar naar verwachting met een subsidieregeling voor passief bouwen (zeer energiezuinig bouwen). De provincie stelt circa € 4.000 per woningen beschikbaar voor collectieven vanaf 10 woningen ten behoeve van voorbereiding (niet specifiek voor duurzaamheid).
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Nog maar weinig ervaring opgedaan met dergelijke projecten • Werken met collectieven nog geen vanzelfsprekendheid voor architecten • Er is een duidelijke vraag naar verschillende locatietypen voor CPO binnen de gemeente

GO 4 Energiebesparing in Hoge Vucht (Bernard de Wildestraat)	
Achtergrond	<p>De gemeente en de woningcorporaties werken samen aan herstructurering in de wijk Hoge Vucht. Onderdeel van de herstructurering is de (vervangende) nieuwbouw van 124 woningen aan de Bernard de Wildestraat door de woningcorporatie WonenBreburg.</p> <p>Energiebesparing is een belangrijk aandachtspunt binnen deze herstructurering, waarbij de Nota Kwaliteit Wonen als uitgangspunt wordt gehanteerd.</p> <p>De woningen worden aangesloten op het stadsverwarmingsnet.</p> <p>De warmtelevering. De gemeente en Essent willen de warmtelevering verder verduurzamen.</p> <p>Voor dit project is subsidie aangevraagd in het kader van het Unieke Kans Programma (UKP) om een extra hoge CO₂-reductie te realiseren, mede door verduurzaming van de stadsverwarming.</p>
Projectdoelstelling	Het hoofddoel is het ontwikkelen van een nieuwe generatie warmtelevering als onderdeel van de (innovatieve) CO ₂ -reducerende projecten binnen de wijk Hoge Vucht.
Beoogd resultaat	<p>Resultaat van het project is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Energiezuinige nieuwbouw met EPC = 0,55. • Nieuwe generatie warmtenet. • Beter comfort en binnenluchtkwaliteit in de woningen. • Resultaat van studie naar energieneutrale stad. • Resultaat van technische studies naar nieuwe generatie Warmtenetten. • Resultaat van sociaal maatschappelijke studies. • Bijdrage aan CO₂-reductie in de complexen. • Bijdrage aan verduurzaming van het warmtenet van Essent in Breda. • Ervaring met toepassing van GPR Gebouw (Gemeentelijke Praktijk Richtlijn voor duurzaam bouwen).
Mogelijke andere effecten	<p>Andere effecten zijn mogelijk:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kostenbesparing voor bewoners. • verhoging van het aandeel duurzame energie in de warmtelevering. • reductie van de impact van bouwmaterialen op het milieu met "GPR Gebouw". • verbetering van het woonmilieu door comfortabel binnenklimaat en gezonde binnenlucht. • studie naar sociaal maatschappelijke aspecten van dit project. • verspreiding van de kennis die wordt opgedaan met dit project binnen en buiten de organisatie.
Afbakening	<p>Bernard de Wildestraat, vervangende nieuwbouw, 124 woningen, waarvan 88 woningen gestapeld.</p> <p>Het deel van het project dat verder gaat dan de Nota Kwaliteit Wonen kan worden uitgevoerd onder voorbehoud van toekenning van subsidie (UKP regeling). Indien deze subsidie niet wordt verkregen wordt moet een andere bekostiging van dit project gezocht.</p>
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Afstemmen met woningcorporaties behalen doelen Nota Kwaliteit Wonen. 2. Aanvraag in het kader van de UKP regeling Verduurzaming warmte en koude gedaan in november 2008. Studie naar toe te passen maatregelen. 3. Woninggebonden maatregelen. 4. Verduurzaming stadsverwarming: <ul style="list-style-type: none"> • Integratie van duurzame energie in warmtelevering. • Lage temperatuur verwarmingssystemen. • Systemen die zijn voorbereid op warmte en koudelevering. • Optimaal energie management systeem. • Slimme meters. • Invloed op het energiegebruik achter de meter door communicatie en kennisoverdracht aan de bewoners. • Verschuiving van elektriciteitsgebruik naar warmtegebruik door hot fill toepassingen. 5. Uitvoeren maatregelen. 6. Monitoring en evaluatie. 7. Kennisoverdracht.
Regionale aanpak	Het project wordt op lokaal niveau uitgevoerd, in samenwerking met WonenBreburg en Essent.
Projectorganisatie	<p>De projectcoördinatie is in handen van RO milieu.</p> <p>Projectleider en penvoerder voor de subsidieaanvraag is WonenBreburg.</p> <p>Externe partners: Wonen Breburg, Essent, BioDSL, Evert Vriens Energieadvies en W/E-adviseurs.</p>

Communicatie	<p>Het communicatie traject rondom deze nieuwbouw richt zich op:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bredase Energieconvenantpartijen. • Alle vergelijkbare partijen in Nederland. • Interne communicatie corporatie medewerkers. • Direct betrokken huurders. • Alle overige huurders. <p>De kennisoverdracht aan het einde van het project zal bestaan uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Terugkoppeling van project- en proces resultaten aan SenterNovem (5 maal tussentijds en 1 maal eindrapport) • Artikel over de resultaten van het project in een relevant vakblad. • Presentatie van de resultaten op een nationaal congres • Bewonersvoorlichting en –handleiding. • Presentatie op de website: www.warmtenetwerk.nl.
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Nota Kwaliteit Wonen • Milieuvisie 2015
Planning	<p>Onder voorbehoud van toekenning subsidie: Aanvraag subsidie november. Vorbereidende studies eerste helft 2009. Definitief ontwerp tweede helft 2009 Uitvoering 2010-2011. Monitoring vanaf tweede helft 2011.</p>
Uren	RO milieu 100 uur per jaar (totaal 300 uur).
Kosten	<p>Totaal uren gemeente Breda: 300 á € 88,- € 26.400</p> <p>Verwachte totale kosten project (inclusief investeringen, studies, maar exclusief uren): circa 1,8 miljoen euro. Deze kosten zijn exclusief BTW.</p>
Financiering	<p>Uren komen voor rekening van de deelnemende partijen. Maatregelen voor het behalen basisniveau Nota Kwaliteit Wonen zijn standaard en geaccepteerd door marktpartijen. Er is een subsidie aangevraagd in het kader van het UKP voor de verduurzaming van de warmte en koude. De uitvoering van het innovatieve deel van dit project is onder voorbehoud van toekenning van subsidie. De gevraagde subsidie bedraagt circa 700.000 euro. De kosten voor studie worden gedekt vanuit de subsidie. De investeringen in maatregelen worden gedragen door de woningcorporaties en Essent warmte, waarbij het uitgangspunt is dat de investeringen (tot niveau Nota kwaliteit Wonen) zich terugverdienen. De onrendabele top wordt gefinancierd met subsidie.</p>
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Toekenning van subsidie. • Samenwerking met en tussen WonenBreda en Essent. • Stijgende energiekosten en daarmee ook stijgende woonlasten.

GO 5 Herstructurering de Heuvel	
Achtergrond	<p>De gemeente en woningcorporatie Wonen Breda werken samen aan herstructurering in de Heuvel. De herstructurering omvat zowel (vervangende) nieuwbouw als bestaande bouw. De energie-ambities van 45% CO₂-reductie zijn in een convenant opgenomen. Een specifieke deellocatie binnen de Heuvel is ingebracht in het Europese project ENPIRE (ENergy and urban Planning In REstructuring areas). In dit project worden concrete projecten uitgevoerd en wordt een aanpak geschreven hoe energie in stedenbouw en meer specifiek in herstructurering met ambitie een plek kan krijgen. Tevens wordt hierin opgenomen hoe je hierin met je energiepartners kan samenwerken. Breda coördineert de totstandkoming van een gezamenlijk advies hierover voor andere Europese lagere overheden.</p>
Projectdoelstelling	Het bouwen van energiezuinige woningen en het verlagen van het energieverbruik in bestaande woningen bij de herstructurering van de Heuvel.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • 45 % CO₂-reductie voor 2015 in Heuvel • Nieuwbouw woningen met een EPL van minimaal 7 (in convenantstreven is 7,4) • Een EPL van minimaal 5,7 in bestaande woningen, alle zich terug verdienende maatregelen worden gerealiseerd. • Woonlastengarantie voor bewoners na uitvoering van maatregelen • Leereffecten voor andere Europese landen op basis van ervaringen in Breda • Na de volledige herstructurering in de Heuvel zal een CO₂-reductie behaald zijn van 2,2 kton.
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Woonlastenbeheersing voor bewoners na uitvoeren van maatregelen • Verbetering binnenklimaat van woningen • Herstructurering heeft diverse voordelen voor de wijk de Heuvel, waaronder verbetering leefbaarheid
Afbakening	Het gaat om de volledige herstructurering in de Heuvel (renovatie, vervangende nieuwbouw). Vanuit het Europese project ENPIRE zijn dr. Struijkenplein en omstreken en de Peutzblokken ingebracht. Ervaringen bij deze deellocaties worden ingezet in de rest van de wijk.

Werkzaamheden/ aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uitvoering conform convenant de Heuvel. <p>Specifiek voor ENPIRE:</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Uitvoeren energiestudie voor de project ENPIRE. 3. Beschrijven van proces voor Europese landen. Hierin ook meenemen input van Europese projectpartners. 4. Plan voor verdere aanpak energie in stedelijke vernieuwing in Breda.
Regionale aanpak	Het project wordt op lokaal niveau uitgevoerd en levert aanbevelingen voor aanpak elders.
Projectorganisatie	<p>De projectcoördinatie is in handen van RO Milieu.</p> <p>Externe partners:</p> <p>Wonen Breburg, Adviesburo W/E</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tsjechië: Havirov, MEPCO, STU-K - Italië: Casale, Adviesbureau Softech - Denemarken: Kuben, Adviesbureau Cenergia, European Green Cities ApS - Spanje: energieagentschap Avila, - Frankrijk: Chalon-Val-de-Bourgogne, Solving France - Zwitserland: Basel - Ierland: Nationale Universiteit Dublin, South Dublin County Council
Communicatie	Tijdens het ENPIRE-project worden meerdere besprekingen georganiseerd waarin Breda een belangrijke rol vervult. Resultaten worden regionaal, landelijk en Europees bekend gemaakt.
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Nota Kwaliteit Wonen • Milieuvisie 2015
Planning	Herstructurering in de Heuvel vindt plaats in de periode 2001-2015. Project ENPIRE loopt tot eind 2009.
Uren	RO milieu 440 uur
Kosten	Totaal uren gemeente Breda: circa 440 á € 88 € 38.720
Financiering	<p>Uren komen voor rekening van de deelnemende directie.</p> <p>Het project wordt gefinancierd uit de Europese subsidie ENPIRE. Er worden 330 uren gedekt door deze subsidie. De andere helft wordt met bestaande uren gecontrafinancierd. Hiernaast heeft W/E Adviesburo ruimte vanuit het ENPIRE voor ondersteuning bij opstellen van de energiestudie en opstellen van de aanpak voor energie in stedelijke vernieuwing.</p> <p>Investerings worden gedaan door Wonen Breburg, waarbij de onrendabele top door subsidie wordt gedekt. Wonen Breburg geeft een garantie af aan bewoners, dat de huurverhoging na uitvoering van maatregelen in ieder geval niet hoger zal zijn dan de besparing op energiekosten. In het project energie-afspraken met woningcorporaties wordt dit nader uitgewerkt.</p>
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • De beschikbaar gestelde subsidie • Woonlastengarantie aan bewoners

GO 6 Energieafspraken met woningcorporaties	
Achtergrond	De energiekosten stijgen en de woonlasten worden daardoor steeds hoger. Een groot deel van de woningen in Breda is in bezit van de woningcorporaties Wonen Breburg, Laurentius en Singelveste. De woningcorporaties zijn dan ook een belangrijke samenwerkingspartner om de CO ₂ -reductiedoelstellingen te kunnen behalen. In het kader van de Woonvisie hebben de besturen van de corporaties aangegeven dat zij hun maatschappelijke verantwoordelijkheid willen nemen en open staan voor samenwerking. Dit wordt vormgegeven in de vorm van prestatieafspraken. Energie is een belangrijk thema binnen deze afspraken. Komende jaren wordt uitvoering gegeven aan deze afspraken.
Doelstelling	Het doel van het project is het verder uitwerken van de prestatie-afspraken in concrete activiteiten en overgaan tot uitvoering van deze activiteiten.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Woonlasten voor huurders worden beheersbaar; • Energiebesparing is geborgd in het strategisch voorraadbeheer van de 3 woningcorporaties; • Strategie uitgewerkt om het gemiddelde energielabel van de woningen te verhogen van label D naar label B (via een CO₂-benadering) en starten met uitvoering. Het gemiddelde label B zal omstreeks 2020 worden bereikt en een totale CO₂-reductie opleveren van 25 kton; • Woningcorporaties bouwen volgens aangescherpte energie-eisen.
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Gezond binnenklimaat • Comfortabele woningen
Afbakening	Het project gaat om zowel de bestaande gebouwen als de nieuwbouw van de drie woningcorporaties Wonen Breburg, Laurentius en Singelveste. De prestatieafspraken gelden als randvoorwaarde voor dit project.

Werkzaamheden/ aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Periodieke bijeenkomsten met woningcorporaties. Onderwerpen ter bespreking: <ul style="list-style-type: none"> • uitwisselen ervaringen • nieuwbouwplannen • verhogen gemiddelde energielabel • woonlastenbeleid • verduurzaming van stadsverwarming • communicatie met bewoners • innoverende projecten 2. Opstellen strategie verbetering gemiddelde energielabel opstellen. Uitgangspunt is een CO₂-benadering, aangezien niet alle maatregelen zichtbaar zijn in het energielabel (bijvoorbeeld verduurzamen van stadsverwarming). Er worden ook afspraken gemaakt over gedragsbeïnvloeding van huurders en het aanbieden van energiezuinige apparaten aan huurders. Een visie op woonlasten maakt onderdeel uit van de strategie. Hierbij wordt mogelijk gebruik gemaakt van een te ontwikkelen instrument dat inzicht geeft in woonlasten op basis van energiezuinigheid van de woning en lifestyleprofielen. 3. Vastleggen van strategie in de vorm van een convenant. 4. Start met uitvoering. Hier geldt dat de woningcorporaties zich met name richten op gebouwgebonden maatregelen (isolatie) met ondersteuning van gemeente (o.a faciliteren overleg, communicatie, zoeken naar subsidies). De gemeente zal zelf trekker zijn voor bewonersgedrag en elektriciteitsverbruik (gebruikersafhankelijk energieverbruik). 								
Regionale aanpak	Het project wordt lokaal uitgevoerd.								
Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van RO milieu. Externe partners: Wonen Breburg, Laurentius, Singelveste, adviesbureau								
Communicatie	Er is sprake van communicatie met de woningcorporaties. Verder wordt met bewoners gecommuniceerd over plannen voor energiebesparing (renovaties) en worden bewoners geïnformeerd over mogelijkheden om zelf energie te besparen (gedrag). Besparingen worden lokaal en landelijk bekend gemaakt.								
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Woonvisie • Nota Kwaliteit Wonen • Milieuvisie 2015 								
Planning	Eerste bijeenkomst begin 2009 Strategie verbetering energielabel opstellen in 2009 Uitvoering vanaf tweede helft 2009 (daarna continu)								
Uren	RO milieu circa 200 uur in 2009, daarna 100 uur per jaar								
Kosten	<table> <tr> <td>Totaal uren gemeente Breda: 500 á € 88,-</td> <td>€ 44.000</td> </tr> <tr> <td>Ondersteuning adviesbureau (2009)</td> <td>€ 30.000</td> </tr> <tr> <td>Werkbudget samenwerking (2010-2012)*</td> <td>€ 45.000</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten project</td> <td>€ 119.000</td> </tr> </table> <p>* werkbudget is bestemd voor communicatiekosten (bewonersavonden, brochure voor huurders, artikelen in huurdersblad) en inhuur van extern advies voor studies t.b.v. innovatieve voorbeeldprojecten.</p> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>	Totaal uren gemeente Breda: 500 á € 88,-	€ 44.000	Ondersteuning adviesbureau (2009)	€ 30.000	Werkbudget samenwerking (2010-2012)*	€ 45.000	Totale kosten project	€ 119.000
Totaal uren gemeente Breda: 500 á € 88,-	€ 44.000								
Ondersteuning adviesbureau (2009)	€ 30.000								
Werkbudget samenwerking (2010-2012)*	€ 45.000								
Totale kosten project	€ 119.000								
Financiering	<p>Uren komen voor rekening van de deelnemende afdelingen.</p> <p>De kosten worden ingebracht bij de SLOK-regeling.</p> <p>Er wordt vanuit gegaan dat woningcorporaties naar ratio van het aantal woningen ook een bijdrage leveren aan het werkbudget en ondersteuning van adviesbureau. Genoemde kosten zijn resterende kosten voor de gemeente. De uitvoering van maatregelen wordt door corporaties zelf gefinancierd. Alle maatregelen die zichzelf terugverdienen worden uitgevoerd. Door een voorgestelde aanpassing in het woningwaardeerstelsel kunnen corporaties investeringen terugverdienen door een verhoging van de huurprijs. Door de energiekosten te verlagen ligt er minder beperking op de mogelijke ontwikkeling van huurkosten. Uitgangspunt is dat woonlasten beheersbaar blijven, het streven is om een woonlastengarantie voor bewoners te hanteren.</p> <p>De gemeente ondersteunt corporaties bij het binnenhalen van subsidies voor onrendabele toppen.</p>								
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Door aanpassing woningwaardeerstelsel wordt een belangrijk knelpunt opgelost, waardoor investeren in energiebesparing kan worden terugverdiend door corporaties • Afhankelijkheid van bewonersgedrag • Beperkte onderlinge samenwerking bij corporaties • Beschikbaarheid budget en capaciteit • Afspraken vastgelegd in prestatieafspraken voorkomt vrijblijvendheid 								

GO 7 Steek energie in je huis	
Achtergrond	In 2008 is proef "Steek energie in je huis" gestart in een aantal straten in het Ginneken. Door middel van communicatie, advies, een aanbod van maatregelen en financierings-constructies worden bewoners gestimuleerd om energiebesparende maatregelen in de woning te nemen. Hierbij is een belangrijke rol weggelegd voor de energieregisseur die aanspreekpunt is voor bewoners, adviseurs, aannemers, installateurs, energiebedrijven en banken. Indien de proef succesvol is, zal de methode verder worden uitgewerkt en worden opgeschaald in Breda en de regio.
Doelstelling	Op basis van uitgevoerde proef het project "Steek energie in je huis" verder uitwerken en opschalen binnen Breda en de regio.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Minimaal 200 woningeigenaren hebben in 2012 energiebesparende maatregelen aan de woning uitgevoerd en hebben gemiddeld het energielabel met 2 stappen verhoogd; • CO₂-reductie van circa 1 kton CO₂-reductie in 2012 haalbaar; • Maatregelen zijn minimaal kostenneutraal als gevolg van de besparing op energiekosten en op de lange termijn kostenbesparend voor bewoners.
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Gezond binnenklimaat • Comfortabele woningen • Verbetering van woningen met problemen
Afbakening	Het proefproject is in een beperkt aantal straten uitgevoerd. De opschaling zal breed worden uitgezet in Breda en in de regio. Het project richt zich met name op woningeigenaren en niet op huurders. Het project wordt uitgevoerd in wijken met minimaal 80 % woningen die gebouwd zijn voor 1998.
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Proef wordt uitgevoerd met het landelijk opererende Isolatiernetwerk. Voor de opschaling wil de gemeente samenwerken met lokale aannemers en installateurs. De gemeente gaat hierover gesprekken voeren met Bouwend Nederland en Uneto-VNI. Er wordt onderzocht hoe dit juridisch mogelijk kan worden gemaakt (i.v.m aansprakelijkheid e.d) 2. Organiseren van een bijeenkomst voor makelaars. Makelaars zijn aanspreekpunt voor bewoners op een natuurlijk moment. Makelaars kunnen (toekomstige) bewoners wijzen op de mogelijkheid om een energie-advies uit te laten voeren en om deel te nemen aan het project. De bijeenkomst is bedoeld om makelaars te informeren over het project en hen te overtuigen om deel te nemen aan het project. Makelaars kunnen kopers een brochure verstrekken over het project. 3. Afspraken maken met woningcorporaties. Op het moment dat woningcorporaties aan de slag gaan met renovatie in een wijk met veel koopwoningen, worden afspraken gemaakt om ook direct maatregelen uit te voeren in koopwoningen. 4. Oriënteren op succesfactoren bij particuliere woningverbeteringstrajecten (bijvoorbeeld in Hilversum). 5. Resultaten onderzoek financiële instrumenten een plek geven in het project. 6. In samenwerking met de energieregisseur wordt een communicatiecampagne opgezet. Deze campagne wordt buurtgericht opzet (per jaar circa 5000 woningen benaderd) en wordt elk jaar in andere buurten gevoerd. Een campagne bestaat uit verzending van een brief met brochure, 2 informatiebijeenkomsten en persberichten. Woningeigenaren die aan de slag gaan worden in het zonnetje gezet en krijgen een poster op de deur, waaruit blijkt dat zij deelnemen (ludiek: bijvoorbeeld "bewoner is verhuisd naar een energiezuinige woning:"). Hierdoor zal het project gaan leven in de wijk. Deelname aan het project is niet gebonden aan een wijk waar de communicatiecampagne wordt uitgevoerd, ook bewoners uit andere wijken kunnen deelnemen (bijvoorbeeld op een natuurlijk moment van koop of verbouw) 7. De gemeente monitort de resultaten: welke maatregelen zijn uitgevoerd, welke labelsprongen zijn gemaakt en welke CO₂-reductie is daaraan gekoppeld
Regionale aanpak	Het project wordt opgeschaald binnen de regio. De gemeenten uit de regio hebben een vergelijkbaar project opgenomen in de aanvraag voor de Stimuleringsregeling Lokaal Klimaatbeleid (SLOK).
Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van RO milieu. Externe partners: Energiregisseur, isolatiernetwerk, Bouwend Nederland, Uneto-VNI, banken, energiebedrijven, makelaars, woningcorporaties, Meer met Minder
Communicatie	Communicatie is een essentieel onderdeel van het project, met name gericht op het informeren van bewoners over energiebesparing. Middelen die hierbij worden ingezet zijn o.a bewonersavonden, brochures, posters, persoonlijke brieven en persoonlijk contact tussen de energieregisseur en bewoners.
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Woonvisie • Nota Kwaliteit Wonen • Milieuvisie 2015
Planning	Start voorbereidingen (stap 1 t/m 3): eerste helft 2009. Start eerste communicatiecampagne: na zomer 2009 Daarna jaarlijks campagne. Geen einddatum aan te geven, beleid gericht op gedragsverandering vraagt om lange adem.
Uren	RO milieu circa 250 uur in 2009 (voorbereidingen, eerste campagne), daarna 150 uur per jaar (uitvoeren campagnes, monitoring)

Kosten	Totaal uren gemeente Breda: 700 á € 88,-	€ 61.600
	Inhuur advies voorbereidingen (2009)	€ 25.000
	Communicatiemiddelen (2009-2012)	€ 40.000
	Totale kosten project	€ 126.600
	Deze kosten zijn exclusief BTW	
Financiering	<p>Uren komen voor rekening van de deelnemende afdeling.</p> <p>De kosten voor de gemeente worden ingebracht bij de SLOK-regeling, waarmee deze gedeeltelijk worden gecompenseerd.</p> <p>De kosten van de energieregisseur worden gedekt door een vergoeding van aannemers en installateurs voor deelname aan het project.</p> <p>De woningeigenaren investeren zelf in energiebesparende maatregelen. Uitgangspunt daarbij is dat maatregelen zichzelf terugverdienen. Door een verlaging van de voorschotnota van het energiebedrijf, zullen maandelijkse woonlasten niet stijgen en mogelijk zelfs dalen. Bewoners worden geïnformeerd over beschikbare subsidies.</p>	
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Afhankelijkheid van bewonersgedrag • Communicatie met bewoners • Beschikbaarheid van subsidies en financieringsmogelijkheden • Intern draagvlak • Juridische mogelijkheden, aansprakelijkheidsvraagstukken 	

GO 8 Onderzoek financiële instrumenten	
Achtergrond	<p>Energiebesparende maatregelen aan de woning vragen vaak om hoge investeringen, die particuliere woningeigenaren en non-profitorganisaties vaak niet beschikbaar hebben. Een lening met lage rente kan hierbij uitkomst bieden.</p> <p>Door deze lening te financieren uit een revolverend fonds, blijft dit fonds zich vullen met terugbetaalde leningen. Er zijn echter ook diverse andere financiële instrumenten denkbaar.</p>
Projectdoelstelling	Onderzoeken of een revolverend fonds een geschikte methode is om particulieren en non-profitorganisaties in Breda aan te zetten tot het uitvoeren van energiebesparende maatregelen. Daarnaast wordt onderzocht welke andere financiële instrumenten binnen Breda toepasbaar zouden kunnen zijn.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Inzicht in haalbaarheid van een revolverend fonds of een ander financieel instrument voor de gemeente Breda • Indien haalbaar: fonds danwel alternatieve instrument(en) in werking getreden in 2012
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Mogelijk ook andere vormen van leningen tegelijkertijd introduceren (starterslening, lening voor groot onderhoud, e.d) • Kostenbesparing voor bewoners en non-profitorganisaties na uitvoeren van maatregelen
Afbakening	<p>Het fonds richt zich op particulieren en non-profitorganisaties, aangezien deze partijen vaak geen grote bedragen kunnen of willen investeren. Andere partijen, zoals woningcorporaties vallen vooralsnog buiten de regeling.</p> <p>Andere financiële instrumenten kunnen mogelijk voor een bredere doelgroep gelden.</p> <p>Het fonds geeft geen subsidie, aangezien het maatregelen betreft die zichzelf ook zonder subsidie terugverdienen.</p> <p>Wel wordt onderzocht of de leningen renteloos kunnen worden aangeboden, eventueel aan specifieke doelgroepen.</p>
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inventarisatie van aanpak bestaande revolverende fondsen (o.a. Apeldoorn, Delft) en andere financiële instrumenten. In onderzoek ook meenemen hoe met woonlastengarantie kan worden omgegaan. 2. Gesprekken met potentiële partners. Veel revolverende fondsen worden opgezet in samenwerking met SVn (Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederlandse Gemeenten), die ook andere fondsen, zoals de starterlening kan opzetten. Een alternatieve aanpak is samenwerking met een (lokale) bank. Bepalen welke vorm voor Breda geschikt is: zelf organiseren of via marktpartij. 3. Bepalen van noodzakelijk startbudget voor het fonds. 4. Go/no go – besluit voorleggen aan college 5. Fonds nader uitwerken (voorwaarden voor deelname, juridische en financiële aspecten etc). 6. Regeling ter vaststelling voorleggen aan college en raad 7. Regeling publiceren en bekend maken (persbericht, website, brochure en informatieavond). Waar mogelijk aanhaken bij andere projecten zoals "Steek energie in je huis". 8. Behandelen aanvragen (of afstemming met externe partij daarover indien besloten wordt dit door) 9. Monitoring: bepalen hoeveel aanvragen binnenkomen, welke maatregelen worden uitgevoerd en welke CO₂-reductie hiermee gepaard gaat. 10. Jaarlijks persbericht over aangevraagde leningen en uitgevoerde maatregelen en informatieavond voor nieuw geïnteresseerden 11. Indien ook andere financiële instrumenten geschikt blijken te zijn voor Breda, dan worden deze nader uitgewerkt.
Regionale aanpak	Het project wordt op lokaal niveau uitgevoerd.

Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van RO milieu. Uitvoering in samenwerking met RO wonen. Indien een regeling wordt opgesteld, zal tevens juridische ondersteuning van het SSC nodig zijn. Externe partners: SVn, banken						
Communicatie	Indien een regeling wordt vastgesteld, dan zal deze uitgebreid bekend worden gemaakt richting de doelgroep. Hierbij wordt gebruik gemaakt van persberichten, website, een brochure en informatiebijeenkomsten. Jaarlijks worden nieuwe geïnteresseerden geworven via persberichten en bijeenkomsten.						
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> Afspraken in G27-beleid over revolverende fondsen Nota Kwaliteit Wonen Milieuvisie 2015 						
Planning	Onderzoeksfase eerste helft 2009. Indien regeling wordt opgesteld, zal deze op zijn vroegst op 1 januari 2010 in werking kunnen treden. Fonds zal langdurig worden ingezet, minimaal 5 jaar lang (mogelijk zelfs 10 jaar).						
Uren	RO milieu 150 uur in 2009 en daarna 100 uur per jaar voor monitoring en communicatie. RO wonen 60 uur (2009). SSC juridische zaken 60 uur (2009) Urenraming geldt tot en met stap 4. Uren na 2009 zijn afhankelijk van besluitvorming door het college en tevens afhankelijk van gekozen instrumenten. De genoemde 100 uur zijn het minimum aantal uren dat wordt verwacht.						
Kosten	<table> <tr> <td>Totaal uren gemeente Breda: 570 á € 88,-</td> <td>€ 50.160</td> </tr> <tr> <td>Communicatiekosten</td> <td>€ 10.000</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten project</td> <td>€ 60.160</td> </tr> </table> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p> <p>Kosten voor het jaarlijkse budget (uit lenen kapitaal en uitvoeringskosten) zijn nog niet bekend, op basis van ervaringen bij andere gemeenten wordt het jaarlijkse budget ingeschat op € 300.000,-. Kosten voor overige instrumenten zijn nog niet geraamd.</p>	Totaal uren gemeente Breda: 570 á € 88,-	€ 50.160	Communicatiekosten	€ 10.000	Totale kosten project	€ 60.160
Totaal uren gemeente Breda: 570 á € 88,-	€ 50.160						
Communicatiekosten	€ 10.000						
Totale kosten project	€ 60.160						
Financiering	Uren komen voor rekening van de deelnemende afdelingen. Het onderzoek zal uitwijzen of en op welke wijze een dergelijk fonds of andere financieel instrument gefinancierd zou kunnen worden. Uren en communicatiekosten worden (bij toekenning) gedeeltelijk gecompenseerd via de SLOK-regeling.						
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> Eventuele koppeling aan andere leningen Bereidheid van bewoners en organisaties om een lening af te sluiten voor het uitvoeren van energiebesparende maatregelen Stijgende energiekosten en daarmee ook stijgende woonlasten Beschikbaarheid budget 						

GO 9 Energiebesparing particulieren	
Achtergrond	Het Energie- en Inbraakpreventieteam is in 1997 gestart als werkgelegenheidsproject. Inmiddels is het team uitgegroeid tot een begrip in Breda. Op verzoek van een bewoner brengen de consultants een bezoek aan huis en geven zij gratis advies over eenvoudige maatregelen die genomen kunnen worden om de energierekening te verlagen. Ook kunnen eenvoudige klussen worden uitgevoerd tegen kostprijs (voor lage inkomens gratis tot 100 euro). De consultants kunnen tevens adviezen geven over inbraakpreventie. Het team bestaat al meer dan 10 jaar en geeft nog steeds gemiddeld zo'n 400 adviezen per jaar. Het team zal zijn activiteiten de komende 4 jaar dan ook blijven voortzetten. Het team kan nieuwe activiteiten oppakken, zoals afgifte van energielabels en meewerken aan gedragscampagnes.
Doelstelling	Het Energie- en Inbraakpreventieteam in blijven zetten en activiteiten waar nodig aanpassen.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> Circa 400 energieadviezen per jaar aan bewoners van Breda Circa 0,1 kton CO₂-reductie tot 2012
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> Werkgelegenheid Kostenbesparing voor bewoners Verbetering comfort en binnenmilieu van woningen
Afbakening	Het project richt zich alleen op bewoners van Breda (zowel huur als koopwoningen). De adviezen gaan over gedrag en overige eenvoudige maatregelen en eventueel ondersteuning bij uitvoering van maatregelen.
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> Voortzetten huidige activiteiten team: <ul style="list-style-type: none"> Verspreiden folders Huisbezoeken Oplevering rapportage aan bewoners Uitvoeren klussen Overleg over aanvullende danwel vervangende activiteiten (energielabels, bijdrage aan gedragscampagnes e.d) Opleiding t.b.v nieuwe activiteiten
Regionale aanpak	Het betreft een lokaal project.

Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van RO milieu. Uitvoering door het Energie- en inbraakpreventieteam zelf.	
Communicatie	Het Energie- en inbraakpreventieteam verzorgt zelf communicatie via folders. Het team zal komende jaren meer gaan werken aan PR. De gemeente brengt periodiek het team extra onder de aandacht.	
Gerelateerd beleid	Milieuvisie 2015	
Planning	Continu. Overleg over uitbreiding/ vervangende activiteiten in 2009	
Uren	RO milieu 60 uur per jaar (totaal 240 uur)	
Kosten	Totaal uren gemeente Breda: 240 á € 88,-	€ 21.120
	Werkzaamheden door team	€ 160.000
	Totale kosten project	€ 181.120
	Deze kosten zijn exclusief BTW	
	Jaarlijks worden afspraken gemaakt over het aantal af te geven adviezen en de kosten daarvan. Hiervoor is een jaarlijks budget beschikbaar. Uitbreiding van activiteiten komt ten laste van betreffende projecten. Afgifte van energielabels moet op commerciële basis plaatsvinden, om concurrentievervalsing te voorkomen. Dit zorgt voor eigen inkomsten voor het team.	
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Kwaliteit van adviezen • Voldoende communicatie • Mogelijkheden om nieuwe taken op te pakken 	

GO 10 Regionale bewonerscampagne		
Achtergrond	In 2008 is een regionale campagne georganiseerd om bewoners bewust te maken van energiebesparend gedrag. Hoewel de resultaten regionaal boven verwachting waren, heeft de campagne in Breda minder effect gehad. De vervolgcampagne zal dus meer op maat moeten worden gemaakt. Waar de eerste campagne zich richtte op bewustwording, zal bij de nieuwe campagne vooral worden ingezet op gedragsverandering. Daarom is het belangrijk dat de campagne niet alleen om communicatie draait, maar ook om het daadwerkelijk bieden van een alternatief.	
Doelstelling	Het organiseren van een regionale campagne om bewoners bewust te maken van energiebesparend gedrag en hen daadwerkelijk aan te zetten tot energiebesparend gedrag.	
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Bewoners van Breda en in de regio zijn zich bewust van de mogelijkheden om energie te besparen; • Minimaal 5 % van de bewoners van Breda vertoont energiebesparend gedrag, bijvoorbeeld door het uitvoeren van energiebesparende maatregelen of door inkoop van groene energie en energiezuinige apparaten (A-label). 	
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Kostenbesparing voor bewoners • Vergroting van markt voor energiebesparende artikelen 	
Afbakening	De doelgroep zijn bewoners van Breda, dit kan zowel om woningeigenaren als om huurders gaan. De campagne richt zich op eenvoudige maatregelen, die door iedereen kunnen worden toegepast. Maatregelen gericht op woningverbetering vallen onder het project "Steek energie in je huis".	
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bepalen van lokale randvoorwaarden bepalen voor nieuwe campagne. 2. Uitwerken campagne. Belangrijk is om de campagne, hoewel deze regionaal wordt uitgevoerd, op maat te maken voor Breda. Mogelijkheden om de campagne voor Breda meer succesvol te maken zijn: <ul style="list-style-type: none"> • Aanhaken bij project Steek energie in je huis/ buurtgerichte aanpak • Doelgroepgerichte aanpak, bijvoorbeeld allochtonen, jongeren • Samenwerking met intermediairs/ ambassadeurs, zoals (sport)scholen, buurtverenigingen, religieuze instellingen etc. • Afspraken met lokale bedrijfsleven over korting op energiebesparende artikelen (A-label, standby-killers, LED-lampen) gedurende de campagne 3. Uitvoeren van campagne: persberichten, brochures, energiekrant en bijeenkomsten/ excursies 4. Evaluatie van de campagne. Bij wijze van steekproef zal het proces en de tevredenheid bij bewoners worden geëvalueerd. Daarnaast zal worden getracht resultaten op brancheniveau (verkoop van A-label apparatuur, afname duurzame energie) na te gaan. 	
Regionale aanpak	Dit project wordt uitgevoerd in samenwerking met de MARB-gemeenten. De MARB-gemeenten hebben de projectbeschrijving gezamenlijk voorbereid en zullen ieder geld aanvragen bij de SLOK-regeling, voor uitvoering van het project.	
Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van MARB en een extern bureau. Voor de lokale invulling ligt de coördinatie en uitvoering van RO milieu. Externe partners: De 12 MARB-gemeenten, lokale leveranciers van energiebesparende artikelen, intermediairs (nader te bepalen)	
Communicatie	Communicatie is een belangrijk element binnen het project. Gedacht kan worden aan de uitgave van een energiekrant, persberichten, bijeenkomsten e.d	
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Milieuvisie 2015 	
Planning	Uitvoering 2009 / 2010	

Uren	RO milieu circa 150 uur	
Kosten	Totaal uren gemeente Breda: 150 á € 88,-	€ 13.200
	inhuur externe ondersteuning, communicatie	€ 38.668
	Totale kosten project	€ 51.868
	Deze kosten zijn exclusief BTW	
Financiering	Uren komen voor rekening van de deelnemende afdeling. De kosten voor de gemeente voor o.a communicatie en inhuur advies worden gedeeltelijk gedekt vanuit de SLOK-regeling.	
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Moment waarop campagne wordt uitgevoerd (niet tijdens vakantie of tijdens festiviteiten elders) • Campagne op maat, situatie verschilt per gemeente • Persoonlijke benadering bewoners • Betrokkenheid van intermediairs • Niet alleen communiceren, maar ook alternatieven bieden 	

GO 11 Cultuurafhankelijke voorlichting over energiebesparing	
Achtergrond	De gemeente heeft reeds diverse projecten uitgevoerd om bewoners aan te zetten tot energiebesparend gedrag. Migranten blijken echter weinig vatbaar voor deze aanpak en maken beperkt gebruik van gratis adviezen van het Energie- en Inbraakpreventieteam. De verwachting is dat deze doelgroep beter te bereiken is wanneer de boodschap van een partij komt die veel vertrouwen heeft onder de doelgroep. Daarom wordt een buurtaanpak getest, waarbij migranten samen aan de slag gaan met energiebesparing.
Doelstelling	Het doel van het project is om door uitwisseling van praktische huis-, tuin- en keukentips voor energiebesparing bij migranten een snelle en blijvende gedragsverandering te realiseren.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Allochtone coaches voor energiebesparing • Energiebesparing bij huishoudens van migranten • Lagere woonlasten voor migranten • Circa 0,1 kton CO₂-reductie
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Verbetering sociale samenhang in de wijken • Respect voor andere culturen bevorderen • Comfortabele woningen en gezond binnenklimaat • Coaches leren nieuwe vaardigheden aan en kunnen daardoor nieuwe kansen in de samenleving krijgen
Afbakening	Er wordt in eerste instantie een proefproject uitgevoerd in Breda-Noord. Bij voldoende succes zal de aanpak worden opgeschaald naar andere wijken in Breda met veel migranten.
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Start proefproject in Breda-Noord. Werven van 4 coaches / voorlichters. Er wordt gezocht naar sleutelfiguren binnen een wijk, bijvoorbeeld actief in buurtvereniging, school of religieuze instelling. Coaches ontvangen een kleine vergoeding. 2. Opleiden van de coaches/ voorlichters met behulp van cursushandleiding en visueel materiaal. Het materiaal sluit zoveel mogelijk aan bij de belevingswereld van de doelgroep. De coaches doen kennis op over energiebesparing en het leiden van bijeenkomsten. 3. De coaches werven ieder 6 tot 8 personen in de wijk, waarbij zij gebruik kunnen maken van hun netwerken (kerk, moskee, buurtvereniging, school etc). Samen vormen zij een "klimateam" (team dat klimaatverandering tegen wil gaan door energiebesparing). 4. In de teams wordt een cursusprogramma gevolgd, bestaande uit achtergronden klimaatverandering en besparingstips. Dit vanuit de eigen belevingswereld. De bedoeling is dat de leden van de teams aan de slag gaan met maatregelen. Ook worden meterstanden bijgehouden, geanalyseerd en uiteindelijk gebruikt om het effect te meten. Het Energie- en Inbraakpreventieteam kan gratis adviezen verstrekken bij de deelnemers. 5. Er worden activiteiten voor de deelnemers georganiseerd om de beleving van natuur en milieu te versterken (bijv. fietstochten langs energieprojecten, filmavonden met Planet Earth series of film Al Gore, kookfestijnen met duurzame producten). Versterken van betrokkenheid bij samenleving, milieu en klimaat/ energie. 6. Teamleden ontvangen een certificaat van deelname en ze kunnen, indien zij daar geschikt voor zijn, ook coach / voorlichter worden. Hierdoor kan de aanpak zich als olievlek in de wijk verspreiden. 7. Enquête onder deelnemers en buurtgenoten die (nog) niet deelnemen om te onderzoeken of de aanpak positief is ontvangen. 8. Als de proef succesvol is, wordt het project opgeschaald naar andere wijken in Breda. De gemeente zal hier de werving en communicatie verzorgen.
Regionale aanpak	Het project wordt lokaal uitgevoerd.
Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van RO milieu, samenwerking met MEC. Het proefproject is opgezet in samenwerking met de Brabantse Milieufederatie en Aardewerk. De bedoeling is dat de gemeente de opschaling volledig zelf zal oppakken.
Communicatie	De werving vraagt veel communicatie. Dit zal met name gebeuren via mond-op-mondreclame en inzetten van netwerken van coaches. Na afloop van het proefproject worden de resultaten van het project lokaal verspreid. Bij voorkeur wordt gebruik gemaakt van praktijkvoorbeelden van behaalde besparingen in de wijk. Dit draagt bij aan het verder verspreiden van de aanpak binnen de wijk.

Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> Milieuvisie 2015 								
Planning	<p>Start begin 2009</p> <p>Vanaf medio 2009 werven van nieuwe coaches in andere wijken.</p> <p>Uitvoering van projecten doorlopend.</p>								
Uren	RO milieu circa 100 uur per jaar (totaal 400 uur)								
Kosten	<table> <tr> <td>Totaal uren gemeente Breda: 400 á € 88,-</td> <td>€ 35.200</td> </tr> <tr> <td>Vergoeding coaches / voorlichters</td> <td>€ 20.000</td> </tr> <tr> <td>Kosten opleidingsmateriaal, zaalhuur e.d</td> <td>€ 40.000</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten project</td> <td>€ 95.200</td> </tr> </table> <p>Kosten van Brabantse Milieufederatie en Aardewerk zijn onbekend.</p> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>	Totaal uren gemeente Breda: 400 á € 88,-	€ 35.200	Vergoeding coaches / voorlichters	€ 20.000	Kosten opleidingsmateriaal, zaalhuur e.d	€ 40.000	Totale kosten project	€ 95.200
Totaal uren gemeente Breda: 400 á € 88,-	€ 35.200								
Vergoeding coaches / voorlichters	€ 20.000								
Kosten opleidingsmateriaal, zaalhuur e.d	€ 40.000								
Totale kosten project	€ 95.200								
Financiering	<p>Uren komen voor rekening van de betrokken afdeling.</p> <p>De kosten die de Brabantse Milieufederatie en Aardewerk maken voor het proefproject worden gedekt vanuit subsidies van het VSB-fonds en de provincie (project kan pas starten na toekenning van subsidie).</p>								
Succes- en faalfactoren	<p>Kwaliteiten van de coaches/ voorlichters</p> <p>Inspelen op belevingswereld doelgroep</p> <p>Vertrouwen bij doelgroep door boodschap vanuit doelgroep te presenteren</p>								

Duurzame bedrijven (DB)

DB 1 Broeikasgassen als onderdeel van integrale controles	
Achtergrond	<p>Door handhaving van de Wet Milieubeheer bij bedrijven kan een belangrijke vermindering van uitstoot van broeikasgassen worden bereikt. Energiebesparing maakt al vele jaren onderdeel uit van integrale controles. In het Activiteitenbesluit staan de volgende regels met betrekking tot energie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Indien minder dan 50.000 kWh aan elektriciteit of minder dan 25.000 kubieke meter aardgasequivalenten aan brandstoffen worden verbruikt, dan worden geen regels opgelegd. • Is het verbruik groter dan hiervoor genoemd, dan moet een bedrijf alle energiebesparende maatregelen met een terugverdientijd van vijf jaar of minder nemen. • Verbruikt een bedrijf meer dan 200.000 kWh aan elektriciteit of meer dan 75.000 kubieke meter aardgasequivalenten aan brandstof, dan kan een verplichting worden opgelegd tot het uitvoeren van een energieonderzoek. <p>Voor verkeer geldt (vanaf 1 januari 2009):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geen regels bij minder dan 50 werknemers • Tussen de 50 en 500 werknemers dan voldoen aan een aantal standaard maatregelen. • Bij meer dan 500 werknemers kan een onderzoek personenvervoer worden verplicht. N.a.v dit onderzoek kunnen aanvullende maatregelen worden opgelegd. <p>Naast CO₂ zijn er ook andere broeikasgassen die bijdragen aan klimaatverandering. Het effect op het klimaat van deze overige broeikasgassen is vaak zelfs groter dan van CO₂. Daarom is het van belang om ook de uitstoot van deze overige broeikasgassen aan te pakken. Broeikasgassen komen met name vrij bij bedrijven, waarvoor gemeenten niet het bevoegd gezag zijn, zoals zware industrie (aluminium, glasproductie, koeling etc). Voor gemeenten is met name een rol weggelegd in de agrarische sector en bij bedrijven met koelinstallaties. Deze overige broeikasgassen krijgen een hogere prioriteit binnen de integrale controles.</p>
Doelstelling	Uitvoeren van integrale controles, waarbij de reductie van de uitstoot van overige broeikasgassen een hoge prioriteit heeft.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Actuele kennis bij handhavers over energiebesparende maatregelen en maatregelen om de uitstoot van overige broeikasgassen terug te dringen (op basis van best beschikbare technieken); • Hoge prioriteit bij handhaving voor uitstoot van alle broeikasgassen (CO₂ en overige broeikasgassen); • Actuele kennis bij ondernemers over de mogelijkheden om de uitstoot van alle broeikasgassen terug te dringen (op basis van best beschikbare technieken); • Alle bedrijven die bezocht zijn in het kader van vergunningverlening en/of handhaving, zijn gestimuleerd (en voor zover mogelijk gedwongen) om maatregelen uit te voeren die zich binnen 5 jaar terugverdienen; • De verwachte CO₂-reductie bedraagt circa 10 kton tot 2012. De verwachting is dat de aanpak tot 2020 totaal circa 60 kton CO₂-reductie kunnen opleveren.
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Kostenbesparing voor bedrijven • Verbetering imago bedrijven • Verbetering luchtkwaliteit • Bijdrage aan geur, mest- en mineralenbeleid
Afbakening	<p>De aanpak geldt voor alle bedrijven in Breda. Alle bezochte bedrijven worden gewezen op mogelijkheden om energie besparen (indien aanwezig), maar handhaving wordt beperkt tot de bedrijven die binnen de grenzen van het activiteitenbesluit vallen. Uitgangspunt is het creëren van bewustwording bij ondernemers.</p> <p>Het project richt zich alleen op de bedrijven waarvoor de gemeente ook daadwerkelijk bevoegd gezag is. De gemeente is bij diverse bedrijven die overige broeikasgassen uitstoten geen bevoegd gezag (zware industrie). Hier is de provincie verantwoordelijk voor reductie van broeikasgassen.</p> <p>Voor wat betreft overige broeikasgassen zijn in Breda met name de agrarische sector (methaan) en bedrijven met koelinstallaties (HFK's) van belang. Supermarkten zijn reeds aangeschreven in het kader van afdekking van koeling en zullen pas in een later stadium benaderd worden.</p>

Werkzaamheden/ aanpak	<ol style="list-style-type: none"> Het thema overige broeikasgassen een hogere prioriteit geven binnen het handavingsprogramma en het werkplan Milieubeheer. Korte opleiding van medewerkers Milieubeheer: <ul style="list-style-type: none"> Wet- en regelgeving Energiebesparende maatregelen en bijbehorende terugverdientijden Toelichting op overige broeikasgassen Reducerende maatregelen (best beschikbare technieken) voor overige broeikasgassen Samenhang tussen reducerende maatregelen CO₂ en overige broeikasgassen Subsidies Minimaal eens per 2 jaar opfriscursus met informatie over nieuwe ontwikkelingen. Samenstellen van brochure met veel voorkomende energiebesparende maatregelen die zich in 5 jaar terugverdienen en informatie over reductie overige broeikasgassen. Op de gemeentelijke website informatie plaatsen over eisen, beleid en voorbeelden rondom energiebesparende maatregelen en overige broeikasgassen. Alleen van toepassing bij bedrijven die binnen grenzen van het activiteitenbesluit vallen: Bij controles bedrijven informeren over de plicht om maatregelen uit te voeren met een terugverdientijd tot 5 jaar. Bij rondgang door bedrijf aangeven waar besparingskansen liggen en brochure meegeven. Indien bij het bedrijf ook overige broeikasgassen vrijkomen, dan bewust maken van de bijdrage van overige broeikasgassen aan het klimaatprobleem en over de praktische mogelijkheden die zij zelf hebben om de uitstoot terug te dringen. Bedrijven ook wijzen op subsidiemogelijkheden (bijvoorbeeld haalbaarheidsvocher natuurlijke koelmiddelen voor supermarkten). Bedrijf verzoeken om terug te koppelen welke maatregelen zijn uitgevoerd. Indien het bedrijf niet reageert binnen afgesproken termijn, dan brief sturen. Indien ook dan reactie uitblijft handhavend optreden (dwangsom). Bij bedrijven waar geen eisen gesteld kunnen worden, wordt brochure meegeven en bij rondgang door bedrijf gewezen op besparingskansen (energiebesparing en overige broeikasgassen) en subsidiemogelijkheden. Voorschrijven van best beschikbare technieken bij nieuwe vergunningen (voor zover nog vergunningen afgegeven worden). Monitoren van resultaten 						
Regionale aanpak	Het project wordt lokaal uitgevoerd. Opleiding kan eventueel in regionaal verband worden georganiseerd.						
Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van Publiekszaken, afdeling Milieubeheer. Externe partners: ZLTO, Brabants-Zeeuwse werkgeversvereniging, Senternovem (team ROB)						
Communicatie	Communicatie vindt plaats via brochures, de gemeentelijke website en tijdens bezoeken aan bedrijven.						
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> Duurzaam ondernemen Handavingsprogramma Geurbeleid Milieuvisie 2015 						
Planning	Opleiding eerste helft 2009. Uitvoering continu.						
Uren	Onderdeel van integrale controles, geen specifieke uren voor thema energie te benoemen. Wel extra uren voor nieuwe activiteiten zoals inbedden van overige broeikasgassen, organisatie van opleiding en ontwikkelen brochures: circa 80 uur. Omdat Breda één van de eerste gemeenten is die actief aan de slag gaat met het thema overige broeikasgassen binnen het klimaatbeleid, heeft team ROB van Senternovem aangeboden om (m.b.t. overige broeikasgassen) tijd te investeren voor opleiding, aanleveren informatie e.d.						
Kosten	<table> <tr> <td>Totaal uren gemeente Breda: 80 á € 88,-</td> <td>€ 7.040</td> </tr> <tr> <td>Opleiding en brochure</td> <td>€ 10.000</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten project</td> <td>€ 17.040</td> </tr> </table> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>	Totaal uren gemeente Breda: 80 á € 88,-	€ 7.040	Opleiding en brochure	€ 10.000	Totale kosten project	€ 17.040
Totaal uren gemeente Breda: 80 á € 88,-	€ 7.040						
Opleiding en brochure	€ 10.000						
Totale kosten project	€ 17.040						
Financiering	Financiering vanuit bestaande budgetten Milieubeheer. (opleidingsbudget en kosten derden). Uren en kosten worden ingebracht bij de aanvraag voor de SLOK-regeling. Senternovem brengt kennis en tijd voor het project in. Uren integrale controles zijn regulier werk.						
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> Onder genoemde grenzen geen handhaving mogelijk Prioriteiten binnen vergunningverlening en handhaving De terugverdientijd van maatregelen kan door bedrijven ter discussie worden gesteld Nieuwe werkwijze als gevolg van activiteitenbesluit en wabo/omgevingsvergunning Broeikasgassen als onderdeel van integrale handhaving i.p.v. als afzonderlijk thema 						

DB 2 Duurzaam ondernemen in de agrarische sector	
Achtergrond	De Nederlandse landbouwsector draagt voor ongeveer tien procent bij aan de uitstoot van alle broeikasgassen in Nederland. Het gaat dan om de broeikasgassen kooldioxide (CO ₂), methaan (CH ₄) en lachgas (N ₂ O). CO ₂ komt vooral vrij door verbruik van energie (gas, elektriciteit, diesel). Rundvee en opgeslagen mest zijn de belangrijkste bronnen van methaan. Lachgas komt vooral vrij uit de bodem. Methaan en lachgas worden weliswaar in veel kleinere hoeveelheden uitgestoten dan CO ₂ , maar hebben een sterker effect: methaan is 21 keer sterker; lachgas 310 keer. De agrarische sector kan dan ook een belangrijke bijdrage leveren aan het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen. De sector heeft ambitieuze doelstellingen en ziet de noodzaak om duurzamer te ondernemen. De duurzaam ondernemen projecten in Breda hebben zich tot op heden vooral gericht op MKB-bedrijven, maar komende jaren zal ook aandacht uitgaan naar de agrarische sector.
Doelstelling	Het uitvoeren van een project duurzaam ondernemen in de agrarische sector met als doel om agrarische bedrijven bewust te maken van energieverbruik en uitstoot van overige broeikasgassen en hen te motiveren om actief aan de slag te gaan met duurzaam ondernemen en reductie van uitstoot van broeikasgassen.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Kennis medewerkers Milieubeheer over energie en overige broeikasgassen in de agrarische sector is toegenomen • Het bewustzijn van mogelijkheden om duurzamer te werken is toegenomen in de agrarische sector • Minimaal 30 agrarische bedrijven zijn in 2012 actief aan de slag met duurzaam ondernemen en terugdringen van uitstoot van broeikasgassen • Reductie van overige broeikasgassen bij de inrichtingen die samen verantwoordelijk zijn voor de uitstoot van 50 % van de overige broeikasgassen • CO₂-reductie van minimaal 5 kton in agrarische sector per 2012
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Kostenbesparing voor de sector • Bijdrage aan geur, mest- en mineralenbeleid • Verbetering van imago van de sector
Afbakening	Het project richt zich in eerste instantie op de intensieve veehouderij en de melkveehouderij, aangezien daar de grootste milieuwinst wordt verwacht. Andere soorten bedrijven binnen de agrarische sector worden echter niet uitgesloten. De rol van de gemeente is met name faciliterend, informatie wordt met name verstrekt door natuurlijke partners, zoals ZLTO en bestaande studiegroepen uit de sectoren.
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Verdere uitwerking van project in uitgebreid projectplan 2. Voorlichting aan betrokken medewerkers Milieubeheer m.b.t energie en overige broeikasgassen, specifiek in de agrarische sector 3. Ontwikkelen website over duurzaam ondernemen in de agrarische sector met informatie over technieken (energiebesparing, reductie overige broeikasgassen), subsidies etc. 4. Organiseren van voorlichtingsbijeenkomsten rondom het thema energie en overige broeikasgassen. Het doel van de bijeenkomsten is om ondernemers bewust te maken rondom genoemde thema's, energie-gegevens van de bedrijven in beeld te krijgen en bedrijven te motiveren tot deelname aan het project. De bijeenkomsten worden bij voorkeur gecombineerd met een excursie naar een agrarisch bedrijf waar al maatregelen zijn uitgevoerd op het gebied van energiebesparing, duurzame energie en reductie van overige broeikasgassen. 5. Uitvoeren van bedrijfsbezoeken. Energiegegevens worden geanalyseerd (vergeleken met branchegemiddelden) en besparingsmogelijkheden worden in beeld gebracht. Daarnaast worden de vrijkomende overige broeikasgassen in beeld gebracht en worden maatregelen bepaald waarmee de uitstoot van overige broeikasgassen kan worden gereduceerd. De ondernemers ontvangen een korte rapportage van de analyses en mogelijke maatregelen. Indien gewenst kunnen ondernemers op eigen kosten aanvullende advies ontvangen (haalbaarheidsstudies e.d). Er wordt gewezen op eventueel beschikbare subsidie voor inhuur van advies (bijvoorbeeld innovatievouchers). 6. Bedrijven stellen een actielijst op voor de concrete uitvoering van maatregelen. Op basis hiervan wordt geïnventariseerd voor welke maatregelen een collectief traject interessant zal zijn. Bijeenkomst om ervaringen uit te wisselen, de mogelijkheden voor collectieve aanpak te bespreken en vervolgstappen te bepalen met de deelnemende bedrijven. 7. Door gezamenlijk maatregelen uit te voeren (denk aan inkoop ander diervoeder, nieuwe energiezuinige apparatuur e.d) kunnen kortingen worden bedongen bij leveranciers. Daarnaast kan gezamenlijk worden gezocht naar subsidies en kunnen afspraken worden gemaakt met banken over goedkope leningen. De gemeente en ZLTO vervullen een faciliterende rol, onder meer door leveranciers, banken en subsidieverstrekters te benaderen en afspraken te maken. 8. Organiseren van een markt waar marktpartijen zich kunnen presenteren aan de agrarische ondernemers. Indien mogelijk combineren met de 2-jaarlijkse duurzaam ondernemen bijeenkomst. 9. Begeleiden van uitvoering van maatregelen. 10. Monitoring 11. Een mogelijk vervolg met innovatieve duurzame energietoepassingen staat beschreven in een aparte projectbeschrijving.
Regionale aanpak	Dit project is zeer geschikt om in regionaal verband te organiseren, aangezien agrarische bedrijven veelal aan de gemeentegrenzen gevestigd zijn. Bij voorlichting aan medewerkers Milieubeheer kunnen ook medewerkers van andere regiogemeenten aansluiten.

Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van Publiekszaken, afdeling Milieubeheer. Ondersteuning door RO Milieu. Externe partners: ZLTO, MARB, Senternovem (team ROB), energie-adviseurs, aannemers, installateurs, leveranciers (energie) besparende producten, banken
Communicatie	Er zal een communicatieplan opgesteld worden om het project communicatief te ondersteunen en om zoveel mogelijk ondernemers te bereiken en te enthousiasmeren. De gemeente Breda is tot op heden 1 van de weinige gemeenten die overige broeikasgassen een serieuze plek geeft in het klimaatbeleid, daarom zal hier extra aandacht aan worden besteed via de landelijke media.
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Duurzaam ondernemen • Milieuvisie 2015 • Geurbeleid
Planning	Stap 1 t/m 3 eerste kwartaal 2009 Stap 4 t/m 6 medio 2009 tot eind 2009 Stap 7 t/m 10 vanaf 2010
Uren	Milieubeheer circa 300 uur (2009) en daarna 200 uur per jaar RO milieu 50 uur per jaar
Kosten	Totaal uren gemeente Breda: 1100 á € 88,- € 96.800 Kosten bedrijfsbezoeken (extern) 2009 € 30.000 Overige kosten (communicatie/opleiding) 2009 € 10.000 Totale kosten project € 136.800 Deze kosten zijn exclusief BTW
Financiering	Uren komen voor rekening van deelnemende afdelingen. Bij de SLoK-regeling wordt alleen geld gevraagd voor de werkzaamheden in 2009.
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Investeringsmogelijkheden voor uitvoering maatregelen • Duurzaamheidsdoelen en imagoverbetering van agrarische sector zelf • Samenwerking met ZLTO, ZLTO als afzender van boodschap richting de ondernemers

DB 3 Duurzame energie in de agrarische sector	
Achtergrond	Binnen de agrarische sector bestaan diverse mogelijkheden om duurzame energie op te wekken. Innovaties in de sector zijn kansrijk. Dit project is een vervolg op het project duurzaam ondernemen in de agrarische sector.
Doelstelling	Aan de hand van 3 proefprojecten laten zien dat toepassing van duurzame energie goede kansen biedt voor energielevering door de agrarische sector.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Drie proefprojecten uitgevoerd met duurzame energie in agrarische sector • Zichtbare resultaten die opgeschaald kunnen worden binnen en buiten Breda • CO₂-reductie is afhankelijk van gekozen duurzame energievormen, maar zal liggen tussen 0,5 en 6 kton
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Nieuwe inkomstenbron voor de sector • Verbetering van imago van de sector
Afbakening	De bedrijven worden uitgekozen op basis van het duurzaam ondernemen project agrarische sector en op basis van bekend potentieel. Het project beperkt zich tot maximaal 3 proefprojecten, opschaling valt buiten dit project.
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Selectie van geschikte bedrijven voor proefprojecten. Het duurzaam ondernemen project agrarische sector moet de nodige informatie kunnen bieden, daarnaast ook andere bedrijven meenemen die niet hebben deelgenomen aan het eerdere duurzaam ondernemen project. Criteria waar aan gedacht kan worden zijn locatie (mogelijkheid om warmte te leveren aan woonwijk) of dakoppervlak (zonne-energie). 2. Overleg met bedrijven of zij interesse hebben om deel te nemen aan een proefproject. 3. Keuze van bedrijven en de te testen technieken. Gedacht kan worden aan: <ul style="list-style-type: none"> • grootschalig plaatsen van zonnepanelen/ boilers op daken • plaatsing van kleine windmolens • een proef met geothermie • gesloten of energieproducerende kas. 4. Voor relatief snel toepasbare technieken als zonne-energie en windenergie afspraken maken met leveranciers over kosten. Gezien de aandacht die gegeven zal worden aan de proef, wordt van leveranciers een korting verwacht. 5. Voor geothermie, gesloten/ energieproducerende kas of een innovatieve techniek zal nader onderzoek nodig zijn naar de technische en financiële haalbaarheid. Het onderzoek wordt aangeboden aan het bedrijf en het bedrijf wordt (indien gewenst) ondersteund bij het uitvoeren van de maatregel. De gemeente draagt ook zorg voor vergunningverlening. 6. Monitoring van energie-opbrengst en CO₂-reductie. 7. Communicatie over resultaten en aanzet geven tot opschaling.
Regionale aanpak	Dit project wordt lokaal uitgevoerd. Opschaling kan in regionaal verband plaatsvinden.
Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van RO milieu. Ondersteuning door Publiekszaken, afdeling milieubeheer. Externe partners: ZLTO, energie-adviseurs, leveranciers zonne-energie/ windmolens, ontwikkelaars gekozen technieken, banken

Communicatie	Communicatie speelt een belangrijke rol in het project. Resultaten zullen als voorbeeld dienen richting andere bedrijven in de sector en overige gemeenten.
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> Duurzaam ondernemen Milieuvisie 2015
Planning	Uitvoering 2011
Uren	RO milieu 250 uur Milieubeheer circa 100 uur Uren komen beschikbaar uit gewijzigde prioriteitsstelling.
Kosten	<p>Totaal uren gemeente Breda: 350 á € 88,- € 30.800</p> <p>Overige kosten (communicatie, advies) € 80.000</p> <p>Totale kosten project € 110.800</p> <p>Let op: kosten sterk afhankelijk van gekozen technieken. Met name bij keuze voor geothermie vallen kosten hoog uit: bij andere technieken kunnen kosten lager uitvallen. Aangezien het innovatieve projecten betreft, zijn er mogelijk ook subsidies beschikbaar voor studies. Indien aanvullend budget benodigd is, wordt hierover nader geadviseerd.</p> <p>De kosten voor investeringen zullen blijken uit de uit te voeren studies.</p> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>
Financiering	Uren komen voor rekening van deelnemende afdelingen. De onderzoekskosten zijn nog niet gedekt, hiervoor zal budget moeten worden vrijgemaakt. Voor de uitvoering van maatregelen wordt gezocht naar subsidie voor investeringen, zoals de SDE-regeling. Resterende kosten worden gedragen door het bedrijf zelf, waarbij geldt dat de investering zichzelf zal terugverdienen. De gemeente kan overwegen een fonds op te richten waaruit leningen worden verstrekt of hier nadere afspraken over maken met een bank.
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> Investeringsmogelijkheden voor uitvoering maatregelen Duurzaamheidsdoelen en imagoverbetering van agrarische sector zelf

DB 4 Kansen bij verkassen	
Achtergrond	Een verhuizing of verbouwing is een natuurlijk moment voor het uitvoeren van grootschalige energiebesparende maatregelen, zoals bouwtechnische maatregelen. Toch blijkt uit ervaringen, dat bij verhuizingen en verbouwingen vaak besparingskansen blijven liggen. Duurzaamheid heeft nog geen hoge prioriteit, mede door gebrek aan kennis. Er wordt momenteel een digitale scan ontwikkeld waarmee bedrijven inzicht krijgen in de milieukansen die er liggen bij een verhuizing of verbouwing.
Doelstelling	Het doel van het project is om ondernemers die zich nieuw vestigen of op hun huidige locatie uitbreiden, toegang verschaffen tot benodigde kennis en hen te stimuleren tot het uitvoeren van duurzame maatregelen.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> Minimaal 50 % van de nieuwe vestigende bedrijven maken gebruik van de digitale verhuisscan; Minimaal 75 % van de bedrijven die de digitale verhuisscan gebruikt, gaat ook over tot uitvoeren van energiebesparende maatregelen of opwekken van duurzame energie; De haalbare CO₂-reductie is afhankelijk van het aantal startende/ verhuizende/ verbouwende bedrijven. Resultaten zullen in eerste instantie beperkt zijn, omdat de doelgroep op korte termijn klein is (afhankelijk van verhuis/ verbouwplannen). Op langere termijn zullen de effecten echter groot zijn.
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> Kostenbesparing voor bedrijven Gezond binnenklimaat en comfortabel gebouw Groen imago voor bedrijven Verbetering luchtkwaliteit Verbetering relatie tussen gemeente en ondernemers
Afbakening	De digitale scan is beschikbaar voor alle bedrijven die binnen Breda verhuizen, die vanuit een andere gemeente naar Breda verhuizen of vanuit Breda naar een andere gemeente verhuizen. De scan is daarnaast ook bestemd voor startende ondernemers in Breda en Bredase ondernemers die op de huidige locatie gaan verbouwen of uitbreiden. De scan gaat over milieu en duurzaamheid in de breedte, met energie als belangrijk speerpunt.
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> Intern draagvlak creëren Opstellen plan van aanpak promotie digitale verhuisscan inclusief communicatieplan Workshop om medewerkers Economische Zaken en Bouw- en Woningtoezicht te trainen in gebruik digitale verhuisscan en begeleiden van verhuizende bedrijven Digitale scan beschikbaar stellen via gemeentelijke website en aanbieden aan lokale partners Communicatiecampagne ter promotie van digitale verhuisscan (o.a verspreiden brochure, website, toelichten op ondernemersbijeenkomsten en duurzaam ondernemen dag, persberichten etc) Indien gewenst bedrijven in contact brengen met adviesbureaus voor verdere ondersteuning gedurende het verhuis/verbouwtraject. Monitoren door middel van nabellen nieuw gevestigde bedrijven Digitale verhuisscan ook inzetten bij ontwikkeling of herstructurering van bedrijventerreinen Vasthouden van aandacht door periodieke communicatie rondom de verhuisscan
Regionale aanpak	De digitale verhuisscan kan ook in andere gemeenten worden ingezet.

Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van Publiekszaken, afdeling Milieubeheer. Economische Zaken en Bouw- en Woningtoezicht hebben contact met bedrijven op de natuurlijke momenten en zullen daarom een belangrijke rol moeten krijgen in het project. Bij contact met bedrijven kan worden gewezen op de digitale verhuisscan. Externe partners: BZW, Kamer van Koophandel, Syntens, ondernemersverenigingen, Stichting Stimular, Uneto-VNI
Communicatie	Communicatie is van groot belang voor het project. Ondernemers moeten al ver voor het moment van verhuizen op de hoogte zijn van de verhuisscan. Daarom moeten ook ondernemers die nu nog geen plannen hebben al geïnformeerd worden. Na een grote introductiecampagne moet periodiek aandacht worden gevraagd voor de verhuisscan (persberichten, ondernemersbijeenkomsten, duurzaam ondernemen dag, website, e.d). Resultaten worden lokaal en landelijk bekend gemaakt.
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> Duurzaam inkopen Duurzaam ondernemen Economisch beleid Milieuvisie 2015
Planning	Opstarten begin 2009 Communicatiecampagne tweede helft 2009 Daarna voortzetten communicatie
Uren	Publiekszaken afdeling Milieubeheer 100 uur (2009) en daarna 50 uur per jaar Economische zaken 50 uur per jaar Bouw- en woningtoezicht 50 uur per jaar
Kosten	Totaal uren gemeente Breda: 650 á € 88,- € 57.200 Communicatiekosten € 5.000 Totale kosten project € 62.200 Deze kosten zijn exclusief BTW
Financiering	Uren worden gedragen door de deelnemende afdelingen. De kosten worden gefinancierd uit budget afdeling Milieubeheer. De uitvoering van maatregelen wordt door ondernemers zelf gefinancierd. Uitgangspunt is dat investeringen zichzelf terugverdienen.
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> Draagvlak (intern en bij externe partners) Contact met ondernemers op het juiste moment Samenwerking met partners die natuurlijk aanspreekpunt zijn voor ondernemers Verhuizingen vragen veel van een ondernemer; risico dat duurzaamheid alsnog wordt vergeten Stijgende energiekosten Investeringen in duurzaamheid zijn onderdeel van totale verhuiskosten, waardoor maatregelen efficiënter uitgevoerd kunnen worden

DB 5 Duurzaam ondernemen bij bedrijven	
Achtergrond	De gemeente Breda kiest al vele jaren voor een projectgewijze benadering om het MKB te stimuleren om duurzaam te ondernemen. Deze projecten leiden tot enthousiasme bij de deelnemende bedrijven en ook de duurzaam ondernemen bijeenkomst is goed bezocht. De gemeente loopt echter tegen een aantal knelpunten aan bij de projecten. De werving van bedrijven is moeizaam en na afloop van een project wordt de aanpak niet altijd zelfstandig overgenomen door de bedrijven(verenigingen). De gemeente wil daarom weten wat ondernemers aan kan zetten tot duurzaam ondernemen en wat hierbij van de gemeente wordt verwacht. Op basis van deze kennis kan een aanpak worden ontwikkeld die zo goed mogelijk aansluit bij de wensen van ondernemers zelf.
Doelstelling	In 2009 wordt een vernieuwde aanpak bepaald voor duurzaam ondernemen. In 2012 hebben alle bedrijventerreinen in Breda kennis gemaakt met duurzaam ondernemen. Specifieke inhoudelijke aandachtspunten zijn energie en vervoersmanagement.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> Vernieuwde aanpak van duurzaam ondernemen; Bedrijven hebben inzicht in milieuprestaties en in kansen en bedreigingen; Minimaal 60 nieuwe bedrijven gaan in de periode 2009-2012 aan de slag met duurzaam ondernemen; De verwachte CO₂-reductie uitgaande van 60 deelnemende bedrijven bedraagt 4 kton (sterk afhankelijk van soort maatregelen dat bij deelnemende bedrijven kan worden uitgevoerd). De verwachting is dat duurzaam ondernemen projecten tot 2020 totaal circa 35 kton CO₂-reductie kunnen opleveren.
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> Toegenomen kennis bij handhavers/ vergunningverleners en bij bedrijven Kostenbesparing voor bedrijven Groen imago voor bedrijven Bedrijven zijn gemotiveerd om ook na project nog verdere stappen te zetten Verbetering luchtkwaliteit Verbetering relatie tussen gemeente en ondernemers
Afbakening	Het project betreft alleen MKB-bedrijven. Het gaat zowel om bedrijven op bedrijventerreinen als om bedrijven op overige locaties. Agrarische bedrijven zijn in een aparte beschrijving opgenomen (zie project 20), evenals een project gericht op verhuizende bedrijven (zie project 21). Een verdere afbakening volgt bij de uitwerking van de aanpak duurzaam ondernemen.

Werkzaamheden/aanpak	Analyse van bedrijvenbestand: bepalen waar groot potentieel ligt voor energiebesparing Gesprekken met ondernemers over duurzaam ondernemen en verwachte rol van de gemeente Analyse van sterktes en zwaktes van huidige duurzaam ondernemen aanpak Bepalen van vernieuwde aanpak, met benodigde capaciteit en budgetten Start uitvoering van vernieuwde aanpak Monitoren van resultaten m.b.v Milieubarometer
Regionale aanpak	Het project wordt lokaal uitgevoerd.
Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van Publiekszaken, afdeling Milieubeheer. Andere betrokken afdelingen zijn RO milieu en Economische zaken. Externe partners: BZW, Kamer van Koophandel, Syntens, ondernemersverenigingen, adviesbureau
Communicatie	Communicatie is van groot belang voor duurzaam ondernemen en krijgt een belangrijke plek in de vernieuwde aanpak. Hoe deze communicatie er uit zal zien is nog niet bepaald, maar naar verwachting worden in ieder geval brieven, website en bijeenkomsten ingezet. Communicatie verloopt zoveel mogelijk via externe partners zoals bedrijvenverenigingen. Duurzame ondernemers worden in het zonnetje gezet, onder meer op de duurzaam ondernemen bijeenkomst en via artikelen in de lokale krant en in nieuwsbrieven van de doelgroepen (branches, bedrijvenverenigingen etc).
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Duurzaam inkopen • Duurzaam ondernemen • Handhavingsprogramma • Milieuvisie 2015
Planning	Vernieuwde aanpak in 2009 gereed, daarna uitvoering structureel
Uren	Naast enkele specifieke projecten (Kansen bij verkassen en agrarische sector) zal de inzet op duurzaam ondernemen in 2009 beperkt zijn. Milieubeheer zal in 2009 circa 100 uur besteden aan de ontwikkeling van de vernieuwde aanpak. De tijdsbesteding voor de volgende jaren is afhankelijk van de vernieuwde aanpak. De ervaring uit eerdere projecten leert dat er minimaal 1 extra fte op jaarbasis nodig zal zijn om duurzaam ondernemen onder de aandacht van bedrijven te brengen en te houden.
Kosten	Kosten van uren in 2009 circa € 8.800. Kosten voor uitvoering zijn nog niet opgenomen, deze worden nader uitgewerkt in de vernieuwde aanpak. Er dient rekening te worden gehouden met minimaal 1 extra fte (grofweg € 125.000 per jaar) en per jaar circa € 30.000 uitvoeringskosten.
Financiering	Uren voor 2009 worden gedragen door de deelnemende afdelingen. Nog geen dekking voor extra fte en communicatiekosten. Bij vaststelling van de vernieuwde aanpak zal geld vrijgemaakt moeten worden voor duurzaam ondernemen. De uitvoering van maatregelen wordt door ondernemers zelf gefinancierd. Uitgangspunt is dat investeringen zichzelf terugverdienen.
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Draagvlak bij interne en externe partners • Zeer arbeidsintensief proces, extra capaciteit noodzakelijk voor behalen van doelen • Ervaring laat zien dat werving van deelnemers lastig is • Succesverhalen van ondernemers die aan de slag zijn gegaan • Hoge energieprijzen • Duurzaam imago van bedrijven wordt steeds belangrijker • Relatie tussen gemeente en bedrijven, deelnemers positief benaderen

DB 6 Duurzaam ondernemen bijeenkomst voor bedrijven	
Achtergrond	De afgelopen jaren zijn vele projecten uitgevoerd op het gebied van duurzaam ondernemen bij bedrijven. Uit deze projecten blijkt dat er kansen liggen voor het samenwerken tussen bedrijven en de gemeente op het vlak van Duurzaam Ondernemen. Bedrijven en bedrijvenverenigingen willen graag samen oplopen, meedenken en actief meewerken met de gemeente. In 2008 is de eerste duurzaam ondernemen georganiseerd en deze is succesvol verlopen. Bedrijven uit eerdere projecten worden in het zonnetje gezet en nieuwe ondernemers maken kennis met duurzaam ondernemen. Het voornemen is om minimaal eens per 2 jaar een duurzaam ondernemen bijeenkomst te organiseren.
Doelstelling	Door middel van een 2-jaarlijkse bijeenkomst duurzaam ondernemen blijvend onder de aandacht brengen bij bedrijven die hebben deelgenomen aan duurzaam ondernemen projecten en nieuwkomers te stimuleren.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Tweejaarlijks een duurzaam ondernemen bijeenkomst met minimaal 100 bezoekers; • Toename kennis van Bredase bedrijven over duurzaam ondernemen • 10 % van de deelnemers gaat aan een duurzaam ondernemen project deelnemen
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Lagere energiekosten voor bedrijven na uitvoering maatregelen • Positieve media-aandacht voor duurzaam ondernemende bedrijven en gemeentelijk beleid • Positieve samenwerking tussen gemeente en bedrijven • Nieuwe samenwerkingsverbanden tussen duurzaam ondernemende bedrijven

Afbakening	De bijeenkomst wordt minimaal eens per 2 jaar georganiseerd. Mogelijk kan de bijeenkomst worden gekoppeld aan andere duurzaam ondernemen projecten, bijvoorbeeld ter afsluiting van een project waarbij de deelnemers in het zonnetje worden gezet.						
Werkzaamheden/ aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Voorbereiden van programma, mede op basis van evaluatie van voorgaande bijeenkomst: 2. bepalen locatie, datum, e.d <ul style="list-style-type: none"> • bepalen van vorm, bijvoorbeeld: presentaties, workshops, informatiemarkt, excursie, e.d • keuze voor te bespreken thema's (bijvoorbeeld energie, vervoer, afval, sociale aspecten e.d) • programma vastleggen • uitnodigen van sprekers, workshopleiders 3. Uitnodigen van bedrijven, via brieven, netwerk, persbericht, intermediairs (bedrijvenverenigingen) 4. Overige organisatorische aspecten: catering, presentje e.d 5. Bijeenkomst 6. Evaluatie 						
Regionale aanpak	Het project wordt lokaal uitgevoerd.						
Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van Publiekszaken, afdeling Milieubeheer. RO Milieu, Economische zaken, communicatie ondersteunen. Externe partners: Bedrijven(verenigingen), sprekers						
Communicatie	Communicatie om bijeenkomst te organiseren (afstemming) en om bezoekers te werven (via brieven, bedrijvenverenigingen, telefonisch nabellen). Persbericht als aankondiging en na afloop van bijeenkomst.						
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Milieuvisie 2015 						
Planning	Bijeenkomst in 2010 en 2012 (voorbereiding tweede kwartaal, bijeenkomst na de zomer)						
Uren	Publiekszaken, afdeling Milieubeheer: 200 uur per te organiseren bijeenkomst (2 maal) RO Milieu: 100 uur per te organiseren bijeenkomst Economische zaken, communicatie: 25 uur per bijeenkomst						
Kosten	<table> <tr> <td>Totaal uren gemeente Breda: 700 á € 88,-</td> <td>€ 61.600</td> </tr> <tr> <td>Organisatiekosten:</td> <td>€ 20.000</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten project</td> <td>€ 81.600</td> </tr> </table> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>	Totaal uren gemeente Breda: 700 á € 88,-	€ 61.600	Organisatiekosten:	€ 20.000	Totale kosten project	€ 81.600
Totaal uren gemeente Breda: 700 á € 88,-	€ 61.600						
Organisatiekosten:	€ 20.000						
Totale kosten project	€ 81.600						
Financiering	Uren komen voor rekening van de deelnemende afdelingen. Voor de organisatiekosten is nog geen dekking en zal budget vrijgemaakt moeten worden.						
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Beperkte interesse vanuit bedrijven om een duurzaam ondernemen bijeenkomst (blijvend) te bezoeken • Slechtere economie waardoor andere prioriteiten • Invulling onderwerpen/ thema's waar bedrijven behoefte aan hebben • Ervaringen opgedaan in het verleden 						

DB 7 Stimuleren duurzame energie bij bedrijven	
Achtergrond	Bedrijven hebben diverse mogelijkheden om duurzame energie toe te passen. Aansprekende voorbeelden zijn bijvoorbeeld zonnepanelen en kleine windturbines. Er is beleid vastgesteld voor kleine windturbines, dat zich richt op plaatsing bij bedrijven(terreinen).
Doelstelling	Bedrijven stimuleren om duurzame energie toe te passen.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Ondernemers hebben kennis van duurzame energietoepassing die geschikt zijn voor bedrijven; • Minimaal 50 ondernemers hebben in 2012 een vorm van duurzame energie geplaatst • De verwachte CO₂-reductie uitgaande van 50 deelnemende bedrijven bedraagt 0,5 kton. De verwachting is dat dit project bij opschaling uiteindelijk circa 25 kton CO₂-reductie kan opleveren in 2020.
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Kostenbesparing voor bedrijven • Groen imago voor bedrijven • Meer aandacht voor duurzaam ondernemen in de breedte
Afbakening	Het project richt zich op bedrijven op bedrijventerreinen en bedrijven en kantoren die niet direct in een woonwijk liggen. Dit vanwege welstandseisen en om te voorkomen dat omwonenden overlast ondervinden van de duurzame energie maatregelen.
Werkzaamheden/ aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inventariseren van eenvoudig toepasbare duurzame energiemaatregelen voor bedrijven 2. Afspraken maken met leveranciers over korting bij grootschalige afname en afspraken maken met banken over goedkope financieringsvormen voor bedrijven. Gemeente draagt waar nodig maximaal 5 % bij om onrendabele toppen weg te nemen. Een regeling hiertoe wordt nader uitgewerkt. 3. Opstellen brochure en website met informatie over de duurzame energietechnieken, eventuele kortingen, subsidies en financieringsmogelijkheden 4. Versturen van brochure aan bedrijven en uitnodigen voor informatiebijeenkomst 5. Monitoren van resultaten
Regionale aanpak	Het project kan gedeeltelijk in regionaal verband worden georganiseerd (o.a. afspraken met leveranciers en brochure).

Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van RO milieu. Andere betrokken afdelingen zijn Milieubeheer en Economische zaken. Externe partners: BZW, leveranciers duurzame energiemaatregelen						
Communicatie	Ondernemers worden via een brochure, website en bijeenkomsten geïnformeerd over de mogelijkheden om duurzame energie toe te passen. Ondernemers die aan de slag gaan met duurzame energie worden in het zonnetje gezet, o.a. via artikelen in lokale krant en duurzaam ondernemen bijeenkomst. De resultaten van het gehele project worden ook landelijk verspreid.						
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Duurzaam inkopen • Duurzaam ondernemen • Milieuvisie 2015 						
Planning	Vorbereiding eerste helft 2010 Benadering bedrijven tweede helft 2010 Daarna periodiek aandacht, aanhaken bij natuurlijke momenten (bijvoorbeeld verbouwing/ verhuizing) en andere trajecten zoals duurzaam ondernemen						
Uren	RO milieu 200 uur Publiekszaken en Economische zaken ieder 30 uur Uren voor 2010, overige uren meenemen in aanpak duurzaam ondernemen						
Kosten	<table> <tr> <td>Totaal uren gemeente Breda: 260 á € 88,-</td> <td>€ 14.080</td> </tr> <tr> <td>Communicatiemiddelen (o.a brochures)</td> <td>€ 5.000</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten project</td> <td>€ 19.080</td> </tr> </table> <p>Veel duurzame energie maatregelen kunnen nog niet volledig worden terugverdiend. Daarom zal de gemeente bij deze maatregelen maximaal 5 % gaan bijdragen, mits de maatregel voldoende CO₂-reductie oplevert per geïnvesteerde euro. Op basis van verwachte maatregelen zal een bedrag van circa € 200.000 nodig zijn. De regeling wordt nog nader uitgewerkt.</p> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>	Totaal uren gemeente Breda: 260 á € 88,-	€ 14.080	Communicatiemiddelen (o.a brochures)	€ 5.000	Totale kosten project	€ 19.080
Totaal uren gemeente Breda: 260 á € 88,-	€ 14.080						
Communicatiemiddelen (o.a brochures)	€ 5.000						
Totale kosten project	€ 19.080						
Financiering	Uren komen voor rekening van de deelnemende afdelingen. Communicatiekosten worden betaald vanuit budget kleine projecten milieuprogramma. De uitvoering van maatregelen wordt door ondernemers zelf gefinancierd. Uitgangspunt is dat de investering zich terugverdient. De gemeente maakt afspraken met leveranciers over kortingen en met banken over goedkope financieringsvormen.						
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Bereidheid leveranciers om kortingen te verstrekken • Financieringsmogelijkheden voor ondernemers • Succesverhalen van ondernemers die aan de slag gaan • Samenhang met duurzaam ondernemen • Intern draagvlak 						

DB 8 Onderzoek uitwisseling (energie)reststromen	
Achtergrond	Bij bedrijven gaat veel energie verloren, terwijl deze zelfde energie op andere plekken gebruikt kan worden. Dit heeft niet alleen negatieve milieu-effecten, maar is ook economisch gezien een ongewenste situatie. Grondstoffen en energie zijn immers steeds kostbaarder. Door energiestromen aan elkaar te koppelen kan veel energie en geld worden bespaard. Daarom wordt een project opgestart om de (energie)reststromen en energievraag bij bedrijven in kaart te brengen en op elkaar af te stemmen.
Doelstelling	Het uitvoeren van een onderzoek naar de (energie)reststromen van bedrijven en de wijze waarop deze stromen op andere locaties ingezet kunnen worden.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Inzicht in energiereststromen en energievraag bij bedrijven • Bewustzijn bij bedrijven over verspilling van energie en grondstoffen • Contacten tussen bedrijven, waardoor afspraken over uitwisseling van reststromen kunnen ontstaan • CO₂-reductie is sterk afhankelijk van resultaten van het onderzoek, de verwachting is dat dit op de lange termijn vele tientallen kton CO₂ zal besparen
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Economische voordelen: forse kostenbesparing voor bedrijven • Verbetering luchtkwaliteit • Samenwerking tussen bedrijven
Afbakening	Bij het project worden energiereststromen (o.a restwarmte) maar ook biomassa'stromen (in te zetten voor energieproductie) in beeld gebracht. De reststromen van bedrijven worden in kaart gebracht, maar bij de energievraag wordt ook naar alle andere doelgroepen gekeken (woningen, non-profit etc). Het project betreft in eerste instantie alleen het onderzoek en nog niet de verdere uitwerking.

Werkzaamheden/ aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gemeente levert informatie aan onderzoeksbureau, waaronder overzicht van bedrijven incl energie-gegevens en contactgegevens, informatie over stadsverwarming, nieuwe ontwikkelingen in Breda etc. 2. Onderzoeksbureau brengt in beeld bij welke bedrijven kansen liggen en bezoekt deze bedrijven. Hier wordt nader onderzoek uitgevoerd. Na bezoek aan kansrijke bedrijven wordt duidelijk welke koppelingen mogelijk zouden zijn. 3. Gemeente en onderzoeksbureau organiseren een workshop voor de kansrijke bedrijven, waar de resultaten gepresenteerd worden. De workshop is met name bedoeld om bedrijven met elkaar in contact te brengen en samenwerking en koppeling van reststromen te stimuleren. 4. Afhankelijk van de resultaten van voorgaande stappen, een vervolgproject opzetten. Hierbij zullen samen met de deelnemende bedrijven businesscases worden opgesteld voor concrete situaties, waaruit zal blijken of de uitwisseling technisch en financieel haalbaar is. Vervolgens worden de haalbare projecten gerealiseerd. 						
Regionale aanpak	Dit project wordt in regionaal verband uitgevoerd.						
Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van RO Milieu. Ondersteuning door Publiekszaken, afdeling Milieubeheer (o.a. aanleveren gegevens bedrijven) Externe partners: REWIN, MARB, adviesbureau, regiogemeenten, AVANS Hogeschool, diverse bedrijven in Breda						
Communicatie	Tijdens het project wordt actief gecommuniceerd met ondernemers en potentiële afnemers. De resultaten van de het project en de afspraken die voortkomen uit de workshop worden via een persbericht bekend gemaakt.						
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Duurzaam ondernemen • Milieuvisie 2015 • Economische impulsnota en bedrijventerreinvisie 						
Planning	Uitvoering eerste helft 2009						
Uren	RO milieu circa 50 uur Milieubeheer circa 50 uur Dit betreft alleen uren voor stap 1 tot en met 3. Uren voor stap 4 (businesscases en realisatie) zijn afhankelijk van het aantal potentiële koppelingen dat op basis van de eerste 3 stappen naar voren komen. Voor 2010 tot en met 2012 wordt hiervoor jaarlijks 150 uur geraamd.						
Kosten	<table> <tr> <td>Totaal uren gemeente Breda: 550 á € 88,-</td> <td>€ 48.400</td> </tr> <tr> <td>Kosten onderzoek</td> <td>€ 10.000</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten project</td> <td>€ 58.400</td> </tr> </table> <p>Dit betreft alleen kosten voor stap 1 tot en met 3. Kosten voor stap 4 (businesscases en realisatie) zijn afhankelijk van het aantal potentiële koppelingen dat op basis van de eerste 3 stappen naar voren komen.</p> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>	Totaal uren gemeente Breda: 550 á € 88,-	€ 48.400	Kosten onderzoek	€ 10.000	Totale kosten project	€ 58.400
Totaal uren gemeente Breda: 550 á € 88,-	€ 48.400						
Kosten onderzoek	€ 10.000						
Totale kosten project	€ 58.400						
Financiering	<p>Uren passen binnen reguliere werkzaamheden.</p> <p>Voor het project is een subsidie-aanvraag gedaan bij het ministerie van Economische Zaken (regeling Pieken in de Delta). Het project kan worden uitgevoerd onder voorbehoud van toekenning subsidie. Het genoemde bedrag is het resterende bedrag na aftrek van subsidie en zal worden gedekt uit het reeds beschikbaar gesteld budget voor 2009 (€ 75.000 voor energietransitie). De uren en het resterende bedrag worden ingebracht bij de SLOK-regeling.</p> <p>Voor de kosten van businesscases (stap 4) zal een nieuwe aanvraag gedaan worden. Van bedrijven wordt verwacht dat zij zelf meefinancieren. De realisatie van de maatregelen zal door bedrijven en afnemers zelf bekostigd worden en verdient zichzelf terug (uitgangspunt voor businesscases). Voor een eventuele onrendabele top wordt gezocht naar beschikbare subsidies.</p>						
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Stijgende kosten voor energie en grondstoffen • Investeringsmogelijkheden voor uitvoering maatregelen • Toekenning subsidie Pieken in de Delta 						

DB 9 Klimaatneutrale ontwikkeling Park de Bavelse Berg	
Achtergrond	De Bavelse Berg is een voormalige afvalberging die ontwikkeld gaat worden. Park de Bavelse Berg is een combinatie van twee initiatieven in het gebied ten oosten van Breda en ten noorden van Bavel. Het eerste initiatief betreft het ontwikkelen van een locatie voor binnen- en buitenevenementen en een bedrijventerrein van 6 hectare aan de voet van de Bavelse berg. Het tweede initiatief betreft het realiseren van diverse initiatieven op de Bavelse Berg. Hierbij wordt onder andere gedacht aan een skihal, een indoor vrijetijdscentrum, een golfcentrum, retail, leisure en horecagelegenheden. De ontwikkeling zet de recreatie in Breda hoog op de kaart. Met energie-intensieve recreatie (bijvoorbeeld een skibaan) en de verwachting dat het complex vele bezoekers zal trekken, is het een uitdaging om de locatie duurzaam te ontwikkelen. Het streven is niet alleen om de locatie CO ₂ -neutraal te ontwikkelen, maar zelfs klimaatneutraal, iets dat vanwege de uitstoot van overige broeikasgassen (stortgas) een landelijke voorbeeldproject kan zijn. Duurzaamheid gaat echter verder dan het minimaliseren van de uitstoot van broeikasgassen: de principes van people, planet en profit worden in het project meegenomen. Dit betekent dat er ook aandacht is voor o.a. biodiversiteit, groen, water, cradle to cradle en parkmanagement. Tot slot zal Park de Bavelse berg ook voorbereid worden op de klimaatverandering.
Doelstelling	Het klimaatneutraal ontwikkelen van de Bavelse Berg.

Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Geen uitstoot van CO₂ en overige broeikasgassen bij Park de Bavelse Berg. • De ontwikkeling zou zonder maatregelen voor een forse toename van CO₂ gaan zorgen. Door uitvoering van dit project ontstaat in het gunstigste geval geen extra CO₂-uitstoot in de gemeente Breda
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Groene uitstraling voor Park Bavelse Berg (duurzame recreatie) • Extra landelijke aandacht voor Park Bavelse Berg als voorbeeldproject van klimaatneutrale ontwikkeling van een afvalberging
Afbakening	Het project richt zich op duurzaamheid in de breedte. Vanuit energie en klimaatbeleid gaat het hierbij om energiebesparing, toepassing duurzame energie, stortgas inzetten voor energie-opwekking (dit gebeurt nu al, maar is een aflopende zaak), duurzaam ondernemen en goede bereikbaarheid met fiets en openbaar vervoer. In de omgeving bestaan diverse plannen, die buiten dit project vallen, maar waarmee afstemming van groot belang is. Het gaat hierbij o.a om onderzoek naar een Energieconversiepark en herontwikkeling van Breda-Oost.
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Met betrekking tot energie worden o.a de volgende activiteiten uitgevoerd: <ul style="list-style-type: none"> • Afstemming met Grontmij (eigenaar van de locatie) • Duurzaamheid en klimaatneutraliteit opnemen in ambitiedocument en programma van eisen • Opstellen energievisie met als uitgangspunt EPL 10 • Uitvoeren marktscan • Afspraken over energiesysteem en gebouwgebonden maatregelen maken en vastleggen • Onderzoek naar vervoersconcepten met lage CO₂-uitstoot en bepalen optimale vervoersconcept • Ruimtelijke consequenties vastleggen in bestemmingsplan (bestemmingsplan is reeds in procedure) • Bouwvergunningen toetsen op afspraken • Toetsing bij uitvoering • Monitoring na oplevering
Regionale aanpak	Dit project wordt lokaal uitgevoerd.
Projectorganisatie	De projectcoördinatie (voor wat betreft duurzaamheid) is in handen van RO Milieu. Overige betrokken disciplines: Wonen, Bouw- en woningtoezicht, Ruimtelijke Ordening, Economische zaken/ grondzaken Externe partners: Grontmij, ING Real Estate, stedenbouwkundig bureau, architecten, bouw- en installatiebedrijven
Communicatie	Een klimaatneutrale ontwikkeling van Park de Bavelse Berg vraagt om een goede communicatie, zowel met interne als externe partners. Plannen en behaalde resultaten worden lokaal en landelijk bekend gemaakt en zullen een voorbeeld moeten zijn voor vergelijkbare ontwikkelingen in het land.
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Structuurvisie • Duurzaam ondernemen • Milieuvisie 2015
Planning	Vorbereiding (diverse onderzoeken e.d) 2008 en 2009. Realisatie vanaf 2010
Uren	RO milieu circa 200 uur (2009), verwerkt in projectbeschrijving "energie in ruimtelijke plannen". Uren van overige afdelingen behoren tot reguliere taken.
Kosten	Niet van toepassing: geraamd in "energie in ruimtelijke plannen"
Financiering	Kosten worden gefinancierd uit het budget voor project Park de Bavelse Berg. Project komt in aanmerking voor 50 % interreg subsidie "energieneutraal bedrijventerrein".
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Juridisch niet mogelijk om hogere eisen dan Bouwbesluit af te dwingen. • Draagvlak bij ontwikkelende partijen is aanwezig • Uitstraling en imago van project erg belangrijk • Concurrentie met diverse duurzame thema's kan er voor zorgen dat bepaalde thema's onvoldoende prioriteit krijgen

DB 10 Duurzame ontwikkeling de Wig	
Achtergrond	Op het toekomstige bedrijventerrein de Wig komen met name kantoren. Grond wordt uitgegeven aan bedrijven, waardoor de kans bestaat dat er weinig aandacht zal zijn voor duurzaamheid. Daarom zal de gemeente de regierol moeten oppakken voor de Wig, bijvoorbeeld door zorg te dragen voor een collectief duurzame energiesysteem.
Doelstelling	De regierol oppakken op bedrijventerrein de Wig, waardoor een duurzaam bedrijventerrein kan worden gerealiseerd.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Afstemming tussen warmte/koude aanbod en locatie bedrijven • Een collectief duurzame energiesysteem
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Groen imago van de Wig • Meer comfort en beter binnenmilieu voor kantoren • Verbetering luchtkwaliteit
Afbakening	Dit project richt zich op bedrijventerrein de Wig. De eerste inzet is de realisatie van een collectief duurzame energiesysteem. Daarnaast zullen, voor zover binnen de gekozen constructie mogelijk, andere duurzaamheidsaspecten aan de orde komen.

Werkzaamheden/ aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Studie naar meest geschikte collectieve duurzame energiesysteem. 2. Uitvoeren marktscaan 3. Keuze van meest geschikte energiesysteem en deze dwingend opleggen (geen mogelijkheid bieden voor andere energievoorziening) 4. Uitwerken van financieringsconstructie, overleg met grondzaken 5. Go/ no go beslissing voorleggen aan college 6. Aanbesteding van het systeem 7. Ruimtelijk mogelijk maken, vergunningen verlenen 8. Informatieavond voor toekomstige bedrijven, nieuwe bedrijven stimuleren tot duurzaam ondernemen
Regionale aanpak	Dit project wordt lokaal uitgevoerd.
Projectorganisatie	<p>De projectcoördinatie is in handen van RO Milieu.</p> <p>Overige betrokken disciplines: Bouw- en woningtoezicht, Ruimtelijke Ordening, Economische zaken/ grondzaken</p> <p>Externe partners: Projectontwikkelaars, architecten, bouw- en installatiebedrijven</p>
Communicatie	Toekomstige bedrijven worden geïnformeerd over duurzaamheid. Duurzaamheid krijgt een plek in de communicatie rondom de ontwikkelingen op de Wig. Resultaten worden ook regionaal en landelijk bekend gemaakt.
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Structuurvisie • Grondbeleid • Milieuvisie 2015
Planning	<p>Studie naar energiesysteem eerste kwartaal 2009</p> <p>Medio 2009 afspraken grondzaken en financieringsconstructie</p> <p>2010 collectieve systeem gereed en eerste bedrijven vestigen zich op de Wig</p>
Uren	<p>RO milieu circa 100 uur (2009)</p> <p>Uren van overige afdelingen behoren tot reguliere taken.</p>
Kosten	Kosten maken onderdeel uit van de raming in projectbeschrijving "energie in ruimtelijke plannen"
Financiering	Uren komen ten laste van project de Wig. Kosten kunnen deels worden gedekt met een provinciale subsidie voor pilots met duurzame bedrijventerreinen.
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Voorfinanciering van collectief duurzame energiesysteem is een financieel risico voor gemeente • Voorfinanciering garandeert dat er een collectief duurzame energiesysteem wordt gerealiseerd • Financiering van project de Wig lastig, aanvullende duurzaamheidswensen kunnen extra belemmering zijn

Klimaatbestendige leefomgeving (adaptatie)(KL)

KL 1 Adaptatie							
Achtergrond	<p>De verandering van het klimaat is voor een deel al onomkeerbaar.</p> <p>Adaptatie aan klimaatverandering is het proces waardoor samenlevingen de kwetsbaarheid voor klimaatverandering verminderen of waardoor zij profiteren van de kansen die een veranderend klimaat biedt.</p> <p>De fysieke veranderingen waar het om gaat betreffen vooral:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Temperatuurstijging • Zeespiegelstijging • Meer neerslag in herfst en winter • Minder neerslag in de zomer 						
Projectdoelstelling	<p>Het ontwikkelen van Breda's adaptatiebeleid. Het in beeld brengen van de problemen en knelpunten, maar ook de kansen die klimaatverandering met zich meebrengen.</p> <p>Wat zijn de consequenties van klimaatverandering op de ruimtelijke ontwikkeling.</p>						
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Plan van aanpak voor het thema adaptatie • Comfort door koeling en/of aangepast bouwen • Zwakkere inwoners kwetsbaar voor hitte • Beperking wateroverlast • Meer groen in de stad 						
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Energiebesparing (bijvoorbeeld bij toepassing KWO of groene daken) 						
Afbakening	<p>Het project richt zich op het ontwikkelen van een plan van aanpak voor het thema adaptatie, de beperkingen en kansen. Dit project omvat nog niet het uitvoeren van specifieke deelprojecten. Uitvoering van beleid past veelal in andere beleidskaders, zoals water- en groenbeleid</p>						
Globale werkzaamheden/ aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Het laten uitvoeren van een adaptatiescan gericht op Breda. 2. Het opstellen van een plan van aanpak in samenwerking met interne en externe partners 3. Plan van aanpak uitvoeren 						
Regionale aanpak	<p>Buildeesk inventariseert momenteel in het kader van Brabantstadproject "Klimaatbestendig Brabant" zowel mitigatie als adaptatieprojecten.</p> <p>Hoewel het uitvoeren van adaptatieprojecten niet binnen deze projectomschrijving valt is het wel zinvol om te vermelden dat concrete adaptatieprojecten mogelijk in het kader van dit provinciale project kunnen worden uitgevoerd.</p>						
Projectorganisatie	<p>De projectcoördinatie is in handen van RO milieu.</p> <p>Andere betrokken disciplines: Mobiliteit, groen en water, directie Programmanagement en Projecten, buitenruimte, ruimtelijke plannen.</p> <p>Externe partners: Adviesbureau, Provincie Noord Brabant / Brabantstad, Brabantse Delta, ZLTO, woningcorporaties, Bouwend Nederland, projectontwikkelaars, architecten, recreatiesector</p>						
Communicatie	<p>Resultaten worden regionaal en landelijk verspreid.</p>						
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Nota Kwaliteit Wonen • Milieuvisie 2015 						
Planning	<p>Medio 2009 met uitloop in 2010.</p>						
Uren	<p>RO milieu 250 uur per jaar voor coördinatie en communicatie. Uitvoering door betrokken afdelingen binnen reguliere werkzaamheden.</p>						
Kosten	<table> <tr> <td>Totaal uren gemeente Breda: 1000 á € 88,-</td> <td>€ 88.000</td> </tr> <tr> <td>Externe ondersteuning onderzoek</td> <td>€ 20.000</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten project</td> <td>€ 108.000</td> </tr> </table> <p>Investerings voor adaptatie zijn niet opgenomen in dit uitvoeringsprogramma</p> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>	Totaal uren gemeente Breda: 1000 á € 88,-	€ 88.000	Externe ondersteuning onderzoek	€ 20.000	Totale kosten project	€ 108.000
Totaal uren gemeente Breda: 1000 á € 88,-	€ 88.000						
Externe ondersteuning onderzoek	€ 20.000						
Totale kosten project	€ 108.000						
Financiering	<p>Uren komen voor rekening van de deelnemende afdelingen. Kosten voor onderzoek zijn nog niet gedekt. Er wordt een aanvraag bij de provincie gedaan voor het dekken van deze kosten.</p>						
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Beleid onvoldoende concreet zodat het niet leidt tot concrete projecten. • Beleid dat onvoldoende gedragen wordt door de gehele organisatie en externe partners • Adaptatiemaatregelen zijn vaak plezierig, bijvoorbeeld door meer comfort, meer natuurbeleving etc. 						

KL 2 Vegetatiedaken en gevelbegroeiingen	
Achtergrond	Vegetatiedaken kunnen een rol vervullen bij het aanpassen aan het veranderende klimaat en verbetert het milieu (minder CO ₂ -uitstoot, verbetering luchtkwaliteit). Vegetatiedaken leveren ook een aanzienlijke bijdrage in het verrijken van de leefbaarheid van de stedelijk omgeving en in het verhogen van het wooncomfort. Desondanks zijn ze nog nauwelijks aanwezig. Om bovengenoemde functies te vervullen moeten vegetatiedaken of "groene daken" aanzienlijk meer toegepast gaan worden. Enerzijds moeten de factoren die het toepassen ervan belemmeren uit de weg worden geruimd en anderzijds moeten er stimuleringsmaatregelen worden ontwikkeld.
Doelstelling	Dit project heeft tot doel het toepassen van vegetatiedaken en gevelbegroeiingen te stimuleren en uiteindelijk de hoeveelheid groen dak/geveloppervlak in Breda te vergroten.
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Plan van aanpak t.a.v groene daken en gevelbegroeiingen • de factoren (meestal misverstanden) die het breed toepassen van vegetatiedaken frustreren uit de weg geruimd • het belang en de voordelen van vegetatiedaken onder de aandacht gebracht van alle partijen die kunnen bijdragen aan het vergroten van het groen dakoppervlak in Breda • Tot 2012 worden minimaal 10 groene daken gerealiseerd in Breda (proefprojecten)
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> • Kostenbesparing voor woningen en bedrijven door: • Lager energieverbruik • Meer dan dubbele levensduur dakbedekking • CO₂-reductie • Comfortabel gebouw ('s zomers koel en 's winters warm – en demping van temperatuurswisselingen buiten) • Groen imago voor bedrijven • Draagt bij aan verbetering luchtkwaliteit door o.a. vermindering van fijn-stof-problematiek • Vergroting biodiversiteit • Vriendelijker uitstraling - groenere buurten • Waterbuffering (minder afvoer van water) • Extra geluidsisolatie
Afbakening	Overall waar gesproken wordt over vegetatiedaken of groene daken, worden ook andere vormen van gebouwbegroeiing zoals gevelbegroeiing bedoeld. Dit project ziet op het wegnemen van vooroordelen tegen groene daken of gevels en het stimuleren van de aanleg ervan, maar is niet bedoeld om bij concrete bouwprojecten inhoudelijk deel te nemen (ook niet voor gemeentelijke gebouwen).
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inventariseren meningen en evt. vooroordelen en andere belemmeringen bij partners binnen de gemeente (lieft door of in het bijzijn van een deskundige die al tijdens het gesprek kan reageren op vooroordelen) 2. Intern draagvlak ontwikkelen door zoeken van ambassadeurs (enthousiaste medewerkers op sleutelplekken in de organisatie) 3. Ter voorbereiding van een beleidsstuk een werkgroepje samenstellen 4. Plan van aanpak opstellen, samen met partners (in- en extern – onder meer: organiseren workshop) 5. Voorbeelden in beeld brengen - informatiepakketten samenstellen 6. Ter implementatie van het beleid meerdere werkgroepjes samenstellen waarin door in- en externen wordt deelgenomen 7. Stimuleren/opzetten van voorbeeld- en kennisprojecten 8. Stimuleren/opzetten van eigen (gemeentelijke) projecten 9. Nagaan of er mogelijkheden zijn of kunnen worden ontwikkeld om subsidies in te zetten. 10. Monitoren van de resultaten
Regionale aanpak	Deelname aan de provinciale werkgroep "Innovatief groen". Samenwerking binnen de regio/ West Brabant krijgt vorm in MARB en RMD-verband.
Projectorganisatie	<ul style="list-style-type: none"> • Projectcoördinatie: RO (Mobiliteit, groen en water) • Buitenruimte (TMB) • RO (planologie) • BWT (planbeoordeling) • Milieu (duurzaam bouwen) • Milieu Educatie (educatieve aspecten en communicatie) <p>In de implementatiefase van het project krijgen Economische Zaken en BOG (Bouwprojectmanagement en onderhoud gebouwen) ook een belangrijke rol.</p> <p>Externe partners: Provincie, Bouwend Nederland, projectontwikkelaars, architecten, woningcorporaties, particuliere woningeigenaren, leveranciers van dakbegroeiing, etc.</p>
Communicatie	<ul style="list-style-type: none"> • Workshop om medewerkers te betrekken bij de verwezenlijking van het beleid • Communicatiecampagne ter promotie van groene daken (o.a verspreiden brochure, website, toelichten op ondernemersbijeenkomsten en duurzaam ondernemen dag, persberichten etc) • Burgers en bedrijven ondersteunen door hen in contact te brengen met leveranciers (kleine projecten) of (voorbereidingstraject grotere projecten) adviesbureaus. • Vasthouden van aandacht door periodieke communicatie

Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Milieuvisie 2015 • Woonvisie • Duurzaam inkopen • Duurzaam ondernemen • Economisch beleid • ARBO-beleid • RO-beleid 										
Planning	<p>Opstarten begin 2009</p> <p>Inventariseren meningen 1e helft 2009</p> <p>Draagvlak ontwikkelen en voorbereiden beleidsstuk: 1e helft 2009</p> <p>Opstellen beleidsstuk: 2e helft 2009</p> <p>Voorbeelden in beeld brengen - informatiepakketten samenstellen: 2e helft 2009</p> <p>Implementatie van het beleid en communicatiecampagne: 2e helft 2009</p> <p>Daarna installeren implementatiewerkgroepjes en voortzetten communicatie: begin 2010</p>										
Uren	<p>Mobiliteit, groen en water: 200 uur per jaar</p> <p>Dubo-medewerker milieu: 50 uur per jaar</p> <p>Inzet overige afdelingen is nog niet geraamd.</p>										
Kosten	<table> <tr> <td>Totaal uren gemeente Breda: 1000 á € 88,-</td> <td>€ 88.000</td> </tr> <tr> <td>Organisatie workshop</td> <td>€ 3.000</td> </tr> <tr> <td>Communicatiekosten</td> <td>€ 5.000</td> </tr> <tr> <td>Kosten ontwikkelen en verspreiden infopakketten</td> <td>€ 5.000</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten project</td> <td>€ 101.000</td> </tr> </table> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>	Totaal uren gemeente Breda: 1000 á € 88,-	€ 88.000	Organisatie workshop	€ 3.000	Communicatiekosten	€ 5.000	Kosten ontwikkelen en verspreiden infopakketten	€ 5.000	Totale kosten project	€ 101.000
Totaal uren gemeente Breda: 1000 á € 88,-	€ 88.000										
Organisatie workshop	€ 3.000										
Communicatiekosten	€ 5.000										
Kosten ontwikkelen en verspreiden infopakketten	€ 5.000										
Totale kosten project	€ 101.000										
Financiering	<p>De kosten zijn nog niet gedekt, hiervoor zal budget moeten worden vrijgemaakt. De afdeling Groen en water moet per jaar 200 uur beschikbaar krijgen voor de uitvoering van dit project.</p> <p>De aanleg van groene daken maakt geen deel uit van dit project, maar wordt door ondernemers (dit kan ook de gemeente Breda zijn) zelf gefinancierd. Uitgangspunt daarbij is dat investeringen zichzelf terugverdienen.</p>										
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Draagvlak (intern en bij externe partners) • Stijgende energiekosten • Economisch klimaat • Mogelijkheden om subsidies aan te wenden om snel voorbeeld- en kennisprojecten te kunnen realiseren 										

Monitoring CO₂-reductie

24 Monitoring CO ₂ -reductie							
Achtergrond	Om meetbare doelen te stellen is het van belang om inzicht te hebben in de huidige CO ₂ -uitstoot. Daarom is ter voorbereiding op het nota "Steek positieve energie in het klimaat" de CO ₂ -uitstoot in 1990, 2006 en 2015 in beeld gebracht. Op basis daarvan zijn doelen voor CO ₂ -reductie geformuleerd met als einddoel een CO ₂ -neutrale stad in 2044. Om te bepalen of de gemeente op koers blijft op weg naar de CO ₂ -neutrale stad, zal de CO ₂ -reductie worden gemonitord.						
Projectdoelstelling	Monitoren van CO ₂ -reductie						
Beoogd resultaat	<ul style="list-style-type: none"> Inzicht in realisatie van gestelde CO₂-reductiedoelen 						
Mogelijke andere effecten	<ul style="list-style-type: none"> N.v.t 						
Afbakening	De monitoring richt zich op maatregelen op het grondgebied Breda en op maatregelen daarbuiten die aan Breda kunnen worden toegekend. Het gaat om maatregelen gericht op energieproductie, energieverbruik en verkeer. Aangezien de monitoring zich specifiek richt op CO ₂ , kunnen overige broeikasgassen en adaptatie niet direct worden opgenomen in het systeem. Deze thema's krijgen wel een plek in de verslaglegging rondom het klimaat- en milieubeleid.						
Werkzaamheden/aanpak	<ol style="list-style-type: none"> Aanschaf monitoringssysteem Projecten invoeren in monitoringssysteem Jaarlijks uitdraaien resultaten, opnemen en bespreken in Milieuverslag. Minimaal eens per 4 jaar tussenstand klimaatbeleid evalueren in apart klimaatverslag. Indien nodig bijsturen als doelen niet gehaald worden, bijvoorbeeld door aanvullende projecten toe te voegen. Benchmarking met andere gemeenten. 						
Regionale aanpak	Het project wordt op lokaal niveau uitgevoerd.						
Projectorganisatie	De projectcoördinatie is in handen van RO milieu. Externe partners: Leverancier monitoringssysteem						
Communicatie	Jaarlijks wordt gecommuniceerd over de behaalde resultaten en de voortgang op weg naar CO ₂ -neutraliteit.						
Gerelateerd beleid	<ul style="list-style-type: none"> Milieuvisie 2015 						
Planning	Aanschaf monitoringssysteem begin 2009 Invoeren gegevens gedurende hele jaar (bij start danwel afronding van projecten). Begin van elk jaar resultaten van voorgaande jaar bepalen. Cyclus van monitoring is continu.						
Uren	RO milieu 200 uur per jaar (totaal 800 uur)						
Kosten	<table> <tr> <td>Totaal uren gemeente Breda: 800 á € 88,-</td> <td>€ 70.400</td> </tr> <tr> <td>Aanschafkosten + licentie monitoringssysteem</td> <td>€ 5.000</td> </tr> <tr> <td>Totale kosten project</td> <td>€ 75.400</td> </tr> </table> <p>Deze kosten zijn exclusief BTW</p>	Totaal uren gemeente Breda: 800 á € 88,-	€ 70.400	Aanschafkosten + licentie monitoringssysteem	€ 5.000	Totale kosten project	€ 75.400
Totaal uren gemeente Breda: 800 á € 88,-	€ 70.400						
Aanschafkosten + licentie monitoringssysteem	€ 5.000						
Totale kosten project	€ 75.400						
Financiering	Uren komen voor rekening van de deelnemende afdeling. Kosten worden ingediend bij de SLOK-regeling.						
Succes- en faalfactoren	<ul style="list-style-type: none"> Beschikbaarheid gegevens Niet alle projecten zijn bekend bij gemeente, ook projecten op eigen initiatief van bedrijven of bewoners Kwaliteit van aannames bij bepalen CO₂-uitstoot en reductie Uitgangspunten die andere gemeenten hanteren bij bepalen CO₂-reductie 						